

ditur, seminis melonis magnitudine, aromatici quid habens, quod officinæ, linguam passerinam, siue linguam auis appellant, ad irritandam Venerem accommodatissimum: De quo Plinius cap. 8. lib. xxiiij. memoriam facit, dicens: fraxinus, quam vim aduersus serpentes haberet, indicauimus, Semen foliis eius inest, quæ medentur iocineris & lateris doloribus in vino, aquam quæ subit cutem extrahunt, corpus obesum leuant onere sensim ad maciem reducentes, hæc Plinius: ex quibus Manardum perperam dixisse comprehendimus, quum ab antiquis de hoc semine nullam fieri mentionem, lib. xj. suarum epistolarum, epistola secunda tradat: fateri tamen est, quod huius seminis vis, ad venerem faciens, incognita priscis fuerit, quod Arabes, Serapio præcipue linguam auis nominat, quia cum auicularum lingulis quandam cõtrahat similitudinem, vel potius, lingua auis semen hoc dicitur, ad imitationem linguæ anserinæ, quæ vt multi credunt venerem stimulat. Cæterum, est semen hoc calidum in secundo gradu, cum quadam humiditate, vt Serapioni placet, qua mediante venerem irritat.

Lingua
passerina

Manardus
errat.

Lingua
passerina si
ue lingua
auis calida
in secundo
ordine.

CONSTANTINVS.

Carpitur Plinius à Mathiolo Senensi medico ad Galenum, & ad Dioscoridem herbario (cuius etiam assecla in hac parte Amatus Lusitanus, & in multis imitator atque reprehensor) quòd lib. xij. cap. 16. dixerit fraxinea folia iumentis mortifera, cæteris ruminantibus innoxia, ex Græcorum auctoritate: quum hoc ipsum Theophrastus Taxo ascripserit. Sed profecto ab hac calumnia exonerandus est Plinius noster: Primum quòd hoc pro vero non astruat, imò liquidò testetur, id non verum in Italia deprehendi. Secundo loco, quòd absurdum non sit, eandem facultatem differentibus plantis genere, à diuersis auctoribus attributam, & tantum à Plinio recitatam. Neuterq; mihi probat, Plinium qui omnium optimè luculenter Græcè sciret, tam facile vicinitate nominum aberrasse, vt ipsi causantur, aut potius criminantur. Et si quæso, quæ nominum affinitas in his vocibus Græcis *σύνλαξ* & *μυλία*? id est. Taxus & Fraxinus, de quibus, vicinis Capitibus egit ipse Plinius nominatimq; perscripsit libr. xvj. cap. 10. Taxum ipsam à Sestio Smylacem appellatam esse. Sed ambo dum ambiciose græcari student & videri vo-

lunt in his doctrina literis tantum profecisse, vt vtriusque lingua peritissimum Plinium, inscitia coarguant, profecto vel in grammaticis, suam produunt imperitiam, quod vtriusque causa doleo. Siquidem $\mu\acute{\iota}\lambda\alpha\zeta$ per iota & $\sigma\mu\acute{\iota}\lambda\alpha\zeta$ Græcè dicitur. Sed pro hedera specie & frutice quæ describit Dioscorides, lib. ij. cap. 176. qui & $\nu\iota\omega\rho\acute{\epsilon}\rho\omega$ cognominatus est, cuius duo genera ponit Plinius lib. xxij. cap. 10. & lib. xxj. cap. 9. recenset inter Coronarias, de hac planta intelligendum apud Platonem ij. de Rep. illud, $\kappa\alpha\tau\alpha\kappa\lambda\alpha\upsilon\lambda\acute{\iota}\nu\tau\epsilon\varsigma$ ἐπὶ $\tau\eta\beta\acute{\alpha}\delta\alpha\upsilon$ $\epsilon\tau\tau\omega\mu\epsilon\lambda\omicron\upsilon\sigma\upsilon$ $\sigma\mu\acute{\iota}\lambda\alpha\kappa\iota\tau\epsilon$ $\eta\gamma$ $\mu\upsilon\gamma\kappa\epsilon\rho\iota\upsilon\alpha\upsilon$ discumbentes in toris & smilice & myrto adornatis. Et apud Aristophanem in Nebulis, $\mu\acute{\iota}\lambda\alpha\kappa\iota$ & $\epsilon\sigma\omega\gamma$ smilacem olens. Quinetiam ea scriptura smilax legitur apud Plinium lib. xvj. cap. 6. pro Illicis specie & aquisolia, $\sigma\mu\acute{\iota}\lambda\alpha\zeta$ verò per ypsilon est arbor qua $\theta\upsilon\mu\alpha\lambda$ & η $\theta\upsilon\mu\omega\sigma$ & à Romanis taxus dicta est teste Dioscoride lib. iij. cap. 8. & lib. vj. cap. 12. & Plinio lib. xvj. cap. 10. non autem $\mu\acute{\iota}\lambda\alpha\zeta$, vt legit Amatus Lusitanus apud Theophrastum: $\mu\acute{\iota}\lambda\alpha\zeta$ enim ea scriptura idem est quod $\mu\omega\lambda\acute{\iota}\alpha$, siue $\mu\omega\lambda\acute{\iota}\omega\varsigma$ $\lambda\acute{\iota}\theta\omega$, lapis molaris. Atque ita semper distinctum inuenies in omnibus emendatis codicibus, Verùm isti, vt adnotauimus de Baccaris, & Baccharis, de Cassia & Cassia (ita enim Cneoron vocauit Hyginus apud Plin. lib. xij. cap. 19.) differētia, scriptura cōfusione se se implicānt & alios credulos pertrahunt in errorem.

DE POPVLO ALBA.

Græcè, $\lambda\epsilon\beta\kappa\iota$: Latinè, populus alba: Arabicè, Haur:
Hispanicè, alamo blanco: Italicè, albero, pioppo
bianco: Gallicè, Tremble: Germanicè, Meißer
Alberbaum, oder vveifs popel vveiden.

POPVLVS NIGRA.

Græcè, $\alpha\acute{\iota}\gamma\delta\rho$: Latinè, nigra populus: Hispanicè,
Alamo nigrillo: Italicè, oppo pioppo nero: Gallicè,
tremble, peuplier: Arabicè, Haur Romi.

Enarratio centesima.

NON solum ad ripas fluuioꝝ regis Eridani seu Padi Ferrariam perlabantis, populi arbores nascuntur, de quibus poëtarum extant fabulæ: sed variis aliis in locis prospere

prosperere crescunt, ex quibus, tenellos cauliculos, pro cōficiendo myracopo, id est, vnguēto populeo, officinarum magistri colligunt: quo medici pro extinguendo capitis & renum ardore, frequentissime, illitis fronte & temporibus, renibusque ipsis, ardentissimis in febribus vtuntur: an verò bene, in dubium vertamus, quum vetus Galeni translatio, αἰγυροῦ calidam in tertio gradu esse constituat, cui opinioni Serapio & Auicenna cap. 344. fauent, eam in tertio caloris gradu collocantes: à quibus nec Oribasius dissentit lib. ij. ad Eunapium, & lib. xv. ad Iulianū Cæsarem, quum eam inter calida tertij ordinis medicamenta adnumeret: quæ si vera sunt, proculdubio vnguentum populeum potius calidū quàm frigidum censendum est. At reuera, res ipsa non ita se habet, quum vnguentum populeum propè tertium gradū frigiditatis, à doctissimis indicetur, & quotidiana experientia ita esse attestetur. Proinde populum frigidam esse, vel saltem non calidam necessarium est, id quod castigatissima emendatissimaque Galeni versio Venetiis excusa ita esse ostendit, quū lib. vj. Simplicium, ægirum non calidam tertio recessu legitur esse, sed potius primo, vt Paulus Aegineta, verborū Galeni verus interpres, in sua medicina quoque scripsit, eam scilicet calidā in primo ordine collocans. Quibus Constantinus monachus author non vsque quaq; aspernabilis consentit, imò natura ipsa arboris, & proprietates, satis indicant calidam nō esse, quibus magis credere debemus, quàm omnibus hucusque de ea scribētibus. Nam arbor ipsa parum est odorata, nec eximio aliquo sapore prædita dum gustatur, quæ qualitas errare nunquam permittit, imò ea mediante, medicamentorum temperamēta indaganda præcipuè sunt. Primo nanque modice astringit, obscuram quandam amaritudinem post se relinquens, quæ omnia exiguam caliditatem, vt nostis, arguunt. Itaque populum ad frigiditatem potius quàm caliditatem inclinare in confesso est. De alba vero populo, quòd frigida sit temperamento, non est dubium, vt testatur Galenus, lib. viij. dicti voluminis, sub iis verbis: Leuce, ex aqua tepida, & terrena extenuata essentia cōstat, quam obrem & abstergentis facultatis est particeps. Hæc Galenus. Cæterum multi innixi iis verbis Dioscoridis (sci-

Populus arbor frigida est.

Electrum.

licet fertur vtriusque populi lachryma circa Eridanum
 fluuium, in distillando densari, fierique quod electrum
 Græci, Romani succinum vocant) crediderunt electrum
 siue succinum, quod carabe Arabes appellant, & vulgus
 alambrium, populi gummi esse, non animaduertentes
 Dioscoridem aliorum opinione, verba illa retulisse, & ut
 falsa reliquisse minimeque approbasse, quum re vera, ut
 Plinius aperuit, non populi gummi aut ipsius lachryma
 electrum siue carabe est, sed potius ut libro trigesimo
 septimo, capite tertio legitur, Arboris cuiusdam pineæ
 similis, sic enim post multas & varias de illo citatas opi-
 niones, quas explosas & extirpatas relinquit, veram ad
 istum modum prosecutus est, dicens: Certum est gigni in
 insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari
 glessum, itaque & à nostris vnam insularum ob id Gles-
 sariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem-
 gerente, Austraiam à barbaris dictam. Nascitur autem,
 defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in
 ceratit, resina pineis, erumpit humoris abundantia, den-
 satur rigore, vel tepore autumnali, quum intumescens
 æstus rapuit ex insulis certè in littora expellitur, ita volu-
 bile, ut pendere videatur, atque confidere in vado, quod
 arboris succum esse prisca nostri credidere, ob id succi-
 num appellant: hætenus Plinius. Cuius verba vera esse
 hodie cognoscimus, quum in mare Germanico Baltheo
 dicto, electrum siue succinam ex quo preculæ siue corone
 fiunt colligatur & nusquam alibi: quod vero gummi ar-
 boris pineæ simile sit, ipsius in attritu pineus odor attesta-
 tur, imò qui è Dantisco vrbe libera apud Germanos, no-
 biscum versati sunt, tanquam de re conspecta iudicium
 suum ferebant, nec in re aliqua à Plinio dissidebant. Na-
 scitur enim electrum, liquidum tanquam pini resina,
 quod quum musteum fluit, formicas, muscas, paleas, & alia
 rapit, quæ omnia postea in eo densato, videntur, ut Mar-
 tialis hoc disticho complexus est.

Quum Phaëthontea formica vagatur in umbra,
 Implicuit tenuem succina gutta feram.

Vario porro colore electrum reperitur, quod ad se festu-
 cas & paleas trahit velut magnes ferrum. Ex hoc enim
 electro pastilli olim pro sistèda sanguinis fluxione Græci
 parabant,

parabant, quos Arabes quoq; sub nomine caraber pro eodem effectu construunt, & in officinis hodiernis repositi habentur. Valet autem flauum electrum ad multa, nam pueris pro amuleto cōtra fascinationes appenditur, Contra dysuriam quoq; bibitur. Album vero cū aqua stillata ē raphano nephritim curat ebibitum, nec minus cordis tremori, & orthopnœæ prodest: nam inspersum rhagadibus, dolorem & pruritum præsentī auxilio mitigare traditur. Cæterū lapis lyncis officinis hodie sic nominatus, electri species quædā est, quam lyncuriū, siue pterygophorum, id est plumas trahentē, Græci appellant: nō verò vrina lyncis est, velut pharmacopolæ dicunt lupi ceruarij concreta, vt recte admodum Dioscorides lib. ij. cap. de vrina aperuit.

Lapis lyncis.

DE MACERE.

Græcè, μάκρσ & μάκς: Latine, macer, macis, cortex nucis moschata: Hispanicè, macias, macas: Italicè, macis: Gallicè, Macis: Arabicè, Thaliffar, bisbese, Germanicè, Macis, oder Muscatblueet.

Enarratio c i.

NON approbo illorū iudicium, qui macerem à macer officinarum diuersum esse statuunt, quum reuera, antiquorum macer, macis nostra sit: cortex scilicet subrufus, crassus, & in gustu astringens, qui ex India ad nos adfertur, quem Galenus intelligens, clarius de eo lib. vj. Simplicium, ita prodidit, dicens: macer cortex est, qui ex India aduehitur, gustu multum acerbo cum leuicula quadam acrimonia odorata, constat autem ex mista essentia pleraq; terrena frigida, paucula vero calida, & tenuiū partium, itaq; valenter desiccatur, astringitq; ob idq; cæliacis & dysentericis medicamentis miscetur, in tertio exiccantium consistens ordine: in caloris frigorisq; discrimine, neutrum insigniter præstans. Iis enim Galeni verbis facile quis nisi contumax sit, dicet, Galenum, nostrum macem descripsisse, quum corticem esse dicat, ex India aduectum, & inter aromata habitum, quæ omnia huic respondent. At hodie multi rerum nouitate gaudentes, omnia in dubium trahunt, affirmantes, omnia fere

Macer & macis idē.

officinarum medicamenta, antiquis incognita fuisse, id quod olim Lud. Viues Valentinus vir sanè doctus, mecum querebatur, quum tamen paucissima hodie habeantur, de quibus prisca mentionem non fecerint: fatendum tamen est, quòd antiqui de macere tanquam de re obscura, & non satis illis cognita locuti sunt, quod mea sententia, magis temporum angustiis, quàm illorum ignorationi tribuendum reor, quo factum est, vt Plinius libro vigesimo secundo, capite octauo, tanquam de re sibi incomperta, vt ipse quoq; fatetur, dicat: Macerem corticem rubeantem magnæ radicis, nomine arboris suæ esse, qui ex India aduehebatur. Nouerunt enim omnes macerem, sed vnde colligebatur, aut ex qua re extrahebatur ignorarunt, imò non diu est exactè huius rei vera habita cognitio, quum ante repertum pomum, & vt ita dicam excorticatum, ex quo maces extrahuntur, multa & falsa de mace circumferrebantur. Qui igitur deinceps veram macis historiam tenere desiderat, aures præstet, quum de re nobis millies conspecta sententiam feramus. Est enim pomum, quod non diu ex India ad nos saccaro confectum deferri cœpit, magnitudine qua pomum Persicum, rotundum, obscuris quibusdam lineis intersectum, nam color illi Persici quoq; inesse videtur. Huius autem pomi caro suauissima & gustui gratissima est, & cordialis: & ea de causa, eius libra quatuor venditur aureis ducatis, post excorticatum autem pomum, prope centrum, cortex quidam cancellatus rufus apparet, os non exactè tegens, qui cortex, macis siue Græcorum macer est, crassus, adstringens, suavis, stomacho & cerebro conducibilis, qui non exactè calidus, inter nobilia aromata connumeratur. Nam os subtus corticem istum apparens, nucleum intus habet, qui moschata nux dicitur, tabernis, & pigmentariis familiarissima admodum aromatica, quæ & ipsa, capiti utilis & stomachalis est, matrici amica: quâ Hermodorus Barbarus & post eum Manardus, aliique viri doctissimi, nucem myristicam appellari contendebant, quàm vero bene, iudicent lectores, quum nomen hoc glandi vnguentariæ ex directo respondeat, quam Græci *βάλανον μυριστίνον* sua voce appellant, vt lib. iij. videre licebit.

*Macis
quid sit.*

Nux moschata.

DE VLMO.

Græcè, ὄψιλις: *Latinè*, *vlmus*: *Hispanicè*, *vlmo*:
Italicè, *olmo*: *Galicè*, *orme*: *Arabice*, *Didar*, *Dir-*
dar, & *Luzach*, *Germanicè*, *Ruestholtz*, *Vl-*
merbaum, *Lindbast*, & *yffenholts*, & *ylmen*.

Enarratio CII.

VLmus hæc illa arbor est, quæ viridis facile ceditur,
 ficca verò valde difficulter: Cuius Plinius quatuor
 enumerat genera, libro decimosexto capite decimosеп-
 timo, Columella duo tantum, quæ Italiæ familiarissimæ
 sunt, & vitibus sustentandis accommodatissima. Inueniun-
 tur enim in vlmo vesiculæ quædam in quibus gummi,
 ceu lentus ac glutinosus humor quidam reperitur, ex
 quo culices, proprie cnipedes dicti, generantur. Valet
 enim gummi vlmi, ac præsentissimum remedium est pue-
 rorum rupturis, modo sub brachiali, ligatura dicta,
 vt decet, apponatur. De vlmi vero viribus, ita Galenus,
 libro octauo de Facult. simpl. medic. inquit. Vlmi foliis
 quandoq; recens vulnus conglutinauimus, confidentes
 astringentem simul & abstergetem inesse eis facultatem,
 Cæterum cortex magis amarus est, astrictoriusq; magis:
 itaq; cum aceto & lepras sanat, quod si viridis circum
 ligetur vulneribus, ea glutinare potest. Radices etiam
 eandem vim obtinent, quarum decocto, sunt qui per-
 fundant fracturas, quæ callo obduci desyderant.

Cnipes in
vlmo.

DE LIGNORVM CARIE.

Græcè, σαπρότης ξύλου: *Latinè*, *lignorum caries*:
Hispanicè, *carcoma de madera*, *caruncho de legno*:
Italicè, *tarlatura di legno*: *Germ.* *Vurmmel*.

Enarratio CIII.

HOdie quoq; ad eam quæ Dioscorides commendat.
 lignorum carie medici vtuntur, præsertim pro vl-
 ceribus abstergendis. Consonum tamen esset, si Guaiaci
 ligni cariem haberemus, ea in purgandis morbi Gallici
 vlcere

ulceribus uti: vnde Galenus hæc animaduertens, inquit libro octauo simpl. caries lignorum, & maxime quæ particeps est astrictionis, velut vlmus, expurgat, impletq; vlcera humida.

DE HARVNDINE.

Græcè, κάλαμος: Latine, calamus, harundo: Hispanicè, canbas: Italicè, canna: Gallicè, canne: Germanicè, Ror.

Enaratio. CIIII.

Harundinis omne genus circa radicem efficacius est Mathiolus in calamo aromatico errat.

HArundinis, quinque tantum genera, vt communiora, & vsui hominum magis euenientia, Dioscorides in præsentī enumerat, quāquam Plinius libr. xvij cap. 36. & li. xxiiij. cap. 11. illius viginti nouē potius assignet, vbi vt capite de calamo aromatico adnotauimus, Plinius inquit, harundinis omne genus, circa radicem efficacius esse, quod dictum ad memoriam reuocatum velim, propter illos, qui contumaciter admodum contendunt, quod calamus aromaticus, non radix, sed harundo esse debet, ex quibus, vnus mihi nominandus venit, Mathiolus Senensis in suo Dioscoride Hetruscæ loquente. Primum itaq; genus à Dioscoride descriptum, nastos dicitur: harundo scilicet enodis, solida, concreta, & leuis, ex qua Syriaci & multi alij sagittas parant. Nascitur enim vt testatur Plinius, & nos ipsi propriis vidimus oculis, in rheno flumine Bononiensi. Secundum verò genus, comparatione ad primum femina dicitur, pro tibiis parandis commodatissima. Tertium autem fistulare dicitur, harundo scilicet, ex qua optimi parantur calami, de characteribus pingendis seruietes, quibus hodie viri literati vtuntur. Reperitur enim variis in locis tum apud Hispanos, tum etiam apud Italos, præcipuè apud Fauentinos, circa eam vallem quam Ammonis appellant. Quartum quoq; genus nō minus notum est, quod Cyprium, vel harundo Cypria dicitur. Quintum vallis harundo est, communis: quæ ideo vallis vel spicularis nominatur, quia vallis sepibusq; utilis est, quin etiam, ex ea pedamenta pro erigendis à terra vitibus, multis in locis parantur, hanc Theophrastus cap. 12. libri quarti de Historia plantarum, crassam & validam, vt pote vallat

vallatoriã desiderat: Dioscorides verò in præsentì potius gracilem commendat, vnde hic apud Dioscoridẽ mendam subesse crediderim, quum revera pro texendis sepi-
 bus erigendisq; pergolis, ac apparandis baculis, crassior & validior, melior est. Harundo omnium consensu, ini-
 mica filici est, & contrà: At asparagis omnino amica, adeo vt perbelle asparagi ad radices harundinum sati, cre-
 scant. Plinius inter harundinis genera, adarcham etiam connumerat, quum tamen re vera, adarcha harundo non
 fit, sed potius gelata quædam falsugo harundinibus ad-
 hærens, vt ex ipso Plinio cap. 10. comprehendi potest, & Dioscorides li. v. cap. 91. prius docuit, proinde Plinium
 hac in re errasse, notum est, quocirca consultius mea sen-
 tentia Colenucius fecisset, si hunc Plinij errorem admi-
 sisset, quàm dum illum defendere cupit, in tam foedum errorem incidere, vt belle in illum, vulgatum illud car-
 men possit quadrare, Incidit in Scyllam: nam & duas esse adarchas nugatur, quarum à Dioscoride aut Galeno, di-
 ligentissimis alioquin harum rerum scrutatoribus, men-
 tionem factam nunquam legimus, sed nos Colenucium virum alioqui insigni eruditione præstantem ad suos iu-
 risconsultos relegamus. Sed iam harundinis generibus Zuccarum ferentem harundinem addamus, aspectu val-
 lari similem, sed solidam, coneretam, succosam, & mini-
 me fistularem. Non minus quoq; harundinibus adiungen-
 dæ sunt radices hodie è Cinnarum regione ab Indis adue-
 ctæ, quas contra morbum Gallicum valere, omnes dicunt, & illis cõtra podagram Carolus Quintus Imperator, au-
 thoritatem dedit, de quarum viribus præstat libellus vbiq; venalis, per doctissimum Andream Vesalium Bruxellen-
 sem conscriptus: tibi vero lector caput de ebena legere ne pigeat. At de harundinum facultatibus ita tradit Gal.
 libro septimo de Facul. simpl. medic. Calami phragmitis radix, cum bulbis, aculeos, sagittasq; infixas extrahere ex
 alto traditur: etenim abstergentem minimeq; acrem fa-
 cultatem sortitur, quemadmodum & ipsa folia, cor-
 tex vero combustus, admodum tenuium partium, & di-
 gerentis facultatis efficitur cum nonnulla absterfione,
 vt exiccet, & calfaciat, tertio quodammodo ordine,
 cæterum eius flos est vitandus: nam si in aures incidat,
 adeo

*Textus
Dioscoridis
corruptus.*

*Adarcha,
Plinius er-
rat.*

*Radix cin-
narum.*

adeo tenaciter hærens affigitur, vt auelli non possit, auditumq; vitiet.

DE P A P Y R O.

Græcè, πάπυρος: Latinè, Papyrus: Vulgo, papiro.

Enarratio CV.

Papyrus.

Papyrus, Alexandri Magni victoria, vt Plinius refert libro decimotertio capite vndecimo, ex Varronis mente, ad chartarum vsum inuenta fuit, quum antea palmarum foliis, atq; arborum libris vterentur, cui studia bonarum artium multum debent, atq; magis quum chartæ vsu, maxime humanitas vitæ constet, & memoria. Præsens tamen papyrus, in Aegypti paludibus nascitur præcipuè illis, quibus aqua duos cubitos non excedit, crassitudine brachiali, & illa quidem triangulari, altitudine vero decem cubitorum, cuius interna pars pro parandis chartis olim seruebat, non minus quàm hodie vetusti disruptiq; panni linei, ex quibus quoq; paratæ chartæ ad prioris imitationem papyrus nominatur.

Iuncus papyrigenus.

Huius porro Aegyptiæ papyri genus, iuncus quidam est, qui ex India, senum & debiliu hominum sustinendi gratia adfertur. Papyri vires prosequitur Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Papyrus, oxycrato vinove macerata, recentia vlcera glutinat, maxime in circulum circumposita, vt macerata sanantia medicamina excipiens: at vbi vsta fuerit, medicamen exiccatorium existit, vt chartæ combustæ cinis, hoc tamen cinis papyri est infirmior.

DE T A M A R I C E.

Græcè, μυρική Latinè, Myrice, tamarix, tamariscus: Hispanicè, eltarai, tamargueira, thamariz: Italicè, tamarigio: Gallicè, tamaric: Germanicè, Tamarischken.

Enarratio CVI.

Myrica, à Græcis quondam in maximo habita honore, arbor à nobis tamarix, seu tamariscus, dicta est, vt Plinius quoque fatetur libro xiiij. capite 21. sub iis verbis:

myricea

Myrica.

Myricen, & Italia fert, quam alij tamaricem vocant. Hæc vero rei rusticæ vulgo nota arbor est, folio cupressi, fructu vero gallæ, quanquam alicubi sterilis proueniat, quæ præcipue apud auziferum fluium, quem nos Tagû appellamus, nascitur, licet quoque multis aliis in locis humidis prospere proueniat, coma perpetua, non minus quam aliis variis euenit arboribus, vt abieti, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, vnedoni, oleæ, & aliis. Ex huius

*Arbores
perpetua
coma uigã
tes.*

*Tamaricis
vires.*

vero arboris ligno, lienosis calices fiunt potoriij, quos vniuersus medicorum chorus maxime laudat, tum Dioscorides, Plinius, Columella, Auicenna, & alij sexcenti. Est enim tamarix, medicina lienosis dicata, præcipue radix & ipsius coma, nam ligni cinis, vt Serapio testatur mirifice omnia exiccat vlcera, quin etiam ea quæ ab ignis vstione proueniunt prospere sanat. Qua de causa linimentis contra morbum Gallicum paratis, optimo consilio miscetur. Imò vt inquit Alkanzi duæ mulieres, lepra affectæ id est Græcorum elephantiasi, ad sanitatem restitutæ fuerunt, assiduo potu decoctionis tamaricis cum vua passa apparatus, vnde mihi in animum subit credere, quòd omnes effectus, quos Guaiacum lignum efficit, tamarix efficere poterit, præsertim si eo victus ordine & successu, quo Guaiacum præbetur, concedatur: de cuius viribus Galenus lib. vij. de Facul. simpl. medic. inquit: Tamarix abstergit & incidentis est facultatis, absque perspicua desiccatione, habet vero etiam astrictionem nonnullam, igitur cum aceto decocta prodest lieni indurato,

sanat

sanat etiam dentium dolores, fructus & cortex non paucam possident astringentem, ac cinis myricæ, admodum deficcatoriae facultatis est, plurimam habens abstergendi vim, astringendi paucillam.

DE ERICA.

Græcè, ἔριξ: Latine erice, erica: Hispanicè, Lusitanicè, queiro: Gallicè, bruyere: Theutonicè, Heyd.

Enarratio CVII.

Erica.

IN inuenienda erica, multi decipiuntur, credentes utique fruticem vbiq; obuium, ericem esse, ex quo scopas, pro verrendis areis frumenti, & vuarum, rura parant, est enim frutex iste bicubitali altitudine nascens, ab vna radice multas virgas, & illas quidem digitalis crassitudinis mittens: qua de causa, ex illis instrumenta aucupandis auiculis vbiq; parantur, nam folium roris marini, in acutum tendens illi est, flores vero ex albo rufescentes. Porro, radix magna, prædura, fortis, conspicitur, carbonibus aptissima materia. Vocant enim Hispani, ex ista radice paratos carbones, carbones à breso. Nascitur enim frutex hic in vniuersa Hispania, quem Lusitani nostri, vrgueiram appellant, non minus quoq; variis aliis in locis nascitur, præcipue in Italia apud Hetruscos, Patauinos, Fauentinos, Bononienses, ac Anconitanos, quem Hermolaus Barbarus, Marcellus Virgilius, ac alij plures

plures, ericem esse autumarunt, sed revera nō sine errore, quum erica bis in anno floreat, frutex verò hic semel tantum. Est igitur erica planta fruticosa, tamaricis effigiem referens, vt tradit Plinius lib. xxiiij. cap. 9. dicens, ericem Græci vocant fruticem non multū à myricæ differentem, colore roris marini & pene folio, & vt refert Theophrastus bis in anno floret, cuius floribus apes maxime oblectantur, & inde mel ericeum dictum, non adeo tamen bonum cōficiunt. Reperitur autē planta hæc frequens apud Hispanos, quam Lusitani nostri sua voce queirum vocāt: in Italia vero eam nasci dubito, quū hucusq; nullus illam mihi monstrare valuit. Scholiastes quidam Nicandri interpretres hallucinatus est, quum ericæ, hederæ foliā habere tradat. Ne tamen ordinem prætermittamus, Galenum de erice audiamus. qui lib. vj. de Facult. simpli. medi. ita scribit: erice digerendi per halitum facultatem obtinet, flore eius potissimum ac foliis vtendum.

ἔρις ἔρις

ἔρις ἔρις

ἔρις ἔρις

*
Nicandri
interpretres
errat.

CONSTANTINVS.

Interpres Nicandri est Diphilus, quem etiam citat Scholiastes Theocriti in Eid. I. Eius autem hæc verba, ἐρέειν ἢ εἶδ' ὁ βόσκειν φύλλα ἐξ τῶ κισσῶ παρακλίσεια, μακρότερα ἢ νοεῖ φάχνητα: Cum exponit hos versus Nicandri in Ther. λέγει δ' ἀνθιμίεσσαν ἄφαρ τανύφυλλον ὄρειον, ἢ τι μελιώει πικρὸς κενταύριον ἔργον.

DE ACACALI.

Græcè, ἀκακάλις: Latine, acacalis: Lusitanicè, camarinhas.

Enarratio CVIII.

Acacalis, ab Acacali Minois regis filia est dicta, quæ ab Apolline viciata fuit, vt de ea Apollonius poëta in Argonauticis cecinit. Est verò acacalis planta, fructum ferens, album, rotundum, paruis margaritis persimilem, quem Lusitani nostri, sua voce camarinhā appellitant: nec enim crederem fructum istum, in Europa vniuersa, præter quàm apud Olyssipponā crescere. Est enim planta hæc, vbi prædictus fructus nascitur, media inter myri-

k cem,

Gal. acacali non mentit.

Acacalia herba.

cem & ericem; qua de causa Dioscorides prudentissimum de myrice & erice sermonem fecisset, de hac illico caput sequens constituit. Est porro fructus iste, ut obiter hoc attingamus, esui gratus, quo mulieres & effrenati pueri in cibo frequenter vtuntur. In Aegypto vero nasci prospere Dioscorides testatur. At vbi Galenus de acacali locutus fuerit, aut sub quo nomine ignoramus: Paulus tamen sub propria dictione de acacali sic inquit: Acacalis fruticis in Aegypto nascentis fructus est, cuius dilutum collyriis claritati oculorum efficacibus miscetur: Verum Acacalia herba longe alia est, quanquam Plinius illi quoque fructum margaritis simillimum inesse dicat, ut quarto libro videre est.

DE RHAMNO.

Græcè, ῥάμνος: Latinè rhamnus, vna crispata: Arabicè, Nausig. Hispanicè, Lusitanicè, scambrones: Italicè, marrucha: Germanicè, Stechdorn: Grecussel beerbaum: oder grosselberbaum. Gallicè, Bourg' espine, aliis groiselier.

Enarratio CIX.

Rhamnus albus & niger.

Dioscoridis interpretes errant.

Ruellius errat.

Rhamnum tam album, quam nigrum, & in Hispania & Italia prospere crescere animaduerto, qui sepium ornamentum sunt, præsertim albus, cuius spinæ oxyacanthæ sunt similes, folia vero crassa, pinguis, oblonga, oliuæ magnitudine. Nam niger, ut testatur Dioscorides ramos cubitorum fere quinque in longitudine emittit, quibus spinæ insunt quoque: sed infirmiores prioribus, porro fructus follicularis est, tenuis, candidus, rotundus, similis verticillo, in cuius medio nescio quid nigri conspicitur, ut Pisauri prope mare adnotauimus. Cæterum errant Dioscoridis interpretes, qui huic textui addunt, rhamnum appellari leucaacantham, id est, albam, spinam, vel spinam cerualem, quum proculdubio additicia verba, minime verò germana illa sunt, quibus instructus Ruellius Gallus hallucinatus proculdubio est, quum spinam cerualem, quam Hispani aluarem: Itali verò merlam, vel ceruinam, Galli autem burgam vel neprum appellant, rhamnum esse putauerit;

Rhamnus.

Theophrastus de rhamno verba fecisset, de paliuro loqui cepit, & quæ paliuro cōueniebant, Ruellius non paliuro sed rhamno potius conuenire putauit, quanta vero negligentia aut errore, quicumque Theophrastum legerit facile deprehendet. Plinius vero ne illum prætereamus, lib. xxiii. cap. 14. Rhamnum inter rubi genera collocat, vt studioso notum erit. At Galenus libro viij. de Facult. simplic. medic. de Rhamno ita tradit: Rhamnus desiccatur & digeritur excessu secundo, refrigeratur in primo completo aut secundo incipiente: proinde herpes sanat, & erysipelata non magnopere calida. Caterum ad hæc teneris vtendum est foliis.

DE HALIMO.

Græcè, ἅλιμος: Latine, halimus: Hispanicè: Lusitanicè, salguadeiras: Gallicè blancheputain: Arabicè, Molochia.

tauerit: quum re vera, cerualis hæc spina, nulli rhamni generi respondeat, nam folia lata fere piri habet, fructum verò nigrum, ligustri baccæ effigie, quo pictores proficiendo perfectissimo viridi quodam colore vtuntur, vt libere fateri est, Ruellium hac in parte hallucinatum esse. Non minus profecto inaduertèter Ruellius hac in parte Theophrastum adducit, quum quæ Theophrastus paliuri semini tribuit, ille ad rhamni semen refert, sed in hoc lapsus facilis deprehenditur, quia postquam

*Ruellius
taxatur.*

Enarratio CX.

*Halimus
apud Sal-
manticen-
ses.*

Halimus frutex Rhamno similis est, absque tamen spinis, cuius folia oliuæ sunt, molliora tamen, & candidiora, qui in sepibus, & potissimum maritimis locis crescens, ex se cauliculos profert, in cibo instar oleris laudatos. Nascitur enim Salamancæ prope ædem diuæ Mariæ à Veiga, in cuius tutela Portugalenses scholastici sunt: sed caueant ipsi, ne Rhamnum illic nascentem, & hortos circumuallantem, me intellexisse putent. Hanc Mauri sua voce, apud Chairum Aegypti urbem opulentissimam, vendentes, clamant, molochia. Molochia, vt Serapio quoque nouit, raro tamen apud nostrates in cibi usum venit, quum variis & melioribus abundemus ole-ribus, apte tamen à sapore suo salso Lusitani, halimum salgadeiras appellitant, velut Aëcius halmyrum ob eandem scilicet saluginem. Admonendus porro lector in presenti à me est, ne verbis Dioscoridis ductus, in errorem incidat, credens Albucum, halimum esse: quum re vera, Albus asphodelus sit hastula regia dicta. De halimo vero apud Galenum, absque aspiratione, lib. vj. de Faculta. simpl. medic. ita legitur: Semen, & lac simul hæc planta gignit: estque gustus acris & substringentis, ex quibus constat ipsam esse dissimilem: maior tamen pars eius temperate est calida, cum humiditate inconfecta, & leuiter flatuosa.

DE PALIVRO.

Græcè, παλίσρο: Latine, paliurus, agrifolium: Hispanicè, azebo: Lusitanicè, azuinho: Germanicè, Melbeer.

Enarratio CXI.

Nvllum in medicina est periculum maius, quam graui-ssimorum authorum dissensiones, quorum præsertim autoritatibus fidem habemus, quum ex eis non nisi questiones, altercationes, atque inde errores oriantur, quo malo nullum maius in hac arte excogitari potest: quod Plinius noscens, libro 29. capite primo, dixit: Quum sit periculum in nullo mendacio maius. Nec enim hæc absque ratione in medium attulimus, quum Agathocles paliurum in Ale

*De paliuro
varia sen-
tentia.*

in Ale

in Alexandria nasci tradat, vltimi atque pinus amplitudine, folio viridi, rotundo, molli, ramis frequentibus, prælongis, in quibus fructus oliuis persimilis, bis in anno cõspicitur, qui & erudus & viridis manditur, quum verò exiccatur ex eo farina paratur, quæ sic in puluere, nec aqua vel alia re subacta, comeditur. Theophrastus verò, vt nostis, grauissimus author, paliurum fruticem describit in siliquis semen ferentem vt apud illum quiuis videre potest libro iij. de Historia plantarum cap. 17. Plinius quoque non minus aliter paliurum depingit, libro 13. capite 19. dicens: Cyrenaica regio loton suæ postponit paliuro, fruticosior hæc fructuque magis rubens, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Hæc ille: quæ vt percipitis ab aliis multū absunt. Dioscorides porro, vt de re passim obuia, eius exactam prætermisit historiam, vt tamen coniecturis assequi possumus, hic idem paliurus Dioscoridis, cum eo à Plinio descripto est, quem Theophrastus lib. 4. de Historia plantarum eiusdem numeri capite, prius descripsit, & eum Afrum paliurum vocant. Trahunt autem in hanc me sententiam Plinij verba, libri vigesimi quarti capite 13. vbi paliuri vires prosequitur: quæ fere cū Dioscoride ita habent: Paliurus quoque spinæ genus est, semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum remedium, item calculosis, & tussi, folia astringentia vim habent, radix discutit panos, collectiones, vomicas, vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum sistit: serpentibus aduersatur. Radix præcipue datur in vino, & cætera. Quæ omnia cum iis quæ Dioscorides suo tribuit paliuro conueniunt, Sed qualis hodie paliurus frutex sit, aut sub quo nomine in officinis habeatur, ne quis de nostra queratur diligentia, dicamus. Est igitur paliurus frutex, folia habes lauri, latiora tamen, crassa crispa, & per circuitum, spinis armata, cuius rami facile plicantur, colore viridi; is enim fructum fert rubrum colore, magnitudine, qua cedri fructus conspicitur, vocant verò fruticem istam rei rusticæ scriptores agrifolium, non verò aquifoliū, nam agrifolium de quo à nobis mentio fit, frutici coccum id est granum fereti, simile est, quo Anthuerpienses monachi sectæ Franciscanæ hortum suum

*Dioscoridid
& Plinij
paliurus idem.*

quem habent excultissimum sepiunt, & illius radicibus viscum pro irretiendis auiculis paratur. De quo Galenus libro octauo de Facul. simpl. medic. ita tradit: paliuri folia & radix adeo perspicue astringunt, vt fluxum ventris cohibeant, adeoque digerūt, vt mitiora phymata curent. At fructus tantam incidendi vim possidet, vt calculos vesicæ comminuat, & pectoris pulmonisque excretionibus auxilietur.

DE OXYACANTHA.

Græcè, ὀξύκανθα: Latine, *oxyacantha*, *acuta spina*:
 Hispanicè: *Lusitanicè*, *pirlitero piliriteros*: *Italice*,
bagaia, *amperlo*, *pane de orso*, *barazzo bianco*.
Arabicè, *Amirberis*, & *Amырbaris*: *Gallicè*,
espine vinette: *Offic.* *Berberis*.

Enarratio CXII.

Acuta spina.

niet oxyacantham tantum abesse à berberos ferente fruticem,

Qui de oxyacantha hucusq; sermonem fecere, omnes vno ore fruticem berberos ferentem esse crediderunt. sed mea sententia non sine ingenti ne dicam pudendo errore, Quum oxyacantha vt testatur Dioscorides, arbor agresti pyro similis sit, minor tamen, ac magis spinosa, quæ fructum myrti baccis æqualè fert, confertum, rubentem, fragilem, nucleum intus habentem, quin & radices in profundum descendentem, & illas quidem multifidas, quæ omnia, si quis animaduernerit, inue-

Oxyacantha.

ticem, quantum ficus à pinu, hoc magis, si folia à Dioscoride prætermittā, quæ oxyacanthæ insunt descripserimus. Nam primo oxyacantha, id est acuta spina, arbor pyro agrestis similis est: berberorum verò frutex raro vel nunquā in arborem ascendit: Item pyrus agrestis à radicibus multifidis in trunco quodam crasso & alto erescit, adeo ut in arborem iustæ magnitudinis deveniat, frutex tamen berberorum, cuius infinita prope dixerim copia passim videtur, nullum notatu dignum à radicibus emittit truncū, sed potius virgas spinosas ad summum pollicaris crassitudinis, quæ nec altitudine humanam excedunt staturam. Quibus addimus, quod cortex pyri agrestis cum quadam subrufedine nigricat, inæqualis, crassa, & squāmōsa: Quæ verò berberorum frutici hæret, inter spinas suas, lucida, & subtilis albicat, si tamen parum excoriari contingat, luteum colorem, qualē inesse arbori mali granati videmus, repræsentat: non minus quosque in spinis magna interest differentia, quum in pyro agrestis spinæ, ut in pruno conspiciuntur, in berberorum verò frutice, trinx enascuntur, duæ à latere, vna verò in medio. Iis adiungendum, quod fructus acutæ spinæ, magnitudine myrti est, rubens, intus nucleum habens, qui veluti cerasum pendet: fruticis verò berberorum fructus, grani tritici figuram imitatur, parū tamen maior, rubens, mali punici granum referens, in ramis ordinatim pendens, velut vva in botris. Sed hæc omnia clariora reddentur, si modo folia quæ oxyacanthæ insunt ex Dioscoride & Theophrasto patefecerimus. Sunt ergo ut paucis dicam, folia acutæ spinæ, apij foliis similia, quæ ita esse, ex Dioscoride elicitur, capite de mespilo, dicente: Arbor mespilus est, aroniam aliqui appellant, aculeatam oxyacanthæ foliis: legitur enim in nonnullis exemplaribus sed falso, pīxacanthæ, id est buxæ spinæ foliis, ut ex Theophrasto facile deprehenditur, qui duodecimo capite libri tertij de Plātarum historia, mespili arborem folia, ut apij diuisa habere tradit, quæ hodie ita esse deprehendimus, non quidem in vulgari arbore, mespila vulgaris & communis hodie ferente, sed in ea potissimum, de qua Dioscorides in eo capite primo differit, cuius fructū antiqui aroniam appellabant, & hodie pisaurēses & Neapolitani apud quos procreta crescit, ad antiqui nominis

Azarolus fructus. imitationem, azarolum vocant, pomū, scilicet paruum, rubrum, quanquam & album à nobis visum sit, ossicula tria intra se habens, vnde tricoccum, quasi trium granorum, dictum est: Sapore suaue, ad acidum tendente, ob quem à multis maximè expetitur, ex iis igitur deprehendens, oxyacantham apij folia habere debere, quum eadem cum mespilo similia habeat, vnde manifeste cognoscitur, quòd frutex berberorum non est oxyacantha, quum non apij sed potius mali panici fere folia habeat. Sed quum hucusque quid non sit oxyacantha diximus, deinceps consonum erit disserere, quid sit. Est igitur, vt

Oxyacantha quid. breuiter dicamus oxyacantha, arbor quam vniuersa Hispania sua voce piltriterium appellat, Ethrusci vero begiam, alij autem amperlum, vel yrſi panē nominant, arbor pyro agresti figura cū trunco tum ramis & floribus persimilis; nam flores albi sunt, folia vero, vt diximus apij, fructum porro quem arbor hæc emittit, rubrum conspiciamus, intra se nucleū piperis grani magnitudine habentem, qui fructus maturus quum est, & tangi contingat facile excoriatur, & à pueris auidissime comeditur, & in nonnullis regionibus perpetuus arbori tenaciter hæret, vt in Lusitania plerunque obseruauimus, & Hebræi huius mentionem reddunt: quia hæc ipsa arbor, ab illis rubus creditur ille, quem viderat Moyses in flammam conuersum & sine noxa obumbrantem, ex quo Deus illi locutus, & calopodia vt exueret iussit, quia in terra sancta erat. Dicunt igitur illi, ob illam dignitatem, perpetuum arbori huic fructū esse. Est igitur vt paucis rem perstringamus, oxyacantha, acuta spina dicta, non vero acida, arbor hæc pyro agresti similis, quam nonnulli inter rubi genera collocant, de qua Galenus libro octauo de Facul. simplic. medic. ita loquitur: vt specie, sic facultate hæc arbor pyro syluestri est similis: ceterum pyſi syluestris fructus prorsus acerbus est: oxyacanthæ vero, & tenuium est partium, & nonnihil incisorium sortitur, estque rabens & rarus, qui quidem affectus omnes fluxionum cohibet. Cæterum acutæ spinæ frutex humilis quidam folio & spinis reperitur similis, qui in vniuersa Hispania, quod sciam, fructum non emittit, secus vero in Germania, Gallia, & vniuersa Italia: quum fructum ferat vis immatura

immaturis similem, & illum quidem acerbum culinæ, agrestæ vice communissimum, veris præcipuè & æstatis temporibus, in quibus iurulentæ carnes piscisve eo condiuntur, & à prægnantibus quoque maxime appetitur, quem alij vuam crispinam, alij vuam spinam, alij vero vuam marinam appellitant, ardentissimis autem febribus laborantibus magno datur iuuamento, quem prifei prætermisere, nec de illo verbum aliquod fecere. Iam vero quia de berberos ferente frutice locuti sumus, illamque non oxyacantham id est acutam spinam esse probauimus, non ab re erit, vt de illa verba faciamus, quum & ab antiquis fructus iste prætermisus quoque fuerit. Est igitur berberorum frutex planta tricubitali ad summum altitudine crescens, multas à radice virgas producens, digitalis crassitudinis, in quibus spinæ multæ videntur, & illæ quidem trino ordine confitæ, dug à latere, vna vero in medio: nam huius radices luteæ sunt, nec minus quàm ipsius flores racemosi, qui Maij tempore odorati erumpunt, porrò folia veluti mali punici conspiciuntur, fert igitur frutex hic, fructum rubrum, grano tritici maiorem, intra se oblonga duo granula, plana mutuo nexu coniuncta, continentem: ex quo fructu, succus extrahitur, quem officinæ berberorum vinum appellant, vino malorum punicorum acidorum acerbius, qua de causa ardentissimis in febribus contra sitim, cum iulepo rosaceo, aut violaceo potissimum propinatur, non minus biliosum vomitū coërcet, & stomachicum fluxum restringit, frigidis vero stomachis nocet, & pectoris angustiis inimicum est. Proximum quoq; erit citare hic, fruticem illum, ribes ferentem, quum de illo quoq; antiqui nullam fecerint mentionem: antiquos quum dico, velim intelligatis Hippocratem, Theophrastū, Dioscoridē, Galenum, Oribasium, Paulum, Aëtium, Catonem, Varronem, Plinium, Palladium, & Columellam. Est igitur ribes ferens frutex folia vitis habens, sepibus intertextendis accommodatissimus, qui fructum rubrum acidum & acerbum parit, ex quo vinum quoq; extrahitur, febribus, & calidis ægritudinibus, non minus ac citri aut limonum succus. Conueniens, & ex eo sirupus in officinis, contra capitis destillationes calidas paratus publice habetur, inest enim huic

Vua crispina.

Berberorum frutex.

Ribes.

Medici antiqui.

fructui sapor acidus, cum quadam permixtus dulcedine, unde firmiter crederem, hunc ipsum fructum, quem nos ribes appellamus, eundem apud Serapionem, ribes esse, quum eundem saporē Serapio suo tribuit, quem in hoc officinarum gustamus, nec enim in cæteris notis Serapio ab hoc cōmuni quicquam deuiat, proinde nostros ribes, Serapionis quoque esse crediderim.

DE CYNOS BATO.

Græcè, κυνόβατον: Latinè, sentis canis, rubus canis, canirubus: Hispanicè, carca rosal, carca peruna: Lusitanicè, sylua macha: Gallicè, esglantier: Germanicè, Feldrosen. Italicè, rouo canino: Arabicè, Sent.

Enarratio. CXIII.

Cynos batus Græcis, sentis canis Columellæ est, alijs vero rubus canis, Theodoro Gazæ canirubus, vastissima autem spina hæc est, maximos & oblongos ramos ferens, quam inter vepres & senticeta sæpe arborescere videmus, folio rosæ, nam flos, rosæ moschatæ similatur, cū colore ipso albo, tum foliis rarioribus, qui quum decidunt, fructus pullulat rubens, oblongus, oliuæ similis, intra quem lanuginosa quædam semina clauduntur, qualia in rosarum fructibus videmus, hunc fructum pueri & mulieres avidissime comedunt, eius lanuginem abiciunt, ex quo seplasiarij Hispaniæ conditum pro sistendo vndecunque profluente sanguine parant. At Theophrastus lib. iij. de Plantarum historia, cap. xvij. longe aliter cynosbatum describit, vtpote, magnitudine inter fruticem, & arborem granatum, fructu malo punico simili, & subrutilo. Cæterum, quidam cynosbatum, cynorrhodum id est, caninam rosam esse putant, inter quos nominare est Marcellum, Virgilium, & Monachos Mesues Antidotarij interpretes, qui vel ex Plinio tantum errare deprehenduntur, lib. viij. cap. 41. vbi cynorrhodi radicem ad canis rabidi morsum, tanquam ex oraculo acceptam maxime laudat: libro vero xxiiij. cap. 14. cynosbati duas describit species, in vniuersum à cynorrhodo differentes, adeo

adeo ut manifestum sit cynosrhodum, aliam rem à cynosbato esse, mea tamen sententia, in hac re parvus est lapsus; quum cynosbatos à cynosrhodo, in hac tantum differat, quòd cynosbatos nullas habet spongiolas, cynosrhodos vero habet, imò ut tradit Plinius lib. xxv. cap. 2. cynosrhodus apud antiquos, spongiolæ in ipsius fruticis spinis repertæ dicebantur; ut merito concludere possimus, quòd cynosbatos id est canis rubus, idem cum cynorrhodo, id est canina rosa sit, nec in alio quàm spongiolis dictis, differant: quæ in cynorrhodo dubio procul reperiuntur: secus autem in cynosbato, de quo Galenus lib. vij. de Facult. simpl. medic. ita disserit: Huius fruticis fructus non segniter astrictorius est, folia vero mediocriter, lanugo fructus arteriam vitiat.

DE LIGUSTRO.

Ligustrum.

Græcè, κύπρος: Latine, cyprus, ligustrum: Hispanicè, alfena alhena: Arabicè, Kenne, hène, Hanue, & alkana: Italice, olinella, guistrico, olineta, chabrossene, caparrodano: Gallicè, du troesne: Germa. Beinhœltzlin, mundoltz, Geysholtz, Rhein-ueyden.

Enarratio cxiiii.

Quia Ligustrum, volubilis speciè quandam esse crediderunt, eam præcipuè quam passim obuiam videmus aliis circumligatam herbis, flore albo, campanæ effigie. toto, ut dicitur, aberrant cælo: quum inter se tantum differant, quantitate

Ligustrum
quid. tum cancer ab anguilla. Est igitur ligustrū, arbor parua, foliis oliuæ similibus, floribus minutis, candidis, odoratis, racematim constitutis, qui Maij mense apparent, postea vero ipsis decidentibus baccæ oriuntur primo virides, in processu vero nigræ fiunt, vuarum modo congestæ, quæ in ruderibus, & sepibus potissimum nascitur nalsis & tessieris aptissima; hanc Patauini conastellum, quasi oleastellum dixerint, appellant: quum illi & folio, & fructu similis sit. Nec enim ambigendum est, cyprum, ligustrum esse, quum Plinius li. xij. cap. 24. dicat, cyprum arborem Aegypto familiarē, in Italia ligustrum vocari.

Massarius
errat. Proinde Franciscus Massarius Venetus omnino fallitur, quum annotationibus suis, super nonum librum Plinij, cyprum aliam arborem à ligustro esse contendit. De ligustri vero floribus & ipsius baccis siue vaciniis, cecinit Maro in Bucolico, dicens.

Virgil. in
Bucolicis

Nonne fuit satus tristes Amaryllidis iras.

Atq; superba pati fastidia, nonne Menalcam,

Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses,

O formose puer nimium ne crede colori,

Alba ligustra cadunt, vacinia nigra leguntur.

Nec iis Vergilianis verbis, Columella contraria scribit, quum lib. de Re rustica 10. ligustrum non album vt Virgilius, sed nigrum potius appellat, dicens, & nigro permixta ligustro balsama, quia Virgilius ad flores, Columella vero ad maturas eius baccas respexit, quas vacinia Virgilius vocat, quum puerum admoneat, ne suæ pulchritudini atq; colori, quamuis candido, nimium confidat, quia cum ætate illum candidum colorem amissurus est, futurus deformis, rugosus, veluti ligustro euenit, quod flores quum habeat pulchros, candidos, & odoratos, cito tamen eos perdit, & solum vacinia permanent, quæ postea nigra & aspectu, non vt flores, grata, sed tetra potius pro aucupiis, & inducendis coloribus colliguntur, vt olim apud Gallos fieri solebat, & hodie apud Italos pro conficiendo atramento scriptorio vsurpatur.

Vacinia
hyacinthi.
Her. Bar.
errat.

Nec filere in præsentia debeo multorum errorem, qui additiciis Dioscoridis verbis seducti vacinia hyacinthos esse interpretantur, inter quos mihi nominandus venit Hermolaus Barbarus patritius Venetus, vt alioqui do-

ctissi

Atissimus, sunt enim verba adiecta Dioscoridi, apud quartum librum, capite 67. vbi de hyacintho agit, quæ ita habent: hyacinthon Romani vacinium dicunt: quæ verba in melioribus exemplaribus non reperiuntur, imò omnia fere nomina in vno quoque capite comperta non Dioscoridis esse, sed alicuius qui Dioscoridi gratum facere arbitrabatur pro re firma & vera mihi persuasum habeo: argumentum enim vt cæteros præteream locos, ex capite de sampsucho desumi potest, hanc nostram coniecturam cõfirmans, in quo maioranam verbum nouum, & à Plinio non vsitatum legimus, velut in leucoio, violam matronalem, vt sexcenta alia præteream capita, in quibus huiuscemodi nomina reperiuntur. Seruius quoque grammaticus nõ minus hanc in rem impegit, quã per vacinia, violas interpretetur, sed Seruio notissimũ hoc esse debuerat, quia Virgili? eodẽ carmine, & violas & vacinia, nominet, ait enim: & nigræ violæ sunt, & vacinia nigra. Verum de cypro id est ligustro, ita tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum. Huius arboris folia summaque germina habent in se quiddam digerens cum aquea substantia modice calida, habentque & astrictionem quandam ex terrena substantia frigida: itaque eorum decocto quidam ambusta fouet, nec non igneos phlegmonas carbunculosaque: nam absque molestia siccant, sed sponte ortis in ore viceribus, commansa folia commodissima sunt. Hæc Galenus. Ligustri vero radicibus, hodie Mauri suos inficiunt capillos, velut equorum quoque crines, quod olim quoque fieri Diosco. tradit, non vt Marc. interpretatur, aut Ruellius, cum succo lanariæ herbæ, sed potius cum succo struthæ mali, nam pro struthæo, id est malo cotoneo, struthion, id est herbam lanariam intellexerunt.

*Seruius
Grammatici
errat.*

*Ligustri
peratura.*

*Marcellus
et Ruellius
errant.*

CONSTANTINVS.

Quid sit Ligustrum siue Cypros, profecto ignotum est his nostris temporibus. Plinius quidem Cypron Ligustrum dicit. Etiam scribit lib. xxiiij. cap. 10. & lib. xvi. cap. 24. sed Dioscoridis Cypros, folia habet oleæ, Ligustrum Plinij xxij. lib. & semen coriandri, Dioscoridis sambuci: in flore etiam vix conueniunt cum Dioscoridi muscosus sit, Plinio tantum albus & odoratus. in hoc solum

solum hi duo auctores consentiunt, quòd vterque dicat esse arborem, qua vel sola nota excluditur vulgaris illa planta ab huius consortio, quam nobis pro ligustro & Cypro ostendunt herbarij, qua fortasse est ligustrum Virgilij, non autem Cyprus Dioscoridum, aut Plinij ligustrum, imò nec Columella, qui libro decimo dixit & nigro permista ligustro Balsama. hinc enim frutex in sepibus maxime communis vix vnquam visus est arborefcere: nos Galli vocamus du Troesne. Sed Cyprum siue ligustrum id est arabicam alcanna, arbor rara est & inter pretiosa simplicia semper adnumerata. testis mihi Iosephus historicus lib. xij. πῆρ δὲ ἀλωοῦν, cuius verba cum de hierichuntina loquitur: φῆρ δὲ ἀλωοῦν ἔστι δὲ ἀτιμωτάτη τῶν τῆς ἀλκαμίας, ἡντινοῦ τὸ, ἡντινοῦ τὸ, ἡντινοῦ τὸ. & subiungit εἶναι, σπαιδιώτατα καὶ κάρδαμα. Et Beatus Hieronymus in Cantic. Cyprus, inquit, cum nardo, nardus & Crocus, fistula & Cinnamomum cum vniuersis lignis libani. Meritò reprehendit Amatus Marcellum & Ruellium: sed ipse omisit locum apud Plinium lib. xxij. Cap. 4. de Cypro, qui illorum errorem detegit: Decoctum, inquit, foliorum ambustus & luxatus prodest: ipsa rursus capillum rusa, adiecto struthei mali succo.

DE PHILLYREA.

Gracè, φιλύρεα: Latine, phillyrea, species ligustri: Hispanicè, otrasuerte de alhenan: Italicè, una altra oliuella: forte Germanicè, Hartrigel, Arabicè, Mahaleb.

Enarratio C. X V.

Dioscoridis
interpre-
tes errant.

Phillyrea
ligustri spe-
cies est.

Phillyrea
vera tilia.

Errant non solum Marcellus Virgilius, Dioscoridis Interpres, sed alij plures, qui in præsentì Phillyreâ, tiliam esse interpretantur, cum re vera phillyrea arbor parua ligustro æqualis cum folio tum fructu sit, adeo vt phillyream ligustri speciem esse constet, nec immeritò Dioscorides, quum de ligustro egit, de hac quoq; phillyrea ligustri specie, sermonem coniunxit, sed ij reuera nominis affinitatem secuti, in errorem prolapsi sunt, quum pro philyra apud Theophrastum, tiliam significante, phillyream, quæ non tilia, sed potius ligustri species est, tiliam interpretati sunt. Est etiam philyra apud Theophrastum lib. iij. de Historia plantarum, duorum generum, quibus folium non oleæ sed hederæ potius est, fructus

fructus vero fabaceus. Proinde phillyream à philyra di-
 uersam esse, nemo non videt, Quibus adde, quòd philyra ^{Phillyra}
 arbor est procera, crassa, & ut inquit Theophrastus ^{duo gene-}
 cap 10. ad fabricas nauium, arcarum, & cunarum aptif- ^{ra.}
 sima materia: phillyrea vero frutex potius quam arbor
 dicenda est, de qua hoc loco Dioscorides pertractat.

DE CISTO.

Græcè, κίσκος: Latine, cistus: Hispanicè, Lusitanicè,
 cerguacos: Italicè, cisto. Arabicè, Kamet, Alteis
 & Ibaie alhis.

Cistus Mas.

Cistus femina.

Enarratio cxvi.

Cistus nam Cissos hedera est, cuius inaduertentia Pli-
 nius cæcutiuit, ut Leonicens ad Angelum Politia-
 num eleganti epistola primò indicauit. Est igitur cistus
 frutex ramosus in latum se diffundens, qui apud Hispa-
 nos hodie pro abstergendis vestibis in usu habetur, eumq;

Cistus à
 cisso dif-
 fert.

Lusitani

Lusitani ad imitationem antiqui nominis illi dicati, cistharos, aut cissaros corrupte, cerguacos appellant: reperitur enim & flore albo, & subrutilo, de quo Galenus 7. libro de Facult. simpl. med. ita tradit: cistus frutex astringens est, folia eius & parua germina trita adeo desiccant: astringuntq; , vt vlcera glutinare valeant, sed flores efficaciores sunt, adeo vt cum vino poti dysenterias, ventris imbecillitates, fluxusq; & humiditates perfanent, cataplasmatibus ritu illiti, vlcerum putredinosa iuuat, desiccant, enim secundo excessu.

CONSTANTINVS.

Plinius grauisissimus author, quasi deserto radimonio à Leonicensi, Mathiolo, & Amato Lusitano compacto traducitur, & culpatur acerbius: *ἔναι δ' ὄμως ἀναγκάσει πρὸς τὸς δόγας λέσχας καὶ μὴ ἐρητύω ἀδύναται λόγος*, vt dixit Naxanzenus. Quid igitur isti canentes victoriam ante triumphum, Plinio obiciunt? quod Cissi id est hederæ & Cisthi, græcarum vocum non intellecta significatione, historiam confuderit. Vt eorum confutetur impudentia, & ipse per se eos mendacij reuincat, satis habeo locos adducere, quibus imprimis bonus author non solum rerum, sed & linguarum peritissimus, verborum vim expressit, & rerum proprietatem atq; naturam. libro enim 24. Cap. 10. Sic inquit, de hederæ loquens: gummi etiam in hederæ quærun, quod ex ateto vtilissimum dentibus promittunt: græci vicino vocabulo Cisthon appellant, fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera, flos masculo rosaceus, femina albet, & paulo post: Sub his maxime nascitur hypocisthos, quam inter hederas diximus. Scilicet cum de hederis ageret. libro 16. Cap. 34. Cisthi subiunxit historiam, propter Cissi & Cisthi vocum affinitatem nonnullamq; plantarum similitudinem. Quo loco ita scribit: Est rigens hederæ, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum, ob id vocata cissos. Et loco superiore: Cissos Erythranos ab iisdem appellatur, similis hederæ. Quid vero etiam de hypocisthide tradiderit, audi libro 26. Cap. 8. Hypocisthis, orobathion à quibusdam dicta, malo granato immaturo similis nascitur, vt diximus, sub Cistho, vnde nomen hoc &c. In carpentibus igitur extra fortunæ atq; inuidiæ aleam scriptoribus, licentia pruriginem moderentur: ne meritò illud in eos vsus pemus, Facilius esse calumniari, quàm amulari.

DE HYPOCISTIDE.

Græcè, ὑποκίστις, κβτινῶ : Latine hypocistis, cytinus, barba hircina : Hispanicè, Lusitanicè, pultegras : Italicè, hypociste.

Enarratio CXVII.

Hypocistis, Barbarorum hypocistidos est, siue herba hircina, quæ plerunq; ad cisti radices nascitur: herba potius quam frutex, crassa, succosa, quibusdam granis, pineis similibus plena, qua avidissime nonnulli vescuntur. Nam tota ipsa herba ad luteum colorem cû quadam albedine tendit: quæ non solum in Hispania, sed variis aliis in locis nascitur. Venetijs enim apud officinas frequenter conspicitur, quæ ex Ilirico & Dalmatia regionibusq; circumvicinis portatur, ex qua succus extrahitur, & ad medicos vsus reservatur, præcipue ad eos, vbi constringere opus est, velut floribus punicorum expressus, quemadmodum refert Dioscorides capite de malis punicis. Verum nihil refert, herbam istam hypocistidem, vel cytinum, aut succum ipsum, eo modo appelles, vt Dioscorides in præsentia facit: & Aegineta imitatur. De qua Galenus citato loco ita inquit: Hypocistis multò est magis astrictoria quàm folia: admodum efficax remedium ad omnes fluxionum affectus, quin si quam partem roborare consilium sit, quæ videlicet plusculo humore exoluta fuerit, robur ac firmitudinem illi haud segniter addit, quo nomine antidoto ex viperis inditur.

Hypocistis
Hypocistidos.
Barba hircina idem.

DE LADANI ARBORE.

Græcè, λᾶδον : Latine, Lada: Arabicè, Chasus: Hispanicè, xara: Lusitanicè, esteba: Italicè, ladanifero arbuscelo, pinguitudo illius, ladanum, laudanum: vulgò laudano.

Enarratio CXVIII.

Ladanifer frutex in altum crescit, tricubitali altitudine, & ampliori, virgas à radice mittens, digitalis crassitudinis, duras, solidas & firmas, in quibus folia hærent oliuæ, nigra, viscosa: flos vero roseus, albus, tres quatuorue

Ladanifer frutex.

Ladanum
quid.

Rufus
Ephesius.

tuorue maculas nigras habens, quo decedente, fructus pilulæ magnitudine, pediculo alligatus pullulat: totus enim frutex ille viscosus resinofusue conspicitur, adeo vt ipsum depascentes hirci capellæue, pinguedinem viscositatẽm illam in barbibus & femoribus contrahant, quam ladanum appellamus. Reperitur verò in officinis pinguitudo ista, siue succus densatus, sub nomine ladani, vel laudani, aut labdani, quanquam raro syncerus aut purus. Verus autem & purus, optimi est odoris, vt Rufus Ephesius per hos indicat versus à Galeno subscriptos lib. j. de Compositione medic. secundum loca, cap. 2.

*Inuenias in Eremborum quoque ladanon orbe,
Caprarum circa mentum, gratissimus illi,
Succus uè cisthi folio decerptus amico,
Imbuti hoc villi, menti laterumq; madescunt,
Non tamen ad morbos hoc præstat, laudem ab odore,
Egregio quo spirat habet, quod plurima mixta
Pharmaca Erempi habeant diuinis viribus aucta,
Orta solo & campo longe lateq; patenti.*

Hunc porrò fruticẽ barbã hircinã potius appellandã crediderim, quum illi magis quadret, cõueniatue nomen: quanquam Serapio, & cæteri Arabes, barbã hircinã hippocistidem potius nominent. Non minus quoq; crediderim, quod Scribonius Largus hanc cisthi speciem, rosam appellat syluaticam, non vero alterã. Est præterea huius cisthi ladaniferi species altera, quam Hispani masculam comparatione ad primam faciunt: & eam stebam appellant folio in orbem circinato, subnigro & hirsuto. De ladano vero Galenũ audiamus, li. vij. huic dicato volumini, sic differentem: cisthos id est ladanum, primo excessu medicamen est quodam modo complete calidum, ita vt secundum attingat, habens etiam astrictiõnis non nihil: est præterea substantia tenui & emolliens, nec non moderate digerens concoquensq;ue, peculiariter igitur ad vteri vitia est aptum. Diffuentes tamen capillos retinet: verum alopecias & ophthalmias sanare non potest, quod hi affectus valentiora medicamenta desiderent.

Ladanum
Galenicæ
calidum est.

CONSTANTINVS.

FRutex ille siue herba de genere Cisthi, vnde colligitur Ladanum à Dioscoride dicitur λυδop à Plinio vero lada: Sic enim scriptum

scriptum reliquit libro 26. Cap. 8. Lada appellatur herba ex qua Ladanum fit in Cypro, barbis Caprarum adhærescens: Mirorq; Mathiolum senensem, virum sane propter insignem eruditionem admirabilem, hæc de Plinio tam inconsideratè scripsisse in Dioscoridis libr. 1. Cap. 110. Comment. Caterum Plinius vocabulorum vicinitate deceptus (vt etiam in superiori commentatione dictum) ex cisso id est, hedera, non autem ex cisso ladanum colligi dixit. Ex quo item multis falso persuasum est, quòd non à Cisso, Sed ab hedera Ladanum legeretur: Hæc enim Mathiolum, quæ, vt plenius falsa esse intelligas, legere ne pigeat, quæ aduersus ipsum & Plinij admissarios adnotauimus Cap. de Cisso: tum, vt Plinij fama hæc inuista macula eluatur, rogo vt quam ascripsi Plinij dictionem expèdas accuratius postremoq; iudices quam immeritò tantus scriptor accusetur. Eius hæc verba lib. 12. Cap. 16. Arabia etiamnum & Ladano gloriatur: forte casuq; hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficum alias frondibus animal, odoratorum vero fruticum expetentius, tanquam intelligant pretia, carpere germinum caules pradulci liquore turgentes, distillantemq; ab his casus mixtura succum, improbo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui sole. Et ideo in Ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri quam in Nabatais, qui sunt ex Arabia contermini Syria. Recentiores ex autoribus strobos hoc vocant: traduntq; Sylvas Arabum pastu caprarum infringi, atq; ita succum villis inhærescere, verum autem Ladanum Cypri insula esse: vt obiter quæq; genera odorum dicantur, quamuis nò terrarum similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse asipum hircorum barbis genibusq; villosis inhærens, sed hedere flore deroso, partibus matudinis, cum est vorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus villis adhærescere atq; ita Ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, Ladam appellant. Etenim Ladanum vocant huius pingue insidens &c. Quod vt intelligas non ex sola planta colligi, vt nec manna, nec muscus, Sed eas tantum recitari in quibus laudatissima illa proueniant. Certè etiam Ladani quod in segetibus nascitur meminit idem Plinius libro xxvj. Cap. vndecimo. Optimum igitur Ladanum ex Cissi colligitur genere illo quod λῆδος Dioscorides & Plinius Ladan nominauit. Colligitur etiam ex hedera aliq; plantis quibus pinguis humor ille & glutinosus adhaesit.

*Græcè, ἔβενος; Latinè, ebenus; vulgò ebano legno,
Arabice, abanus, & ebenus; Gallicè, ebene.*

SECUNDA SPECIES EBENI.

Lignum Guaiacum, lignum Indicum, lignum sanctum, lignum morbi Gallici; Arabice, Karon; Hispanicè, el legno santo, el legno dellas antilhas; Italicè, il legno santo; Germanicè, Holtz aufs Indien, Frantzosen holtz; Gallicè, guaiac,

Enarratio CXIX.

Ebenus.

Nascitur ebenus, non vt Virgilius credidit, tantum in India, sed Arabia, Aethiopia & aliis variis locis, vt ex Dioscoride, Plinio, & Pöponio Mela edocti sumus, quam primò Romam adduxit Pompeius Magnus, in triumpho Mithridatico, materia densissima, colore nigro, splendido, & graui, adeo vt eius quantumcunque siccum lignum non fluitet, sed fundum & cætrum potius petat. Hodie verò, ligni huius magni trunci in officinis, vbi pectines fiüt, visuntur, quum ex eo non solum egregij parantur pectines, sed etiam varia alia, & præcipue coronæ mulierculis pro numerandis præculis idoneæ, Ceterum ebeni lignum oculare est, oculorum vitiis apprime conueniens, vt ex Dioscoride deprehendere est, & Galeno lib. vj. de Facultatibus simpl. ad istum modum dicente: Ebenus ex iis lignis est, quæ trita in aqua soluuntur. Vis ei inest excalfaciendi, extergendi, & tenuium partium, quamobrem, quæ pupilas offuscant extergere creditur, misceturque aliis ocularibus medicamentis. Secūda autem ebeni species, Guaiacum lignum morbo Gallico deseruiens est, quod sanctum omnes vocant, velut Auicenna caron, libr. ij. sui canonis. De cuius vsu, ac origine, sic habeto. Guaiacum vltra quòd priscis cognitum fuit, & oculorum fluxionibus accommodatissimum, contigit, quum superioribus annis, nouæ quædam terræ, antiquis forsan cognitæ, & temporum iniuria factæ incognitæ, nunc verò nouiter repertæ essent, in quandam incidissent insulam Hispani, cuius omnes
accolæ

*Guaiacum
Caron.*

æcolæ morbo Gallico quandoque laborabant, acsi Europei variolis. Hispani verò quum quæstores in prouincia essent, ac grauius morbo illo affligerentur, ab indigenis medicamentum quo curarentur, quærunt: quibus illico lignum huiacum (sic enim insulares pronúciant) monstrarunt, quò non multis interpositis diebus, vt cæteri à morbo liberati, vt summum bonum, eius vsum in Hispaniam attulere, guaiacum ipsum appellantes, insularium vocem imitantes, qui huiacum, vt diximus, lignum vocant, ex arbore apud eos crescente, proceritate, qua apud nos fraxinus, quæ foliis vestitur plantaginis solidioribus tamen, ac rotundioribus, flore verò luteo sed fructu castaneis persimili, & illo quidem solutiuo. Totius autem arboris color, cineritius est, ad nigredinem tendēs. Hæc verò arbor, vt tradunt nostri Hispani, & Alfonsus Ferrus libello suo de morbo Gallico conscripto scribit, in tribus præcipue insulis nascitur: nempe in insula sancti Ioannis, in insula sanctæ Crucis, & in insula sancti Dominici: lignum verò quod ex arboribus insulæ sancti Ioannis adfertur, melius est, quia insula illa cæteris duabus distatior à torrida zona est, qua de causa non ita torrefactum lignum, aut vstum videtur, imò humidum & vinctuosum. Curabunt igitur castellani, quum in eas insulas peruenerint, non aliunde lignum Sanctum abscindere, & in Hispaniam afferre: quam ex insula sancti Ioannis. Sed an lignum hoc eligi debeat nigrum: vel album potius, non in sumum & postremum erit inquirere, quum multi in hac re variant: nam triplici differentia lignum hoc conspicitur, aliud crassum, quod quum per trāsuersum secatur, totum fere nigrum conspicitur, dempto circulo quodam superiori ad luteum vel album declinante. Aliud nō ita crassum conspicitur, cuius centralis pars nigra quoq;, sed non adeo vt primi ligni est. Tertium subtilius duobus dictis, quod cādidum tam intus quam foris videmus, lineis percurrentibus distinctum, cæteris ligni differentiis odoratius, & cum quadam amaritudine acutius. Sed quum hæc ita se habent, nō est tamen credendum quòd tria hæc ligna diuersa aut ex arboribus diuersis scindantur, quum ex vna & eadem arbore tria illa ligna colligantur: nam nigrius, arboris stipes est, minus nigrum, ex partibus mediis inter

Alfonsus Ferrus.

*Guaiacum
an albū vel
nigrum eli-
gi debeat.*

stipitem & ramos habetur, quæ pars Aristoteli truncus dicitur, in quo arborum cor collocat, vt ex Paruis vocatis naturalibus dicendum est: totum verò album, rami sunt, in quibus virtus vegetabilis potentior viget, & ea de causa lignum hoc album nihil nigri habens, potentius & melius iudicatur: deinde quod à media arbore colligitur, quàm quam huic parti ad mentem Aristotelis primæ dignitates tribuendæ sint, tertias verò nigriori dare est. Aliquando tamen lignum hoc album ex arbore secatur tenella: nondum ad eam perueniente ætatem, in qua nigredinē acquirit, vt in aliis quoq; percipimus arboribus, quarum ligna interim dum iuuenilia sunt, alba vidētur, postea verò successu temporis veterascunt, & nigredinem adsciscūt. Vtemur igitur albo ligno, in difficillimis morbis, vlceribus Gallicanis & malignis complicatis: illo verò paruum obtinente nigredinem, in mediocribus: tertio verò fere toto nigro, in debilioribus. Sed vnum dignum consideratione venit: quòd lignum hoc album, etiam si aliis lignis validius est, cito tamē ob nimiam humiditatem corrūpitur, & quia gracile facile exiccatur: proinde illud recens, & solidum habeas, minime verò corrosum aut antiquatum curare dēbes, quòd si habere non potueris, satius proculdubio erit, nigro recenti, illius loco vtaris. Quam verò temperaturam lignum hoc obtineat, inquirendum est, quum frequens vsui medico habeatur. Nam authore Galeno libro tertio de Temperamentis, atque sexcentis aliis locis, illud per se calidum dicitur medicamentum non verò per accidens, si corpori occurrens, à principio occursum calfaciat, calfaciendoq; procedat, atque in calfactione permaneat, quòd simile de frigido, humido, sicco intelligendum est medicamento: qua de re lignum hoc calidum esse dicendum est, quum corpori occurrens non solum temperato, sed in frigiditatem labenti, calfaciat, ac in calfaciendo procedat, quòd & siccum esse vltra experiētiam quotidianam de eo habitam, ratio quoque attestatur: quū lignum hoc amarum sit, quæ enim amara sunt, non solum calida, sed etiam sicca esse omnes confirmant, vt Galenus libro quarto de Facultatibus simplicium medicamento- rum capite 8. & tertio de Ratione victus in morbis acutis quoque dixit: sed non propterea ab aliis spoliatur qualitatibus

Temperatura
gud-
iacti.

tibus quum & humidum esse lignum istud deprehendi-
 mus, quasdam habens partes pingues oleaginosas, quibus
 certi ligni decoctum bibentes aluntur, atq; inde per lon-
 gum tempus absq; victu vlllo permanet. Nec vero mirari
 quis debet, si lignum hoc diuersas in se contineat qualita-
 tes, quum Galenus libro iij. simplicium cap. xiiij. multo
 plures & diuersas vni inesse medicameto fateatur dicens:
 omnia propemodum medicamenta, licet sensu simplicia
 appareant, natura tamen esse composita, quin & subinde
 quoque diuersissimas in sese continere facultates, nempe
 exercendi, & sistendi, inerassandi & extenuandi, rarefa-
 ciendi & condensandi, illinendi atque abstergendi, ten-
 dendi & laxandi, cæterasque oppositiones vniuersas, &
 subdit: At hoc mirum videri minimè debet, in id genus
 facultatibus, quum vni & eidem medicamento vim calfa-
 ciendi & refrigerandi inesse appareat, aut exiccandi & hu-
 mectandi, aut tenuium partium & crassarum: Hæc ille.
 Non mirabitur igitur spectator si lignum hoc & calidum
 & siccum, & humidum esse dixerimus, In quo tamen gradu
 caliditatis collocari debeat, audite. Medicamentum cali-
 dum, frigidum, humidum vel siccum dicimus, non alia de
 causa, nisi quia talem in corpore humano temperato va-
 let imprimere qualitatem: At quod nec excalfacit, nec
 frigefacit, nec humectat, nec exiccat, symmetrum, id est
 temperatum medicamentum appellare necesse est. A vin-
 cente ergo seu excedente qualitate & facultate cognomi-
 natur medicamentum. At calidum primi ordinis nomi-
 namus, quod temperatum corpus excalfacit, non tamen
 euidenter: quæ de causa ad illud comprobandum opus
 insuper demonstratione est rationali, sic de frigido, hu-
 mido, & sicco, dicendum est: illud vero quod manifesto
 aut calfacere, aut frigefacere, aut humectare, aut desic-
 care potest, id secundi esse ordinis dicetur: at quod iam
 vehementer quidem non tamè summè, tertij dicitur gra-
 dus: quod vero adeo excalfacere potest, vt escharam mo-
 liatur & urat, quarti. Iis igitur prælibatis facile diiudicare
 quis poterit, cui gradui caliditatis, siccitatis, humiditatis-
 ve lignum hoc subiici debeat, præcipuè tamè ipsius ligni
 odorem, saporem, atque ipsius effectus animaduertendo.
 Nos autem quantum ex iis comprehendere possumus iu-

dicamus lignum hoc in fine secundi gradus calidum esse, ita vt tertij principium attingere videatur, quum eius caliditas vehemens, non solum à corporibus temperatis, sed etiam ægris percipitur, siccum quoq; in medio secundi: at humidum primum gradum non excedere ipsa rei experientia, quæ reliquis præstat, confirmat. Sed iam quo ordine huius ligni aqua parari debeat, aut eius quoq; vinum, quod passim hodie morbo Gallico affecti pituitosi, & humidi præcipuè bibunt, dicamus. Assuescunt autè pharmacopœe lignum hoc climatū habere, vt petentibus præsto tradant, sed tu caue ne hoc climato vel in puluerem redactō vtaris, quum facillimè exiccatur, & citò vires amittit: præcipuè, si diu in puluerem redactum manserit. Cura igitur lignum album, parum aut nihil nigri habens, recens elimare, aut nigrum pingue multos cum gumma habens cortices, cuius ramentorum siue scobis libram, in aquæ puræ libris quindecim per vigintiquatuor horas madere finito, postea in eodem vase quod nouum & vitreatum esse proposuimus, ad lentū ignem bullire finito, quousque libræ mancant quinque: hæc autem prima est decoctio, quam primā aquam siue aquā sirupi vice venientem appellant, cuius pondus ad vncias sex vel septem, pro vice, secundum virtutis potentiam propinatur. Scobi vero manenti, nouam aquam addere solent, verbi gratia, libras quindecim, quæ ad medias consumi permittitur, quanquam nouo vt ligno melius esset, quum hodie vili pretio lignum istud habeatur: Hæc vero secunda est decoctio, ceu secunda aqua dicta, ex qua ægrotantes vini loco tempore victus, & interdum, ad lubitum bibunt. Ex prima vero decoctione, spuma coopertorio hærens, pro abstergendis vlceribus seruatur. Sed hic adnotandum duximus, quod aqua hæc prima aliquando in balneo Mariæ fit: aliquando vero vt diximus, & interdum simplex nullo adiecto medicamento: interdum verò adiectis medicamentis, tum calidis, tum soluentibus, vt sena, epithimo, polypodio, hermodactylis: aliquando vero alterantibus calidis, vt betonica, fumo terræ, stechade: nonnunquam vero frigidis, vt endiuia, cichorea, lichene, & aliis variis, vt centuria prima Curationum mearum abunde dixi, in ea præcipuè Francisci Ferreriz curatione. Pari quoq;

modo

modo vinum parari potest, primum & secundum, quam nonnulli, absq; ratione eos vellicent medicos, qui primum vinū sirupi vice propinant. Eligendum est enim vinum album odoriferum, vt curatione vigesima octaua prædictæ nostræ Centuriæ, pro quadam muliere Ferrariensi, ad castellum nouum habitante, & colico affectu laborante, disseruimus. Cætera vero quæ de ligno Guaiaco dicuntur, legito apud Huttenum, Manardum, Massam, Almenaram, Mathiolum, Leonicum, Benedictum Victorium Faurentinum, atque alios sexcentos, qui de hac re libros in lucem emisserunt. Est quoque hodie radix quædam subtilis, quam quoque ex Peru prouinciis superioribus annis repertam Hispani adferre cœperunt, & eam Sarcam parrillam, sua voce appellitant, quod verbum ego rubum viticosam verterem, ad multos vsus accommodatam, de cuius laudibus, non deerit quoque qui encomium nobis describat. Radicem chynarum capite de calamis attingimus, de qua nos plura in lucem Deo duce mittemus.

Vinum
guaiacū.

DE ROSIS.

Rosa.

Græcè, ῥόδον: Latinè, rosa: vulgò rosa: Arabicè, Nard, Naron, & vard: Gallicè, Rose: Germanicè, Rosen.

Enarratio cxx.

Rosa omnibus est nota, quæ officinis magnum præbet ornamentum, nam ex ea zucarum rosatū conficitur, mel rosatum foliatum, mel rosatum colatum, acetum rosatum, oleum rosatum commune, oleum rosatum omphacinum, electuarium

l s de

de succo rosarū, diarhodon, sirupus rosatus ex rolis siccis, sirupus rosatus absolutè dictus, sirupus rosatus solutiuis, quem mucharū Mauritanii vocāt, iulep rosatū, aqua rosarum, aqua capitū rosarū: seruātur folia exiccata, seruātur capita, seruatur succus ex illis expressu, seruatur quoque flores lutei, vt alia præteream, at quū nō ex vna tantū specie rosarum, hæc conficiantur, consonum erit hic citare nonnullas eius species, nam omnes persequi, vt difficile, ita lectori fastidiosum esset. Sunt igitur quædam rosæ rubræ, crassæ, stypticæ, ex quibus zucarum rosaceum parari debet, nam vt dixi stypticæ sunt, & constringentes: proinde recte quoque sirupus rosacens, pro fluxu sistendo, ex ipsis siccis cōficitur, quæ quoque siccatæ pro lauacris seruantur. Sunt quoque aliæ albæ, ex quibus cætera à nobis citata parantur, in Hispania & Flandria in maxima copia repertæ, in nonnullis verò Italiae ciuitatibus, paucae habentur, præcipuè Ferrariæ, vbi illarum loco incarnatis, id est, colorem inter album & rubrum habentibus, vtuntur: quæ dubio procul, Ferrariæ, velut Anconæ & Neapoli, aliisve variis è locis, solutiue sunt, & maxime purgāt, præcipuè si ex illis mel rosaceū foliatū fiat: Nam yncia huius mellis rosacei, cum strepitu, & alui turbatione leui, purgare in corpore mediocri, ter & quater facit, vt millies expertus sum, illud pro laxante medicamento ægrotantibus propinans. Nec enim dicendum est, vt multi medicamenti huius vires ignorantes contendunt, conditum hoc mellis ratione tantum purgare, quum mel coctum parum aut nihil purgat, imò mel crudum ciendi vim habet, quam in coctione amittit, vt Hippocrates testatur libro de morbis qui extra, & Galenus libro tertio de alimentis capite 38. non minus Paulus Aegineta libro primo suæ medicinæ, capite 96. hoc vt solet approbat, inquiens. mel coctum valentius nutrit quàm subducit aluum, non coctum è cōtrario. cui adstipulatur Alexander Aphrodiseus sectione 2. Proble. 66. dicens: mel incoctum tergit & purgat, coctum alere tantū potest. Ex quibus liquido constat, rosas iis vim laxandi & subducendi insitam & naturalem esse, non verò ex melle acquisitam: sed ii nullo rerum vsu præditi, quæ in buccam veniunt tantum effutiunt, veluti philosophi illi, quos Galenus libro de Semine redarguit. Ex iis igitur rosas,

Rosa incarnata solutiua sunt.

Mel coctum parum purgat.

rosis, sirupus rosatus solutius multarum infusionum di-
 ctus nobile & securum purgatorium medicamentum pa-
 rari debet, pro vt hodie in vniuersa Italia magno ægrotā-
 tium iuuamento paratur, qui mea sententia efficacior &
 nobilior euadet, si aquæ loco, cum rore è celo super ipsi-
 bus rosæ cadente, pararetur, vel saltem super caulibus, ex qui-
 bus roris vel pruinae magna copia haberi potest. Sūt præ-
 terea aliæ rosæ albæ ad citrinum tendentes, paruæ pauca
 folia habentes, quæ fere per totum annum in arbore vi-
 dentur quas moschatas, quia moschi odorem referunt, vel
 Alexandrinas vulgus appellat. Hæ verò, odore caput ten-
 tant, & potentissime aluum subducunt, non minus ac sca-
 monium, ita vt si sex vel octo acetario folia miscueris, to-
 tum acetarium purgatorium reddes, & ea de causa ab il-
 lis, tanquam pernicioso medicamento, naturæ vim infe-
 rente, abstinendum suadeo. Nam nõ ita pridem Venetiis,
 nobilissima Beatrix à Luna, mulier opulentissima, & o-
 mnium virtutum genere ornatissima, in morbum quen-
 dam incidit, pro quo iuuando, medicus quidam Venetus,
 ex prædictis rosis & saccharo conditum parare fecit, vt eo
 tanquam præstantissimo, & securo purgatorio medica-
 mento interdum vteretur: at quum primum præclara illa
 domina, conditum gustare cœpit, faucium & linguæ ex-
 coriationem cum stomachi ritione contraxit, sed illa du-
 bitans, num symptomatica ea ex morbo, aut condito orta
 essent, nullam in medicamentum culpam reiecit. Ego ve-
 rò nesciens medicamentum potentissimum & fere vene-
 num esse, eam monui, ab illo abstineret, nec eo amplius
 vteretur: putauerat enim liberalissima hæc domina, cõdi-
 tum illud ex rosis incarnatis à nobis dictis paratum esse,
 quo alias Anthuerpiæ sæpe vsa erat, ad quam, meis votis,
 viuente Didaco Mendio huius cognato, & omnium mer-
 catorum suæ ætatis ditissimo: Sebastianus Pintus, è Fer-
 raria miserat, velut ad alios principes, tanquam donum
 præcipuum, & sanitati humanæ deseruiens, Hæ verò rosæ
 moschatæ in Hispania raro videntur: sunt enim albæ sub-
 citrinæ, similes vt paucis dicam, rosis caninis inter spinas
 nascentibus, quæ ad summum tria quatuorve folia habet.
 Non mirũ igitur est, si Hispani in rosis moschatis carètes,
 dubitent, num incarnatæ à nobis dictæ, quæ & solutivæ
 sunt,

*Sirupus ro-
satus solu-
tiuus.*

*Rosæ Ale-
xadrina sive
moschata
dicta.*

sunt, & apud ipsos reperiuntur, moschatae vel Alexandrinae dicantur: Sunt enim longe differentes, quum rosa haec moschata, Alexandrina siue Damascena dicta, alba ad citrinum inclinans est omnino fugienda: Incarnata vero rosa, quae inter rubram & albam media est, rubricatque, longe alia est, qua ut praestantissima & nobili solvente medicamento uti suaderem. Quia enim in maxima copia habetur per vniuersam Italiam rosa haec, syrupus rosatus solutius, siue nouem infusionum: mirus paratur, adeo ut illius vnicae tres absque noxa vlla malos e corpore humores pellant. An vero Ieneliabim de rosis Persicis, apud Auicennam prima quarti multis in locis citatum, ex aliqua rosarum dictatum paratur? Respondeo quod non, quia Auicenna ex floribus Perseae arboris, mel rosatum, siue ieneliabim, confici suadet: vocat enim flores istos interpretes rosas: proinde ornatae nonnullae officinae, ex illis syrupum paratum habent, morbis pituitosis admodum conuenientem. Sunt enim flores isti, natura purgatorii, pituitam & lentes humores, ac crassam bilem depellentes. Caterum, in rosa, partes istae reperiuntur, cortex, calix, flos, capillamentum, vel capillus, caput, lana, semen, vnguis, folium dempto vngue, de quibus Manardum audiamus, libro quarto. Epistolarum, epistola quadam Hippolyto missa, cuius verba ita habentur: Antiqui in rosa sex partes non nomine tantum, sed viribus quoque & facultatibus differentes cognouere, quas a recentioribus fere neglectas, non inutile fuerit recensere. Rosam primo diuidunt in folia, flores, & capita, folia in vngues: & id quod exemptis vnguibus remanet. In flore aliud semen, aliud capillus, in capite aliud cortex, aliud calix, ut Plinij verbis utar intelligitur. Vnguis pars illa candida vocatur, quae capiti proximè adhærens, praecidi a seplariis consuevit, rhodomeli vel rhodosaccarum reliquo paraturis, vndae rosae tales exungulatae solent appellari. Florem luteum illud intelligunt, quod foliis circumquaque ambitur separatim in capillum, id est in tenuia quaedam fila, & in semen, quod sub his filis lanugine quadam opertum, cortice continetur. Caput autem solidum illud, quod foliis & floribus ceu basibus substernitur. Cuius superior pars, ex qua flos & folia prodeunt proprie caput, reliquum

*Ieneliabim
de rosis.*

*Persicis
quid.*

*Flores Per
sea arbo-
rum.*

*Rosa fru-
tex.*

*Rosae tem-
peratura.*

reliquum calix nuncupatur, hætenus Manardi verba. Galenus porrò lib. viij. de Facult. simpl. medic. de rosa ita tradit: ex aquea substantia calida, duabus aliis qualitatibus mista, astringenti videlicet & amara, composita est: flos tamen, magis quàm rosa ipsa est astringens, ac proinde etiam exiccatorius est.

DE ROSEIS PASTILLIS.

Græcè, ῥόδ'ιδες; Latinè, rosei pastilli, trochisci è rosis.

Enarratio cxxi.

Rosei pastilli ad Dioscoridis descriptionem, hodie non parantur. At Paulus Aegineta libro vij. suæ medicinæ, longe aliter pastillos roseos, quam hic Dioscorides, describit, ad arcendos videlicet humorum fluxus, tantum accommodatos, hodie vero pastilli siue trochisci rosei non parantur, possunt tamen parari, veluti è violis, apud Mediolanenses præcipue in vsu frequenti habiti, scamonio & thurbitò, ad subducendam aluum ornatissimam diarhodon, à pastillis roseis longe alia res est.

Pastilli de violis

DE LYCIO.

Græcè, λυκίον; Latinè, lycium, buxea spina, pixicantha, lycij succus; Arabicè, Hadhadh, Hadad, Kilulem, & felzakarag.

Enarratio cxxii.

Concretus succus in officinis habetur, quem lycium appellamus, quod an Dioscoridis lycio respondeat, collatione facta, iudicabitur. Est igitur lyciū apud Dioscoridem optimum, quod igne accenditur: nostrum vero, ut expertus sum non accenditur. item Dioscoridis lycium, intus rubricat: nostrum non rubricat, nec rufescit, quibus adde, Dioscoridis lycium, in gustu amaricat: nostrum vero non amaricat, ut in totum fateri est, lycium hoc, in pharmacopolarum officinis habitū, diuersum esse, à Dioscoridis lycio. Sed quid hoc nostrum lycium sit, aut vnde colligatur, variant testes. Quidam succum ex baccis ligustri expressum esse dicunt, alij ex baccis matris syluzæ potius

Lyciū Dioscoridi, non est vulgare lyciū.

potius contendunt: vtcunq; tamen sit, nostrum hoc commune adulterinum & minime syncerum est, proinde suaderem, vt lycij veri loco, pharmacopolæ, amurca æneo vase incocta, aut sumachio vterentur, vt ex Dioscoridis præceptis, capite de amurca, & rhu, percipitur, vel saltem lycium ex radicibus rhamni, ad Plinij mentem pararent. Sic enim Plinius libr. xxiii. cap. 14. inquit: huius radice decocta, fit medicamentum quod vocatur lycium. Satius tamen erit, vero lycio vti quod ex Lycia prouincia, facile Venetiâ adducere quis poterit, quum Alexandria iuerit. De cuius viribus ita scribit Galenus li. vii. de Facul. simp. medic. lycion arbor est spinosa, ex qua lycium fit, medicamen id liquidum, quo ad sugillata, sedis orisq; phlegmonas, vlcerationes, herpes, putredines, vlcera contumacia, aures pure fluentes, intetrigines, & paronychias vtitur: est enim facultatis exiccatoriz, compositum ex diuersi generis substantiis. Altera quidem tenuium partium, digerente atq; calida: altera terrestri & frigida, ex qua astrictionem exiguam obtinet. Digerit & siccat in secundo ordine, in calore autem mediis est proximum, Est porro lycium Indicum ad omnia valentius.

DE ACACIA.

Græcè, ἀκκία: Latine, Acacia, spina Aegyptia, frutex gummi Arabici: Hispanicè, arbor de la goma arabica: Italicè, acacia. Arabicè, E-hachie.

HVIVS SVCCI SVC-

CEDANEVM.

Succus syluestrium prunorum: Hispanicè, cumo de endrinas montisinas de Abrunhos montesinhos: Latine, succo di bruni, saluatici: Germanicè, Schlehen. Gallicè, Ius de prunelles.

Enarratio CXXIII.

EXtrahitur ex Acacia arbore spina dicta Aegyptia, succus, eiusdem quoq; nominis cum ipsa arbore, quem Andromachus primus cyaneam lachrimam vocauit, & eo hoc nostro tempore officinæ carent, cuius loco, succo

Acacia.

succo prunorum syluestrium merito vtuntur, præcipue, vbi opus est infrigidare, constringere, & repercutere, illum potissimum in orbes redigentes & exiccantes. Caterum de acacia ita prodit Galenus: Acacia & planta ipsa acerba est, & fructus & succus, qui lotus acrimoniã deponit, porro si parti illinatur protinus eam sicciorem ac contractam reddit, estq; tertij ordinis exiccantium, & secundi refrigerantiũ, vbi quidem elotus fuerit, alioqui si illotus sit, primi. Est autem consisten-

Acacia.

tia terrens, habetq; in se partes quasdam aqueas, nec non alias tenues & calidas: hæcenus Galenus. Ex arbore porro acaciæ, gummi absolute dictũ emanat, quod Arabes, gummi Arabicum vocant, cuius tres differentiæ à Dioscoride notantur. Nam bonitate excellit gummi, quod lumbricorum figura est, vitri modo pellucidum, & transparens, minus bonum candidum est: tertium vero, cæteris peius, quod resinosum sordidumque est. De hoc vero gummi absolute dicto tradit Galenus libr. vij. de Facult. simpl. medic. ad istum modum dicens: lachryma est concreta in truncis arborum ipsam producentium, estq; exicatoriæ & emplasticæ facultatis, asperitatibusq; medetur.

Gummi absolute, gummi Arabicum est.

DE AMURCA.

Græcè, ἀμύργη: Latinè, amurca: Hispanicè, Lusitanicè, ago à ruca, alpechim: Italicè, lamorca del oglio.

Enarratio CXXIII.

Amurca non olei fex est, vt quidam putant, sed potius aqua quædam, quæ quum oleũ ex oliuis exprimitur, ipsa

ipsa subdit & residet, atq; in cortina subtorculari, vbi oleum defecatur, foramine disposito, depellitur, & oleum purum & syncerum manet. Hæc vero aqua amurea dicta, æneo vase decocta lycij vice apponitur, de qua Galenus libro vj. de facultatibus simplicium medicamentorum ita disserit: ex secundo est ordine calfacientium, at siccantium intenso quodam modo magis, terrestres substantiæ quum sit. Sic & vlcera corporum temperatura siccorum curat, quæ vero in aliis omnibus sunt exasperat, perinde vt resina, pix sicca, & bitumen.

DE VITICE.

Græcè, ἄγνος & λυγρός: Latine, agnus, vitex: Arabicè, samanchešt, Samanchešt, & Bengiechešt, Hispanicè, gatillio casto, pimentero syluestre: Italicè, agno casto: Gallicè, agnus castus, Germanicè. Schaffs mulle & Keus chlamp.

Enarratio cxxv.

Agnos siue lygus, aut vitex, Arbor quam vulgus agnum castum appellat est, quanquam nostri veluti alij piper agreste, non inepte eam nominant, quum eius semen sapore piperi sit simile. De quo Plinius eadem fere cum Dioscoride fecit verba, libro xiiij. cap. 9. dicens: non multum à salice vitilium vsu distat vitex foliorum quoq; aspectu, nisi odore gratior esset, Græci lygon vocant, alij agnon, quoniam matronæ Thesmophorius Atheniensium castitatem custodientes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo eius genera, maior in arborem salicis modo assurgit, minor ramosa foliis candidioribus, lanuginosis, prima album florem mittit, cum purpureo, quæ & candida vocatur: nigra quæ tantum purpureum. Cæterum agni casti semen, genituram & gonorrhœam extinguit, nec tantum epotum semen: sed etiam si folia & surculi, in cubili substrauerint. Vnde Paulus sapientissime lib. j. suæ medicinæ, cap. 38. quo de seminis redūdantia agit, præcipit, vna cum refrigerantibus herbis, viticis teneros surculos substernendos, est vero arbor hæc agnus castus siue vitex dicta, alia longe à salice Amerina dicta quam Hispani arboré Paradisi appellant. De cuius viribus Gale-
nus

Viticia
duo gene-
ra.

Salix Ame-
rina dif-
fert à viti-
ce.

ius libro vj. Simplicium ita inquit: Agnos, aut vitex, fruticosa illa planta, calidus quidem & ficcus est tertio ordine, verum multum tenuis substantiæ, tum gustu acris simul & astringens, ipsas tamen vitices ad medicinam habet inutiles, ceterum folia, semenq; & flos, calida siccaque sunt facultate, nec nõ tenui substantia, quare sæpe nobis sunt vsui, porro semen edēdo est, tam perspicuo tamen calfacit, vt capiti dolorem hoc nomine pariat, quanquam si id frigatur, minus caput tentat, vtcunq; tamen sumatur flatus ventris discutit, præterea tum semen, tum flos, tum folia, venereas intemperantias compescunt, quare nõ tantum esa potaque conferre ad castitatem videntur, verum etiam substracta, vnde planta ipsa agnos, hoc est casta vocatur. At ruta quàm agnos magis quidem excafactoria & exiccatoria existit: ad hæc, agni quidem semen ac germina, modicam astrictionem ferunt, aut ruta vbi aruerit: exacte amara est, & acris: quàm diu verò humida fuerit, subamara: Nulla tamen austeritas aut acerbitas illi inest, aut illa certe obscurissima, quocirca & ad iecur & lienem indurata & obstructa, agni semen potius quàm rutæ competit: præter dicta autem agnus & menses mouet, & indurata digerit, & lassitudinem tollit.

DE SALICE.

Græcè, *ῥέξ*: Latinè, *salix*: Hispanicè, *salze*, *salgueiro*, Italicè, *salice*, *salcio*: Arabicè, *Bulef*, *Bhulles*, *saffaf*, vel *Chalif*, Theutonicè & Germanicè, *Vvilgenbon*, *Vveiden*, & *Felbinger*: Gallicè, *Saulx*.

Enarratio cx xvi.

Salix arbor vbiq; nota est, cuius species, nonnullæ habentur, quas Plinius prosequitur lib. xvj. cap. 37. & lib. xvij. cap. 20. Nec enim vsus salicis sic à medicis contēnendus est, quum tam multis & magnificis polleat viribus, vt ex subscriptis Galeni verbis apparet, quæ è lib. vj. Simplicium ita habent: Salicis foliis ad cruenti vulneris glutinationē vti possis: verū floribus eius maximè prope omnes vtuntur, ad exiccātis emplastri præparationem. Est enim vis eorum ita desiccatoria, vt morſu abstineat, habet vero

Salicis flores maximè vtuntur

m etiam

Salix.

etiam quandā astrictio-
nē, porro succus expres-
sus, medicamen exicca-
torium existit, expersq;
mordacitatis. Nec enim
inuenias aliquod medi-
camen ad plures res uti-
lius eo, quod citra mor-
dacitatem exiccat, ar-
boris cortex similem
facultatē obtinet, tum
floribus tum foliis, nisi
quod tēperaturē siccio-
ris existit, veluti omnes
cortices: etenim cinere
corticis macerato in
aceto, nonnulli cal-
los, atque myrmecias
tollunt.

Sylvestris olea.

DE AGRESTI OLEA.

Græcè, ἀγρελῶνα ἀγρε-
λαῖος, κότινος ἢ ἀγρεπ-
πῖ: Latine, olea agre-
stis, oleaster: Hispan-
nicè, azebuche, azam-
buyero: Italicè, oliua-
stro: Gallicè, olinier san-
uage, Germ. Vvilder
celbaum.

Enarratio cxxvi.

A Grestitis olea, olea-
ster, foliis amarus
est, quo primus Hercu-
les coronatus fuit, vt te-
statur

statutur Plinius lib. xvj. cap. vltimo: sed hic animaduertendum est, quòd folia & flores oleastri, còbusta, pro spodio, vsurpantur, vt varia alia ab Arabibus inuenta.

COLYMBADES, ID EST SALSAE ET CONDITAE OLIVAE.

Gracè, κολυμβάδες, ἀλμύδες: Latinè, Colymbades, oliuae conditae, vel conditiuae: Hispanicè, azetunas de conserua, azeitonas de salmoura: Italicè, Olive condite.

Enarratio CXXVIII.

Colymbades, conditae salsaeque oliuae sunt, quas prima mensa, vt appetentiam excitent, lauti diuitesque sumunt: Vnde Paulus libro primo suae medicinae, cap. 81. de illis ita prodit: Ex oliuis drupae stomacho aduersantur, crassi humoris, efficaces muria conditae, & colymbades, si ante cibum sumantur, appetentiam faciunt, & alium subducunt, ac magis quae ex aceto & oxymelite, praeparatur, haec ille. In quibus, adnotandum est, quòd oliuae duples, virides absque conditura vlla dicuntur, quae crassum & pessimum praebet nutrimentum: quae porro muria conduntur, quas halmadas, ab ἀλμη, muria significante vocant, efficaces sunt, non minus ac colymbades, vt hic deprehendere licet, Paulum differentiam posuisse, inter almadas, hoc est, muria conditas oliuas, & colymbades, quanquam plures alij grauissimi authores, nullum inter illas discrimen ponant, si quis tamen plures & varias oliuarum condituras scire desiderat, legat Palladium, & Columellam, apud quos, colymbades dicuntur, quia inpatient, & quasi vrinabundae fluitent.

Oliuae drupae aqua.

Colymbades cur dicitur.

DE OLEO OLEASTRI.

Enarratio CXXIX.

De isto verò abunde inter Olea diximus, Proinde illinc repete.

DE AETHIOPICAE

OLEAE LACHRYMA.

Gracè, Λάκρυρον αἰθιοπικῆς ἐλαίας: Latinè, lachryma oleae Aethiopicae: Vulgò, gummia elemi.

Enarratio cxxx.

Gummi ele
mi.

Dicitur hodie gummi elemi, corruptè, quasi oleæ, quò
revera oleæ Aethiopicæ lachryma esse debeat, quæ ve
rò in officinis hodie habetur, iucunda sane si prunis inie
ceris, odoris est: quæ an vera vel falsa sit, dubitatur, quia
gummi huius arboris cum scamonio affinitatem & simi
litudinem habere debet, quam tamen gummi helemi offi
cinarum non habet, imò vt resina aut aliquod aliud gum
mi est, vt iure censendum sit, vero gummi oleæ Aethiopi
cæ nos carere: quale tamen commune officinarum sit, mi
rum in capitis vulneribus habetur, qua de causa ex eo, &
vnguentum & ceratum à pharmacopolis concinnatū ha
betur. Huius porro loco nonnulli officinarum mangones
hederæ gummi, non sine ægrotantium detrimento ac
cipiunt.

DE QUERCV.

Quercus.

Græcè, δ' πύς: Latine, Quercus, robur: Hispanicè,
robre: Lusitanicè, carnalho: Italicè, quercia:

Gallicè

Viscum quercinum.

Gallicè chesne: Germanicè, Eychbaum. Arabicè, Chullot hullet, vel Beluth.

F A G V S.

Gracè, φρυός: Latinè, Fagus: Hispanicè, haia arbore: Italicè, faggio, faggiuola: Gallicè, faur Germanicè, Buoch, Buochbaum. Arabicè, Chinaos, vel Chiachas.

I L E X.

Gracè, πέλινος: Latinè, Ilex: Hispanicè, Anzina arbore, anzinheira: Italicè, elice: Gallicè, hous aut housson, Germanis ignota. Arabicè, Barbes, vel Carmas.

Enarratio CXXXI.

DRYS vox æquiuoca est, omnem arborem glandifera Drys von æquinoca.
 ram comprehendens, vt ex Dioscoride in præsentia comprehenditur, quum dicat: astringendi vires quercus omnis habet, proprie tamen drys quercus est, suaves & dulces glandes ferens, quam nonnulli, etymodryn id est veri quercum appellant: nam communis quercus insulfas, & suibus gratas glandes producit, cuius Dioscorides, tanquam species, fagum & Ilicem numerat, quod tu intelligas velim, viribus: secus autè figura, quum multum inter se differant. Nam fagus arbor est, quæ licet fructum glandi, figura & forma similem nõ habeat, glandiferis tamen annumeratur arboribus, quum fructu ferat viridem aculeatum, intra quem glans dulcissima, triangulari figura includitur, subtili quodam cortice ad ruffedinem, cum quodam splendore, veluti in castaneis videtur, cooperta, quam glires & mures auidissime comedunt, & à turdis maxime expetitur: qua quoq; homines in victu tantum Fagus.
 assumpta, diu vixisse feruntur. Ilex verò arbor est similis granam ferenti quæ vt diximus procerè crescit, nonnulli tamen ilicem, maius suber esse crediderunt, sed falso: quum maius suber arbor magnæ proceritatis sit, & ex qua cortices virides & sicci, variis rebus accommodati extrahantur, nam medius cortex, quem viridem appello, Ilex arbor
 colore

Arbores
gladifera.

colore rubrum, à coriariis Hispaniæ pro præparandis
bubulis coriis vsurpatur, exteriores vero cortices siue sic-
ci, pro cooperiendis domibus tegularum loco variis in
locis accipiuntur, veluti pro conficiendis aluearibus, &
crepidis, ac foccis ornandis. Hæc vero admodum glan-
difera est, vt plures aliæ arbores, porcis dicatæ, vt sunt,
cerrus, ægilops dicta, esculus, platyphyllos, & roboris
varia genera, quæ omnia constringendi vires habent,
adeo vt Galenus roboris foliis, vulnus securi inflictū glu-
tinasset, quum eo tempore nullum aliud ad manus adesset
medicamen, sic enim ille tradit libro sexto de Facultati-
bus simplicium medicamentorum. Exiccandi, astringen-
dique possidet facultatem cum mediocri quadam tepida-
que caliditate: cæterum plus cæteris eius partibus astringit,
quæ in trunci cortice membrana subest, tum quæ
ipsius fructus conuestit carnem, quamobrem ad proflu-
uium muliebri, sanguinis exuptiones, dysenterias:
& diuturnos ventris fluxus eam esse credunt accommo-
dam, valentius autem astringunt fagus & Ilex: quarum
plantarum folia tenella illita non instrenue desiccant,
nec non vulnera glutinant, eandem foliis vim habet &
fructus roboris, eoq; medici nonnulli vtuntur ad inci-
pientes atq; crescentes phlegmonas.

DE CASTANEIS.

Græcè, βάλαν Ⓞ σαρδιανή, λόπιμου, κάσανου, μόνου,
καὶ διὸς βάλαν Ⓞ ἢ ἄμωτον Athe. Latine, glans
Sardiana, glans Iouis, castanea: Vulgo, castagna:
Gallicè, Chataigne: Germanicè, Castanien, oder
Kesten.

Enarratio cxxxii.

Castanea echinis inclusa nascitur fructus vbiq; no-
tus, cuius differentiæ plures habentur, quas persequi
superuacaneum arbitror, dicitur tamen castanea, glans
Sardiana à Græcis, quia primum Sardibus vrbe Asiæ
inuenta. Hæc verò, vt tradit Galenus, libro de Cibis boni
& mali succi, si in ventriculo concoquatur, efficaciter
nutrit,

Castanea.

veniunt, quum id genus pane frequentissimè vtantur.

nutrit; crassiq; , nunquã tamen mali succi est. Quibus verbis instructus Rabbinus Moses de Aegypto, castaneã inter præstantissimos fructus adnumerauit: fluctuosa tamè castanea est, quæ sub cineribus cocta flatum amittit, & optimum, licet siccum, præbet nutrimentum, modo vel saccaro, aut pipere, vel sale comedatur: exiccata porro ad fumum castaneæ sanguinem è pectore fluëtem sistuit, ex quibus variæ gentes annonæ penuria panem parant, inter quas Ligures præcipuè nominadi

Rabbinus
Moses.

Panis ex
castaneis
paratus.

DE GALLA.

Græcè, γαλλία: Latinè, galla: Hispanicè, galha, bugal-
ha: Italicè, galla: Gallicè, noix de galle: Arabicè,
hafs vel hafus: Germanicè, Gallœpfel, & Ey-
choepffel.

Enarratio CXXXIII.

Fert quercus & eius species, glandem & gallam quæ ex Syria præcipue affertur, parua, rotunda, in longũ tendens, crebris foraminibus perforata, atramëto scriptorio conficiendo aptissima: nam optima, succosa sit oportet, plena, grauis, styptica, qualis Anconæ apud Italos, & Castello albo propria patria nostra apud Hispanos nascitur: vnde suaderem, quum galla vti opus fuerit, hac potius recenti, quàm siccata illa Syriaca, vterentur, quum recens omphacitis acerbior & valëtior ad omnia, vt diximus, sit.

Galla opti-
ma.

Galla tem
peratura.

Est præterea gallæ alia species, magna, circulo veluti corona circumdata, caput vitulinum figura repræsentans, non adeo tamen vt altera acerba, ex qua pauperes coronas pro numerandis preculis conficiunt. De quibus omnibus Galenus libr. vij. de Facul. simpl. medic. memoriam facit, dicens: Galla, quæ omphacitis dicitur, admodum acerbum est medicamen, pleraque sui parte essentia terrenæ & frigida, valde desiccatur, repercutitq; fluxiones, est verò tertij in desiccando, secundi autem in refrigerando, ordinis. Altera autem galla, flaua illa & magna, laxa, & ipsa desiccatur quidem, sed tanto minus, quanto minus acerbæ qualitatis est particeps. Cocta itaque ipsa per se in aqua, aut si magis astringere vis, in vino aliquo austero, ac dein trita, cataplasma est non instrenuum sedi inflammatae, proci-dentiq; Gallæ cõbustæ, extinctæq; in aceto aut vino, sanguinis reprimendi falcutatem acquirunt.

DE RHV OBSONIORVM.

Græcè, ῥῆς ῥῆς ῥῆς ῥῆς: Latine *rhus, rhus obsoniorum, rhus coriariorum, sumach*: Hispanicè, *sumach, sumagre*: Italicè, *sumach*: Gallicè, *sumach*. Arabicè, *sumach, Adurion, Rosbar sadiisticos & rosaidicos*.

Enarratio CXXXIII.

Sumach.

RHUS cuius semen rubricans, & durum conspicitur, & olim piperis loco obsoniis deseruiebat, frutex coriarius, siue vt Columellæ placet, sutoria rhus est, quã officinæ hodie *sumach* Arabica voce appellant, quãquam Plinius latino nomine olim carere tradat. Is enim frutex, exactissime à Dioscoride describitur, quo & nunc in puluerem redacto, coriarij totius Hispaniæ, pro spissandis & ap-parandis pellibus calceorum vtuntur, non minus ac illius loco, Itali coriarij calicibus glandium, ex Chio insula & Aulone apud Epirum, aduectis. Est proculdubio *sumach*, frutex omnino astrictorius, dysentericis, & aliis intestinorum fluxionibus conuenientissimus. Qui mea sententia, ros filie succus Syriacus non est, tametsi Manardus, contra Crinitum credentem rorem Syriacum mannam esse, ita

ita id esse cōtendat, epistola quarta libri primi, in qua Cornelium Celsum ab errore vindicare conatur. Sed quòd ros Syriacus, rhus obsoniorum non sit, satis liquet: quia ros Syriacus, siue Cyrenaicus aut Medicus dictus, laserpitij succus est, omnes succos caliditate & tenuitate exuperās, vt Galenus lib. viij. de Facul. simpl. medic. testatur, & Dioscorides ante illum, libr. iij. capit. lxxv. dixit. At Rhus, id est sumach medicamen ex tertio ordine exiccantium, ex secundo verò refrigerantium est, vt ex Galeno percipitur loco citato. Proinde Manardum non minus ac Crinitum in hac re errasse, certum est: Alter, quia per rorem Syriacū sulphij verum succum, mānam intelligit: alter verò, rhus, sumach dictum. Sed hic ad memoriam reuocandum est, quòd decoctum rhus ac ad mellis crassitiem redactum, ad ea valet, ad quæ lycium, vt Dioscorides in præsentī loco docet.

Ros Syriacus.

Manardum & Crinitum.

DE PALMA.

Græcè, φόνιξ: Latinè, palma, dactylorum arbor: Hispanicè, palmera: Italicè, palma: Gallicè, palme: Arabicè, Machla, Nachal: Germanicè, Palmbaum,

FRUCTVS PALMAE.

Græcè, φόνιξ, καρπότιδες, βάλαυ & fœmin. φῶν, Mascul. Latinè, caryote, dactyli, palmule. Hispanicè, tamaras, datiles: Italicè, dattoli: Gallicè, Dattes, figues royales. Arabicè, Tamar. Germanicè, Datteln.

Enarratio cxxxv.

PHœnix tam arborem quàm ipsius fructum significat. Est enim palma arbor caryotas ferens, cuius varia & diuersa sunt genera, in Africa, Iudæa, & Aegypto, veluti vbi sabulosa & nitrosa terra est, prosperè nascens, tantæ generositatis (vt Gellius tradit) vt huius arboris lignum ponderi nō cedat, sed sursum eleuare nitatur: qua de causa victoriæ signum habet, quoniam huiusce naturæ est, vt vrgentibus, opprimentibusve non cedat. At reuera, nos,

palma arbor.

m s velut

Dactyli.

Palma.

Dioscori-
des myro-
balanum
uocat.

myrobalanis similes facit, & illis quidem in Arabia nascentibus, quod vnum animaduersum velim, vt hinc omnes noscant, sciantve, Dioscoridem, myrobalanos communes nouisse. Mirabuntur forsā multi rei nouitate quum hæc legerint, sed desinant rogo mirari, quousq; ex integro sententiam nostram tenuerint, sunt igitur ex Dioscoridis sentētia, palmulæ caryotæ, similes myrobalanis, in Arabia nascentibus. Sed qui ij sint myrobalani in Arabia nascentes, discamus, vt inde rem plenè teneamus. Nam hucusq; omnes, qui hac de re commentati sunt, per myrobalanum, glandem vnguentariā intelligunt, de qua quarto libro sermo habendus est: omnes voco, Hermolaum Barbarum, Ruellium, Marcellum Virgilium, Mandardum, Leonicensem, Antonium Musam Brasauolam, Mathiolum, Ioannem Agricola Ammoniu, ac Leonardum Fuchsiū. Sed quod in præsentī loco per myrobalanum, glandem vnguentariam intelligere non debeamus, vel ex hoc tantum probatur, quia glans vnguentaria, siue myrobalanus, auellanae angulari, figura & magnitudine respondeat, vt testatur Dioscorides, & experientia rei

velut Antonius Musa Brasauola prius expertus fuit, quæ de hoc ligno tradita sunt falsa esse comperimus, nec enim cōtra pondera innititur, aut recuruatur, imò experientia indicat lignum hoc debile esse. Verūm, palmulæ siue dactyli, omnibus noti sunt, esui conuenientes, ex quibus conditum in officinis paratur, diaphænicon dictum, educendæ pituitæ accommodatum, quo frequentissimè omnes vtuntur medici. Dioscorides, in præsentī capite dactylos

rei id ita indicat: nec verò cum palmulis affinitatem aliquam habet, vt liquido cõstet per myrobalanon Dioscoridem rem similem dactylis intellexisse, non vero myrobalanon, glandem vnguentariam dictam. Sed quæ hæc myrobalanus dactylis similis, ac semidigitalis magnitudinis sit inquiramus, quum illa proculdubio, quam Dioscor. intelligit erit. Sunt enim myrobalanorum omnium species quinque, ex arboribus dissimilibus lectæ, quas percurrere, alienum non erit, vt saltem videamus, an aliqua earum cum palmulis conueniat. Est primo, myrobalanus citrinus colore, oblongus, intus os habens, similitudinem quandam cum dactylis paruis habet, vt non ab re fuerit asserere, dactylos iis similes Dioscoridem fecisse, sed esto non ita sit, ad secundam speciẽ accedamus. Myrobalanorum, qui chebuli dicuntur, ex fusco rufescentes, carnosii, pingues, semidigitales, adeo dactylis similes vt merito Dioscorides ipsis dactylos persimiles fecerit, quum ita inter se conueniant, vt magis inter ouum & ouum conuenire non possit, vt collationẽ facienti manifestum erit, nec enim, credo, erit vllus tam *ἄμυρο*, aut ceruicosus refractariẽque pertinax, qui ab hac nostra vellet discedere opinione. **LVD. quod equidem meminerim hucusque nunquam apud aliquem legi, qui dixerit, Dioscoridem myrobalanorum meminisse, imò omnes inter res nouas, & ab Arabibus inuentas, & in vsum medicum adductas hucusque connumerarunt. A M A. Verum fateris, quum nullus huc vsque adaperuit, neque literis mandauit, quòd Dioscorides nostros communes myrobalanos nouerit, quia quum myrobalanum legebant, glandem vnguentariam, quam myrobalanum vocant, intelligebant, parum alioquin aduertentes, Dioscoridis collationem, quam inter palmulam & myrobalanum facit. L V D. perinde ac si eos non nouisset dixerim, quum eorum vires ignorauerit. A M A T. ea de causa Arabum inuentum myrobalani dicuntur, quia prius illis vsi fuerunt, & in actum practicum traxerunt.**

*Myrobala
notũ quin-
que species.*

L V D.

L V D. de iis præceptores nostri Salmanticenses parū nos instruxere, imò eos qui de simplicibus curam habebant, simplices appellabant. A M A. vera narras, sed eorum vnus hodie superstes, vt audio resipiscit, & ad bonas literas & Galeni doctrinā comparandā enixissime operam dat, nec veretur id fateri, vt discipulis suis exemplo sit. L V D. Ita se res habet, & cito speramus, vt herbaria medicina apud Hispanos iam in pretio haberi incipiat: ita quoq; anatomix erit, absq; qua Galenū intelligere, vt nosti, impossibile est. A M A. quantum ad anatomix cognitionem attinet dubito, quum piaculū sit corpus humanū mortuum apud Hispanos disseccare. L V D. noui, sed isthęc missa faciamus ne in Hispanię sanctimoniam incidamus, de qua differere longum profecto, nec minus tædiosum esset, & myrobalanorum ceteras species enumerare ne graueris. A M A. Tertia species myrobalanorū accedit, qui Indici dicuntur, oliuam figura referētes, nullum os intus habētes: quibus quartā adiungere est, in qua emblicos reponamus, qui potius per fragmenta quā integri ad nos vehuntur. Quinta demum species, beleric i sunt, rotundi, magnarum auellanarum magnitudine, qui non minus ac chebuli saccharo conditi ex India ad nos portantur, caput apprime roborantes, veluti stomachum, & alia viscera. Citrini bilem fugant, Indi atram: ceteri pituitam. De quibus iuuabit legere Mesuem inter Arabes, & Actuarium inter Græcos. Scire tamen licet antea quā ab isto discedamus loco, quòd ossa palmularum & chebulorū vsta, spodij vice valent, vt ex Dioscoride in præsentia deprehenditur.

Myrobalanorum viret.

DE PALMVLA THEBAICA.

Græcè, φόνιξ Thebaicè: Latine, palmula Thebaica, tamarindus: vulgo, tamarindo.

Enarratio CXXXVI.

Tamarindi.

THebaica palmula, ea est, vt mea fert opinio, quā officinæ, Mauritana voce, tamaridā vocant, idem enim est tamar, ac dactylus vel palmula, vnde tamaridum, idem est ac si dicatur, palmula Indica, ex qua vinum olim apud multos populos parabatur, hodie verò in Persia ex palmulis iis

lis iis Indiis contusis & optime salitis succus exprimitur, quo vniuersa Persia, Arabia, & India, aceti loco vtuntur, imò sic saliti tamarindi & contusi plerunq; ad nos vehuntur, quos ego maxime detestor, quum ob insitam falsilaginem sitim incitent, & febrem augeant. Quum igitur tamarindis vti opus fuerit, integros & non salitos eligendos curabis, quia integri ac non saliti febrem minuunt, sitim arcunt, & aluum subducunt, quæ omnia saliti perditæ habent. Sunt porro tamarindi vt placet Mesue frigidi & sicci in secundo ordine, vel vt Auerroï, in tertio.

DE ELATE.

Græcè, ἐλάτη ἢ πωάθη: Latinè, elate, nux Indica: Hispanicè, coquo: Italicè, noce de la India: Gallicè, noix d'Inde.

SECUNDVM GALENVM.

Ελάτη ἐγκέφαλον: Cephalio, palmites, palma agrestis: Hispanicè, palmitos: Italicè, præsertim in Sicilia, cephalione:

Enarratio CXXXVII.

TAm clare, tamq; manifeste Dioscorides in præsentia per elatem nucem Indicam intelligit, vt nõ magna opus sit digressione, sed quòd ita res habeat paucis indicemus. Primo, nux Indica quæ ex India in Lusitaniam, & inde in varias orbis regiones distrahitur, & eam in officinis pharmacopolæ tanquam spectaculum prætereuntium suspensam habent, ex palma arbore colligitur, quæ apud Indos, veluti apud insulas Capi viridis prospere crescit, fructus magnitudine capitis humani: qui ideo nux dicitur, quia nucem figura referat: & Indica quia primo ex India vesta fuerit. Hæc igitur nux Indica primo, cortice crasso vestitur, subnigro, ad ruborem inclinante, qui etsi superficie durus, callosus, & tenax sit, intus tamè mollis videtur, et capillato inuolucro textitur. Is primus huius fructus cortex est, quem Dioscorides inuolucrum & operimentum fructus palmularum vocat, qui quum recens est, ex se subgrauem mittit odorem, & astringendi vires obtinet, quo de-

Elate nux
indica est.

posito

posito, fructus occurrit rotundus oui anserini magnitudi-
nem & maiorem habens, cortice coopertus crasso, ligno-
so, ad ruborem declinante, intra quem medulla seruatur,
parte exteriori, eiusdem coloris cum cortice, nā eius inte-
rior pars, lactea est, cōcaua, aquam in pretio habitam: con-
tinens: hunc vero corticem Dioscorides quoq; elaten vo-
cat, veruti borassum alij, in quo foramina quædam, simiæ
figuram repræsentantia, conspiciuntur, ob quæ nux hæc à
Lusitanis, quoquo appellatur, voce qua mulieres pueris
metum inducere solent. At medulla interior, quam Dio-
scorides cor appellat, candidi est coloris, in parte vt dixi-
mus interiori, cibo gratissima, multum genitalis seminis
gignens, qua de causa multis conditis ad irritandam vene-
rem dicatis, miscetur. Dicitur autem arbor hæc, siue pal-
ma fructum istum ferens, à multis, pauperis refugium, ob
id quod multis & variis abundet donis, nam ex ea fructus
dictus colligitur, qui quum recens & viridis est, lanha ap-
pellatur, tantæ suauitatis, ob aquam intus contentam, vt
Deorum ambrosia à multis dicatur: macilentos enim &
graciles, obesos reddit, cuius aqua à mulieribus maxime
pro facie decoranda expetitur. Fiunt quoq; ex corticibus
huius fructus, pocula, quibus inauratis, vel argento orna-
tis, nobiles vtuntur, parantur quoque ex ista arbore, chor-
dæ, non minoris prætij ac bonitatis quam quæ ex canabe
conficiuntur. Fluit quoque arboris huius (caudice perfo-
rato) succus, qui vini loco habetur, & postea in acetū eua-
dit: nam quū musteus est, ad ignē coctus, mel vel sapa red-
ditur, destillat quoq; ex ista arbore liquor olei munia sup-
plens: de quo & melle Dioscorides simul tanquam ab ea-
dem arbore emanātibus, mentionem fecit, capite de elço-
melle: in quo non de vna agit re, sed duabus potius, oleo
scilicet & melle, vt ibidem quoq; adnotauimus. Attamen,
ne in huius arboris donis diuager, in summa dicam decō
vel vndecim res, ad vsum humanum accommodatas ex ea
colligi, vt merito pauperum refugium dicatur, quia quū
pauper vnā vel alterā, huius palmæ arborem possidet,
illico miserā pauperiem effugisse creditur. At Plinius,
per elatem arborem quandam abietem dictam intelligit,
vt lib. xij. capite vltimo, qui de ea ita differit: Est præterea
arbor ad eadem vnguenta pertinens, quam alij elaten vo-
cant,

*Arbor ela-
se.*

*Plinij ela-
te abies
est.*

eant, quod nos abietem: alij Palmam: alij Spathen. Galenus
 præterea per elaten non nucem vt Dioscorides, aut arbor-
 rem, vt Plinius, intelligit, sed palmæ tenellum quoddam
 germen, encephalon, id est cerebrū, vel medullam intra se
 continens, dictum, quanquam & encephalos planta repe-
 riatur parua, à nonnullis cephalio nuncupata, quam vocē
 hodie Neapolitani seruant, eam cephaglion vocantes: Lu-
 sitani verò nostri, simul ac reliqui Hispani, palmitem vel
 palmitum appellant, quam Viues in colloquiis agrestem
 palmam nominat, nescio quem secutus authorem. L V-
 DOVICVS. Hanc ipsam plantam quam Galenus intel-
 ligit, & Dioscoridem intellexisse, scholasticis meis, quam
 publicè Colimbricę interpretarer, sæpe dixi. AMATVS.
 Scio certe, quum nos duo è Salmanticēsi, nobili apud Hi-
 spanos gymnasio, in Lusitaniam reuertemur, te publicè
 medici nam apud Colimbrienses, regis mandato legisse,
 imò ibidem tibi in eo munere primas delatas recordor.
 Sed ego relicta Lusitania, vt qui ab hinc decem & octo an-
 nis prælagieram, quæ nunc euenisse audio, regios contem-
 psi honores, & in Anthuerpiam me recepi, vbi septēnium
 egi, & inde Illustrissimi ducis Ferrariæ Herculis secundū
 iussu, Ferrariam veni, sub cuius clientela sexennium mo-
 ratus sum, vbi quoq; publice artem medicam professi su-
 mus: & multa à viris doctissimis, in re anatomica & her-
 baria didicimus. L V D. vtinam eo tempore tecum sen-
 tiissem, nec in illo regno tam longam traxissem moram,
 vt Germanorum mores citius dignoscere potuissem, qui-
 buscū hodie Anthuerpiæ felicissimè diuersor. AMAT.
 Sunt certè Germani viri probi & doctissimi, Germanos
 dum dico, simul & Belgas illos, qui nunc Brabanti, Bataui
 & Flandri appellātur, intelligo: de quibus aliās, nunc verò
 ad nostrum encephalum reuertamur, quod tu Dioscoridis
 elaten esse putas. L V D. ita certe autumo, quum quoq; il-
 lius descriptioni, Galeni encephalos siue elate respondeat.
 AMAT. quòd res ita se habeat, apparet, imò tecum sen-
 tio, quòd Dioscoridis elate idem sit cum encephalo siue
 Galeni elate, nec enim grauior ita celeriter sentētiam im-
 mutare, quum posteriora, vt est in veteri prouerbio, melio-
 ra semper esse soleāt. L V D. non ab re quoq; esset, per ela-
 ten, in præsentia nucem Indicam intelligere, vt tu probè
 in lem

Galeni elate cephalio est.

Viues.

Elate Dio- in lemmate finxisti, quæ quoq; elates descriptio illi respō-
scordis idē deat, quin ab eadem arbore nux Indica, & encephalos col-
cum ence- ligantur. A M A T. Memoria occurrit, me apud Theophra-
phalo Ga- stum li. vij. de Historia plantarum legisse, esse bulbi quod-
leni. dam genus, circa ripas amnium nascens, in cuius medio,
 hoc est inter summum corticem, & eam partem quam co-
 medunt, lana reperitur, ex qua mappalia, vestes, & alia si-
 milia conficiebantur: sed vbi aut in qua regione id fiebat,
 subtrahit: imò Plinius de hac re Theophrastum adducit,
 postquam de sparto locutus fuit, lib. xix. suæ Naturalis hi-
 storix capite secundo. L V D. ita est, & per hanc bulbosam
 plantam, quum plerunq; sim contemplatus, nullam aliam
 Theophrastum intellexisse, quam encephalum hoc, asse-
 qui potui. A M A T. Tecum sentio & à tua non discedam
 opinione, quum re vera Theophrasti bulbosa illa, planta,
 encephalos siue palma nostra parua sit, qua frequentif-
 sime vescimur. Nam primo encephalos, bulbosam radi-
 cem habet, multis obuolutam cooperimentis, quum eam
 excorticanti, primo crustata quædam folia horridis arma-
 ta spinis occurrant: post quæ, lanci multi plexus apparent,
 ex quibus, dubio præcul, & vestes, & togæ, & mappalia, &
 sacci fieri possunt: post hanc vero lanam, laminæ quædam
 digitales, tenellæ, cibo cum toto ipso radicis meditullio,
 aptæ conspiciuntur. Quæ sane à Theophrasti descriptio-
 ne non multum abhorrere videntur, quin imo cum ea cõ-
 uenire, pro comperto habeo. Nam lana hæc sub primis tu-
 nicis habetur, adeo vt inter internum quod manditur &
 externum media sit: ex qua sacculi hodie perbelli pro ser-
 uandis pecuniis ornantur, & illis Lusitani nostri passim
 vtuntur, & nisi lini & lanæ ingens esset copia, vestimenta
 ex ea parari possent, quæ olim confici creditu facillimum
 est. Verum huius plantæ, in Betica regione, & Algarbia
 Lusitanix parte, magnus est prouentus. Ex quibus regio-
 nibus, ad Anthuerpiam apud Belgas florentissimam ci-
 uitatem magna adducitur copia, quæ in maximis habe-
 tur deliciis, nec nisi optimatibus, aut principibus præsen-
 tatur, quum cibus sit delicatissimus, suauis, ventriculo
 gratus, multum genitalis seminis gignens, qua ratione ab
 illis multum desideratur, & de ea Serapio bdellium con-
 fici meminit, vt capite de bdellio diximus, quam cislio-
 nem

Theophra-
stus inter-
pretatur.

Bdellium ex-
quo fit.

nem corrupta vt solet voce appellat.

DE MALOPVNICO.

Græcè, ῥόκ vel ῥοικ: Latinè, malum Punicum, malum granatum: Hispanicè, granadas, romanas: Italicè, Melagrum, grani: vel pomi granati: Gallicè, pomes grenades: Arabicè, Kuman, Ruman, & Romam: Germanicè, Granat œpffel.

Enarratio CXXXVIII.

Pomum granatum, malum Punicum dictum, omnibus notum esse arbitror, cuius genera Plinius quinque facit, lib. xiiij. cap. 19. scilicet, dulce, acre, mixtum, acidum, & vinosum, quæ ad tria tantum Dioscorides Hippocratis more reduxit, dulce, acidum, & vinosum, non acre in acido collocavit, & mixtum in vinoso. Recentiores vero, dulce, acre, & medium, quod Arabes musum appellant, dicunt, cuius loco ipso deficiente, dulci & acri mixtis vtuntur. De horum vero temperamento in præsentia inquirere necessarium est, quum variant authores: nam Dioscorides in præsentia, dulce, calidum esse intelligit, qua de re in febribus vitandum suadet, quia calorem inducit. Item Hippocrates lib. ij. de Diæta: mali Punici dulcis succus, inquit, aluum mouet, habet autem quid æstuosum: Mala punica vinosa minus æstuosa sunt; acida vero magis frigefactoria: Nuclei autem omnium aluum sistunt, hæc Hippocrates, ex quibus constat, malum Punicum dulce calidum esse, cui axiomatici omnes fere Arabes fauent, & primo razes lib. iij. ad Almanforem regem dicato, qui capite secundo ita inquit: mala granata dulcia non infrigidant, sed inflammationem & sitim faciunt: à quo nullus quod sciam Arabum dissentit. Præterea sapor dulcis caliditatem attestatur, quum quæ dulcia sunt, ea calida dicantur, vt iure credendum sit, dulce pomum Granatum, calidum sit, non vero frigidum aut alterius qualitatis. Iis porro Paulus Aegineta oppositus est, quum dicat: Malum Punicum omne astringēdi vires eximias possidet, quibus refrigerat siccaturque, verū dulce aliis minus: Per que verba clare patet, quod mala Punica dulcia, frigida esse dicat,

Malorum
Punicorum
tempera-
tura.

cui adstipulatur quoq; Auicēna Paulum plerunq; sequens cū lib. ij. sui canonis dicat: Granatum dulce frigidum & humidum in primo gradu est, acetosum vero frigidum & siccum in secundo. Nos vero vt in hac re audacter iudicium nostrum proferamus, credimus, quòd Paulus, vere dulcia granata non nouit, imò quæ apud nos vinosa aut media sunt, illi pro dulcibus habebantur, vnde omnia non immerito frigida esse dixit: Sciebat enim Paulus, dulce pomum granatum calidum esse, vt ex Galeno deprehenditur lib. viij. de Facultatibus simplicium medic. dicente: Omne malum Granatum astringentem qualitatem sortitur, non tamen in omnibus ea exuperat. Nam inter ea quædam sunt acida, quædam plus dulcia, quàm austera, pro ratione quarum qualitatum vincentium suos vsus præstant. Porro, acini astringentiores & exiccantiores sunt succo, sicuti & his putamina, quæ sidia dicuntur. At similem vim habent flores qui cytini dicuntur. A sapore igitur inquirenda temperatura in iis malis Punicis est, quum quanto magis ad dulcedinem tēdunt, eo magis calida dicenda sint, & quanto magis dulcedine discedunt, & ad acetositatem appropinquant, tanto frigidiora dicenda sunt, item quæcunq; magis lignosa grana habuerint, eo magis styptica dicēda sunt. L V D. Ea igitur poma granata, quæ nos capharilia, Itali alasi appellamus lignoso acino carentia styptica non sunt dicēda. A M A T. ita est, quia parum aut nihil, cōparatione ad alia constringunt. L V D. Monendi hic pharmacopolæ sunt, ne per malū Punicum intelligant id quod seplastarius quidā Parisiēsis intellexit, quum medicus describeret, succi malorū Punicorum, siue malorum Granatorū, ille crassæ Mineruæ, hebes ingenio, & ignarus vocum, quū ex malis granatis, & illis quidem optimis, succum extractū amā dare debuerat, tantum abfuit, vt optima, aut bona intellexerit poma, vt potius, putida & corrupta acciperet, ex quibus succum fœtidum & putridum extractum ad miserū agrotātem misit, credens vtiq; per mala, nō poma, sed mala putrida, corrupta ac flacida granata, intelligi debere. A M A T. ab hinc decē annis rem ita euenisse audiui, imò Petrus Fernādus amicus noster, qui magna cum gloria apud Anglos Londini medicinam exercuit, & nūc prosperè apud Venetos agit, mihi

libellum

libellum, vbi hæc scripta erant Anthuerpiæ indicauit, quæ tu postea in ea epistola, quam Lexico Nebrissensis Anthuerpiæ excuso apposuisti, ad memoriã reuocasti. L V D. quæ igitur ex malis Granatis in officinis seruata habetur, edocere ne graueris. A M A T. Seruantur cortices, quin & ipsa poma seruata habentur, ex quibus & succus quoq; extractus seruatur, præcipue ex acidis, quem vinum granatorum practici appellant, & cum febricitantibus pro extinguenda siti, & roborando ventriculo, ac mitigando ardore febrili, in potu propinant, non minus oxyzacara, ex hoc succo & saccharo dicta, paratur, quæ & simplex & composita passim in officinis habetur. L V D. in hoc syrupo malorum Granatorum, medici monendi sunt, quia laborantibus putridis febribus ab obstructione pendentibus, continuo illum tribuunt, parum animaduertentes, quòd syrupus iste constringat, & arctos meatus reddat, vt Galenus libro decimotertio Methodi medendi docet, quum de malo Punico agit, dicens. Malum Punicum & cætera quæ astringunt, dum bilis meatus os arctant, bilem ipsam excerni prohibent, proinde mala Granata, & ipsorum syrupus veluti similia alia, putridæ febricurandæ nullo modo conferunt. A M A T. Detestandi sunt medici illi, qui tantum ad febrim, despecta eius causa aduertunt, nunquam vt tu probe nosti, Galenus febres putridas frigidis constringentibus depulit, sed potius medicamentis aperientibus, quæ nonnihil caliditatis habent. L V D. Hæc maiori digressionem indigent, propterea quia ad methodum medendi pertinent. A M A T. ita est, sed methodus medendi cum notione facultatum medicamentorum mutuo nexu eonnectitur.

Monetur
Medici.

DE CYTINO.

Græcè, κβτω⊕: Latinè, cytinus, mali Punici domestici flos: Hispanicè, flor de granadas: Italicè, fior de pome granate domesticæ.

Enarratio CXXXIX.

CYtinus flos est mali Punici domestici, quæ pharmacopolæ vice balaustij exhibent, ex quo succus hypocistidis modo exprimitur, ad eadē valēs ad quæ hypocistis.

AMATI LVSIT. COMMENT.
DE MALICORIO.

Græcè, σίδιον: Latine, malicorium.

Enarratio CXL.

Malicoriū. **M**alicorium granatorum putamen est, siue cortex, quanquam recentiores, malicorium tantum, parua illa poma rubricantia esse volunt, quæ & ipsa astringendi vires habent.

DE BALAVSTIO.

Græcè, βαλάστιον: Latine, balaustium.

Enarratio CXLI.

Balaustiū. **B**alaustion, siue vt Columella balaustum, sylvestris Punicæ flos est, quæ arbor Ferrariæ videtur, & præter oculis gratos flores, quos emittit, nullum alium fructum profert: Qui apprime constringunt, & ea de causa in officinis seruati habentur.

DE MYRTO.

Græcè, μυρτίνα vel μυρσίνα: Latine, myrtus: Hispanice, raïam, murta: Italicè, mortella, mortina, myrto: Arabicè, Aes, As, vel Alas: Gallicè, Meurte: Germanicè, Vvelsch hey delbeer.

Enarratio CXL.

Myrtus frigida est.

MYrtus tam frutex quàm ipsius niger, & albus fructus, communis est: ex succo cuius syrupus myrtinus in officinis pro sistenda aluo paratus habetur. Est enim myrtus vt Paulus lib. vij. inquit, ex diuersis composita substantiis, in qua terrestris pollet frigiditas, qua valenter siccatur. At myrtula trunco & ramis ipsius adnascens tumida, maiore vi in astringendo & siccando scatet: iam vero & folia aridiora viribus magis siccant, itè fructus succusque tum foris applicatus, tum intus assumptus, persimiles vires præ se fert. Cæterum ex floribus myrti albis odoriferis, aqua per campanā elicitur, non nisi suauissimi odoris, ob quem à delicatissimis mulieribus in summo pretio habetur.

De

DE CERASIIS.

Græcè, κεράσια : Latine, *Cerasia*, & *Cerasa* : Hispanicè, *Cerezas* : Arabicè, *Sarasie* : Italicè, *ceregie* : Gallicè, *cerises* : Germanicè, *kriessen*, *kirssen*.

ACIDA CERASA.

Græcè, *oxycerason* : Latine, *acida cerasa* : Hispanicè, *guindas* : Italicè, *marasche* : Germanicè, *Saur kirssen*, *Ammelbeer*.

Enarratio CXXXIII.

Cerasia.

Cerasus arbor, & cerasum fructus dicitur, dulce & acre, quæ Lucius Lucullus post victoriam Mithridaticam, anno urbis sexcentesimo octogesimo, in Italiam è Ponto vexit: hodie verò multorum generum cerasa apparent, dulcia, acra, austera, vinosa, & illa quandoq; nigra, ut plurimum verò rubra, variis insignita nominibus. Cæterum Lusitania ut Placet Plinio, bona fert cerasa, sed quod equidè meminere, nusquam meliora habetur, quam Lugduni: porro acida siue acra cerasa,

Cerasa optima.

apud Salmanticam florentissimum Hispaniarum, imò totius orbis omnium doctrinarum gymnasium, gustui gratissima reperiuntur, quæ & saccharo & melle condita variis in locis reseruantur, ut illis postea febricitantes ad ar-

tura, Galeus, lib. vij. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Quæ dulcia sunt magis aluum subducunt, sed minus grata stomacho sunt: Austeræ verò, contrario modo: at acida, pituosis excrementisq; stomachis sunt idonea, siquidem austeræ magis exiccant, & non nihil etiam incidunt: ipsius arboris gummi arterias asperas lenit, calculisq; vexatos adiuuat.

DE CERATIIS.

Græcè, *υβρατιον*: Latinè, *ceratiū*, *siliquæ*: Hispanicè, *alfarobas*: Italicè, *carrobe*: Ger. S. Iohanes brot.

Enarratio CXXXIII.

Siliquæ.

non ab re esset, affirmare, siliquam hanc vulgarem speciem casia fistularis esse, vnde nō immerito quidam casiam fistularem siliquam Aegyptiam appellant. Quia ut hæc qua vescimur in Italia & Hispania, variisve locis nascitur, ita eo modo casia fistularis in Aegypto & India,

Ceratium pert. litteram scriptum, si liqua dulcis est, quā alij xylocaratam vocāt, alij verò Mauritana voce charliob, vel charamulium, appellitāt, quæ vaginis, siue siliquis fabarum similis est, falcata esui cum toto cortice apta, intra quā, semina veluti in siliqua Aegyptia, casia fistulari dicta condūtur: nam sicca optima stomacho est, viridis vero amarissima ac stomacho ingrata, sicca aluum subducit: non est tamē hac de causa casia fistularis appellanda, quanquā omnino

vt ij qui ex Alexandria in Chairum ciuitatem totius Aegypti caput per Nilum ad nauigant, norunt. F E D E R I C. Sunt ne arbores inter se fimiles, vt filiquas has dulces cum casia fistulari affinitatem habere dicas. A M A T. Ita referunt qui vtranq; viderunt. Nam arbor casiam fistularem ferens procera est, folio nucis, per ordinem veluti in fraxino videmus, disposito, cui cortex cinericij est coloris, quo detracto rubricat, in superficie lignum, solidum, durum, intus nigrum quod dum virescit pessimè olet, imò vt rem manu tractemus, in promptu folia sunt, quæ nunc, nunc per nauim istam onerariam ex Alexandria ad me vecta sunt. F E D. Omnia hæc arbori dulces filiquas ferenti quoq; conuenire sæpe obseruaui, quum frequens apud patriam meam, oppidum in agro Piceno quod vulgo Rocha Contrata dicitur nascatur, vt iure dicendum sit, soli tantum ratione, arbores differre istas, imò ipsæ filiquæ inter se maximam habent similitudinem, & vtræq; eo modo in arbore pendent. A M A. Vt cunq; seres habeat, filiquæ casia fistularis eligendæ sunt crassæ, ponderosæ, quæ quum quatiuntur, nihil intus sonat: quum vero franguntur, splendēt, & plenæ nigro illo atramentario pulpamento sunt, quo frequentissimè pro depellenda vtraque bile vtimur, & ab eius propinatione, non multum permittimus, absq; victu ægrum, ne loco cibi, natura illud ad se rapiat, vt ex Galeno in proxim capite de prunis traximus.

Casia fistularis.

CONSTANTINVS.

Est benignum, & plenum ingenii pudoris fateri per quas profectus, vt dixit eruditionis flumen Plinius: è diuerso obnoxij profecto animi, & infelicit ingenij est, deprehendi in furto malle, quæ à mutuum reddere, cum præsertim fors fiat ex usura. Quod certè in Amatum Lusitanum (cuius ingenio raro, & doctina singulari, vtroq; quod dicitur, pollice faueo) non adducere quamuis ἐν ἀποπόσει deprehensum, nisi Plinij sensum inuerteret: quod vtrumq; vt melius percipias, loca ex Plinio nostro recitabo libr. xv. Cap. 20. Haud procul abesse videntur & prædulces filiquæ, nisi quod in iis cortex ipse manditur. Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata pollicari latitudine. Et libr. 23. Cap. 8. Siliquæ recentes, stomacho inutiles, aluum

soluunt. Eadē siccata sistunt, stomachoq; vtiliores fiunt. Ista confer cum Amati dictione. Consulisset magis lectorum studiis, si etiam ascripisset, quæ de siliquis hunc in modum idem author prodidit. lib. xv. Cap. 28. In siliquis vero quod manditur, quid nisi lignum est? Non mittenda seminis earum proprietates. Nam neq; corpus, neq; lignum, nec cartilago dici potest, neq; aliud nomen inuenit. Ibidem: siliquis gignuntur, ipsis dulcibus semenq; complexis amarum, cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Idem lib. xvij. Cap. 18. de siliquis græcis meminit ferendis ante brumam per Autumnum. Quo loco tamē corruptè legitur siliquæ græce pro siliquis græcis. Ex quibus satis constat. Siliquam, arborē significare quam galli vocamus vng Carrubier. Et galenus Paulusq; Aegineta *κάρυα τωρία*. pro fructu vero sumitur etiam siliqua. Actuarius est *καρρυβία* quod aliis græcis *κέρυα* aut *ξυλονίρυα*, aut *κέρυιον*: quo nomine etiam vititur Columella, Ceration aut Siliquam græcam nominans lib. v. Cap. 10. Siliquam, græcam inquit, quam quidam Ceration vocant, & persicum ante brumam per Autumnum serito. nostri galli vocant des Carrubes, quæ vox ex Arabica lingua deflexa est, Arabes enim hunc fructum vocant, Charrub: vel Charnub. Sed monendum in transcurso, ab hac siliqua græca, multum differre siliquam syriacam, quam Iones Cerauniam vocarunt trunco & ipsam fertilem, sed pomo Siliquæ, quam etiam Aegyptiam ficum falsò quidam nominarunt. De qua vide etiam apud Plinium lib. xij. Cap. 8. Scilicet de Ceraunia Siliqua, quæ eadem est cum syriaca, de qua agit lib. xxij. Cap. 8.

DE MALIS.

Græcè, *μυλέα*: Latinè, *malus*, *pomus*: *μῦλον*, *malum*, *pomum*: Arabicè, *Tuffa* & *Tufaha*: Hispanicè, *mansanas*: Italicè, *pome*, Gallicè, *pommes*: Germanicè, *Oepffel*.

Enarratio CXLV.

Pomorum
varietas.

Poma ubiq; nota sunt, de quorū varietate & præstantia, viribusq; legito Galenum libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite vigesimo primo. Cæterum in præsentī loco minime grauabor inquirere, quæ potissimum Poma accipienda sunt, pro conficiendo syrupo pomorum

pomorum, quo cōtra cordis palpitationem, & syncopem, veluti contra cardiacam & luctuosa suspiria aliasq; atrabiliarias ægritudines vtimur. BRASAVO. Cur tu in ijs immoraris, quum Mesue & dulcia & acida accipienda pro parando syrupo de pomis suadeat. A M A T V S. Noui hercle non ea tantum quæ Mesue dixit, sed quæ tu magno iudicio, in Examine syruporum de hac re exarasti, in quibus dubio procul, licet non suadeas, cupis tamen ab Aromatariis & Seplassariis, diuersi pomorum syrupi vt fiant, Alter ex pomis dulcibus odoriferis, quæ vel dicente Galeno cor iuuantia sunt, qualia Camusia vocata, & Regalia dicta, ita odorifera, & cordialia, vt si eorum cortices ignitis prunis iniiciantur, ex se odorem referant moschatum: Alter vero ex acidis pomis, qui nō cordis affectibus opitulatur, sed potius stomacho, & ipsius vetriculo, quum sitim arceat, ventriculū roborat, & bilis vomitū reprimat. B R A S A. Recte sanè perpendisti, quum dulcia poma odorata cordi succurrant, acida vero nihil cū corde habeant, sed ventriculum potius roborant, & ipsum constringant, & hac de causa Arabes, quum syrumpū de pomis acidis, vel musis id est medij saporis concinnāt, ad stomachi affectus illum parant, nō vero ad cordis passiones, vt ex Auicenna quinto libro sui Canonis, & Serapione libro suorum simplicium elicitur. A M A. Parabunt igitur deinceps seplassarij syrupum ex Pomis tantum dulcibus odoriferis, quo medici contra cordis affectiones vtentur: alium vero ex acidis vetriculo conuenientē. B R A S A. Ego vero consilium tuum approbo & laudo. A M A T. Vereor tamen, vt quum pharmacopolæ auari sint, in ea variorū syruporum compositione impēlas facere recusent, satis contenti, vno syrupo ex dulcibus & acidis pomis cōposito. B R A S. Imò quum mihi illorū ingeniū perspectum esset, vt ex promiscuis pomis syrupus fieret, permisi. A M A T. Vnum est, de quo maxime miror, quòd tam raro ægrotantibus tuis, poma assa vel cocta, pro victus ratione offeras, quum tamen omnes feremedici, ea tanquā victū præstantissimum præbeant. B R A S. Ita est, quia plerunq; in ægros incido obstructionibus laborātes, quibus poma aduersissima sunt, quum pituitosa flatuosaque sint, & maxime astringentia, præcipuè si acida fuerint. A M A. Parū in Hispania Medici

*Poma aspa
vel cocta à
cibo come-
dēda sunt.*

hoc animaduertunt: imò multi Itolorū, qui quoq; in quo-
uis morbo correpto ægro, pomum vnū vel alterum assum-
facaro coopertum concedūt. B R A S. Sub calidis cineri-
bus assatum, vel mediocriter aqua incoctū, laudat Gale-
nus, modo à cibo detur, quum vētriculum & stomachum
roborat, & deiectam appetentiā incitat, & concoctionem
adiuuar, imo qui diarrhœa, aut dysenteria, vomitū ve in-
festati sunt, eo maxime iuuantur, præsertim si acerbū fue-
rit. A M A T. Galenus libro de Attenuante victus ratione,
si recte teneo, dixit, ex pomis ac piris minus nocebūt quæ
elixa fuerint, quòd tamen ea febribus correptis, in victus
ratione daret, hucusq; nunquā ab eo traditū legi. B R A S.
Ita est, & quum primum occasio se tulerit, affatim de hac
re differemus.

DE CYDONIIS.

Græcè, κυδώνια: Latine, Cydonia, mala cotonea: Hispanice, mēbrillos, marmellos: Italicè, codogni: Arabice, Saffargel, Gallicè, Coings: Germanicè, Quittè.

Enarratio CXLVI.

CYdonia, siue mala cotonea, satis sunt nota, quæ, vt mea fert opinio, vere aurea mala sunt, de quibus Poëta ita tradit in Aegloga.

Aurea mala decē misi,
cras altera mittam.

Romæ enim visitur hodie statua Herculis mala Cydonia manu tenētis, quæ credibile est ab antiquis aurea vocata, nota est enim fabula, de Hesperidum hortis ab Hercule spoliatis: stomacho enim Cytonia gratissima sunt, ex quibus syrupus, miua Cytoniorum dictus, & cum aromati-
bus,

*Aurea ma-
la.*

*Mina cyto-
niorum.*

Mala Cydonia.

bus, & sine illis, frequenter in officinis paratur, veluti conditum diacitonites, cum saccharo vel melle, quod nonnunquam scamonio ad ducendam aluum acuant: inest autem Cydoniis, virtus, ac piris, austerisve fructibus æqualis, qui quum ante cibum comeduntur, aluum constringunt, à cibo vero eam fluidam reddunt, vt Galenum adnotasse legimus libro secundo de Facultatibus alimentorum: dicta tamen sunt Cydonia à Cydone Cretæ oppido, vnde primum aduecta sunt.

DE MELIMELIS.

Græcè, *μελιμυλα & ελυμυμυλα*, Latinè, *Melimela*, *Poma mellei saporis*, Arabicè, *Galopomella*, *Melomolla*.

Enarratio CXLVII.

Melimela poma, à sapore melleo in eis reperto denominationem habent, sic quoque Epirotica siue orbiculata, à figura rotunda dicuntur: nam syluestria poma, acerba & nulla arte culta sunt, quæ ventrem valentissime constringunt.

Melimela.

DE PERSICIS.

Græcè, *περσικὰ*: Latinè, *persica*, *poma persica*: Hispanicè, *pexegos*: Italicè, *persigni*: Gallicè, *persches*: Arabicè *sauch*. seu *Chauch*. Germanicè, *Pfersich*.

Duracina Persica: Hispanicè, *durasnos*, *durazios*: Italicè, *durazini*: Gallicè, *presses*: Germanicè, *Sant Iohans pfersich*.

Enarratio CXLVIII.

Quam Dioscorides, in præfenti, de variis pomorum generibus agat, & de persicis pomis loqui consentaneum erat. Sunt enim horum varia genera, Duo tamen præcipua, duracinum, & præmolle. Duracinum sic dictum, quia difficulter ab ossibus auellitur, non vero à rhodacino deductum, vt quidam fabulantur, hoc in vniuersa Hispania in maximo habetur pretio: & merito,

Duo genera persicorum.

quia

Persica.

& venenosa erant, in Aegypto postea mitia facta, & suauiſſima, qualia nunc videntur, vt vberius dicemus, quum de arbore locuti fuerimus. Cæterum admonendi à me in præſenti veniunt, qui Perſicis veſcuntur, ne illa poſt alios cibos comedant, ſed potius prima menſa ante aliorum præitionem accipiant, vt Galenus ſuadet libro ſecundo de Facultatibus alimentorum capite decimonono. Quia ſi poſt alios cibos comedantur, nimia ſua humiditate innant, & corrumpuntur, nec ſolum ea ipſa, ſed etiam cæteri cibi. Sunt igitur lubrica humida, & que ſubduci facile queant, proinde ante alios cibos mâdenda. P Y R R H V S. Hæc omnia de præmollibus intelligenda eſſe crediderim perſicis, ſecus autem de duracinis, ex quibus optimus ſpirat odor, ſuauiſ, gratus, & ſpiritum recreans, nam eorum ſapor delicatiſſimus eſt, cum quadam auſteritate perceptibilis, qua mediante ſtomacho conducit, & ipſum roborat: quibus de cauſis poſt victum accipi poſſe affirmarim: imo omnes principes Hiſpaniarum, & viri delicatiſſimi, ea poſt victum comedunt, non niſi prius vino infuſa, & nul-

lam

quia ſtomacho ſua ſuaui & vix perceptibili ſtypticitate cõueniat, imò ea de cauſa inter cordialia medicamenta à nonnullis reponitur, præmolle vero, vt vile infimæ plebis hominibus relinquitur, ſic dictum, quia facile ab eſſe ſuo diuelitur. Sunt tamen nonnulla præmollia perſica in Italia, intus rubra, quæ duracinis non cedunt, grata ſapore, ſtomacho accommodata, quibus donis, in pretio habentur, & pluſquam duracinis expetuntur. Hæc vero omnia perſica poma, in Perſia lethalia,

Iam inde noxiam euenire persentiunt. B R A S A. Sub cineribus coctum, vnum vel alterum pomum persicum, ægrotantibus meis, quum eorum instat tempus, offero. A M A T. Obseruavi sedulo quum de salute ægrotantium inter nos sæpe consultatio fieret, vt ea persica assa, & saccaro resperfa edenda illis concederes, quum tamen à nullo antea, nec Hispano, Gallo, vel Germano medico, cum quibus abunde versatus sum, vnquam id factitatum esse animaduertierim. B R A S. delicatissimus cibus est, & agris perquam gratus. A M A T. non dubito, quod Hispani nostri deinceps eo vtantur, & in praxim trahant, vt sunt, Leonardus Nunius medicus apud Lusitanos, dignus vt primas apud regem dignitates obtineat: Hieronymus à Pedarneria, vir mea sententia doctissimus, & alij plures, quorum nomina alibi citamus, non nisi doctissimi sapientissimi & multa laude digni. B R A S. Siccata persica vbiq; seruari animaduerti. A M A T. imò conditum ex ipsis persicis, nusquam quod equidem meminerim, clarius aut sapidius quam Genue paratum vidi. B R A S A. Omnium consensu, primas illic obtinet, quanquam & apud Ferrarienses, non postremæ notæ concinnentur, quod conditum Abinzoar libro sui Theisir maxime laudasse videtur. A M A T. imò multorum iudicio & eorum præcipue qui apud insulam Maderie diu egerunt, condita zuccarina multo perfectius Ferrarie parantur, quam apud insulares illos, zuccaro & omni genere fructuum abundantes.

CONSTANTINVS.

Non abs re dixit grauisimus author Plinius nominum affinitatem errorem parere, nisi quis optime distinxerit. Itaque non mirum si Marcellus Virgilius, in Dioscoridem Amatus Lusitanus, in hoc cap. & Enarr. 166. Ioannes Agricola de Simplic. Et Simphorianus Campegius in historialibus Galeni campis nullo facto discrimine inter perseam & persicam arborem grauiter prolapsi sint eandem rem esse asserentes: cum re vera his vocibus dua specie differentes arbores significantur quæ singulatim vtroque nomine dicuntur tum graecis tum latinis authoribus. harum tamen quæ proprie perseæ dicitur nobis tam est incognita, quam Persica vulgaris. voces itaque quibus promiscue, aut seorsum nuncupantur hæc planta, sunt περσικα Dioscoridi libro j. cap.

147. Theophrasto lib. iiij. de historia plantar. cap. 2. Galeno libro de Alimentis 2. & eiusdem numeri libro de compositione medicamentorum secundum locos: Straboni lib. vltimo geographica, atq; Aristoteli libello de mundo, quã etiam Galenus loco citato περίου διέλλαν scribit: Et Theophrastus lib. ij. de plantarum historia. Dicitur etiam περίου η̄ περίου apud theophrastum, lib. ij. de hist. Plantar. cap. 5. περίου verò legitur apud Nicandrum in Alexipharmacis quo loco ita cecinit.

Καί τε καί αετρίφθίτα μετ' αἰρίοις ἔλαϊς
 Σκλήρ' ἀπὸ περσέως νάρουα βλάβ' οἶον ἔρυσσ
 Περσέως ἢ ποτε πρὸς ἀλπίων Κρηπίδα γαίαν,
 Αὐχέν' ἀπομάχας ἐρπυροπότα Μελίους,
 Πέα μυκναίησιν ἐν κέξουσιν αἰδύρε.

Quo loco persea τὸ ἔρυσσ, id est os, vocat νάρουα hoc est nucem, ut ita Gracè vocauit Theophrastus de plantis lib. xiiij. sicuti Diphilus Nicandri interpret adnotat. (legendum tamen. lib. iiij.) & ut Latine nucem vertit Plinius lib. xiiij. cap. 9. At Persica hoc est, περίου apud ipsum Theophrastum deprehenditur lib. ij. cap. 7. de plantar. hist. qua Galeno est. μαλία περίου lib. vij. simplicium vel ποδακινία Nicandri scholiasta & ποδακινία Constantino, Paulo, Actio ac Simeoni, Sethi. Harum plantarũ fructus melius distinguuntur, περίου enim Dioscoridi li. j. ca. 165. Et Theophrasto li. iiij. de hist. plant. cap. 4. sine περίου: Alexandro Aphrodisæo in problemata, recentioribusq; Gracis ποδακινία, & ποδακινία pomia persica, sunt proprie arboris persica fructus nobis vulgo dicti Pesches, ut arbor ipsa peschier. At Persia περίου, arboris persica nobis incognita. De nostris persicis intellexit Columella, cum libro de hortorum cultura hunc in modum cecinit.

Tunc praecox bifera descendit ab arbore ficus,
 Armeniisq; & cereolis, prunisque Damasci
 Stipantur calathi, & pomis qua barbara Persis
 Miserat, ut fama est, patrijs armata venenis:
 At nunc expositi paruo discrimine lethi
 Ambrosios præbeant succos, oblita nocendi.

Vt etiam Plinius cum dixit lib. 15 cap. 12. sed persicorum palma dura cinis: & paulò post: pomum innocuum expetitur agris, Pretiumq; singulis iam triceni nummi fuere, nullius maiore: Quod miremur, quia non aliud fugacius. longissima namq; decerpto bidui mora est, cogitq; se venundari. Et lib. 15. cap. 13. In totum quidem persica peregrina etiam Asia Gracisq; esse, ex nomine ipso apparet, atque

aque ex Perside aduecta. De his tandem etiam intellexit Dioscorides cap. 165. libri 3. Nunc rursus ad ipsas arbores redeundū, ut appareat authores earum nomina alicubi distinxisse, alibi verò confudisse, cum tamen diuersas plantas depingerent. Sic discreuit Plinius capite 13. libri 15. Persica arbores sero & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quod primò ab Aegypto earum fuerat hospitium: falsum est venenata cum cruciatu in Persis gigni. & pænarum causa à regibus translata in Aegyptum, & terra mitigata: id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est. At verò perseam ipsam sub persica arboris nomine, voces ipsas cõmiscens, depingit idem Plin. his verbis lib. ix. cap. 13. Aegyptus & persicam arborem sui generis habet, similem piro, & folia retinentem: fertilitas assidua eius subnascente crastino fructu. Maturitas Etesiarum flatu. Pomum longius piro inclusum amygdala putamini & corio, colore herbido: Sed ubi nax illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie & quamuis blandiatur pradulci suauitas: innocuum. hæc de persica vulgari intelligi non possunt, quæ humilis arbor est potius, quàm procera, ferens amygdala folia paulò maiora, flores subpunicos, poma caruosa, succulenta, molli lanugine conuestita, quibus nux includitur osse scabro nucleum continente amygdala persimilem. sed hoc loco de persea propriè dicta, locutū Plinium confirmat Theophrasti authoritas: Nam persica arbori tribuit Plinius, quæ Theophrastus de persea prodidit lib. iij. cap. 2. de Plantarū hictoria. de qua etiam locutus est Strabo Geographia ultimo. persea perpetuā comam tribuens & fructū piri magnitudine, figura oblonga, amygdala modo putamine inclusum & corio: Et quam Galenus lib. ij. de Alimentis, in Alexandria se vidisse testatur, & lib. ij. de Compositione medicamentorum secundū locos. De eademq; mihi videtur intellexisse, cum dixit lib. viij. simplicium *περσέας τὰ φύλλα συνήκας μέλιδης συμμέτρως διωάμας*, præsertim cum lib. viij. de malis persicis loquens dixerit, *τὸ δένδρον ἔν τε τοῖς βλαστῶσι καὶ τοῖς φύλλοις, ἐπιμυρσίσεσσι ἔχει τὸ πικρὸν ποιότητα*, An vero sit ista persea necne, quam Plutarchum scribere memini arborem esse in Aegypto Isidi gratissimā, quòd fructum ferat figura cordis amulum, folium vero lingua, mihi turpe non puto, quando rei literaria lex ampliandi potestatem facit, non primò iudicare. Quare apponam tantum veteris fori notas N. L. Concludamq; cum illo Horatij versu,

Displicet iste locus clamo, & diludia posco.

DE ARMENIACIS,

ET PRAECOCIIS.

Græcè, μῦλλα ἀρμενιακά: Latine, *armeniaca*, *præcoqua*, *præcocia*: Hispanicè, *albiricoques*: Italicè, *mogniague*, *grisomele*, *armilini*: Gallicè, *abricotz*: Arabicè, *mermex*, *mirmix*, *mex*, *mesmes*, & *mis-mis*, Germanicè, *mcellelin*.

Enarratio CXLIX.

*Armenia-
ca à præco-
cijs disse-
runt.*

Armeniaca à præcocibus differunt, quanquam Dioscorides nullam inter ea differentiam, ob nimiam quam habent similitudinem faciat, de quibus Martialis ita cecinit.

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,

Nunc in adoptiuis persica sola sumus.

Persicis enim minora sunt, & melioris succi, de quibus Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum capite vigesimo ita prodit: Hæc quoque ex genere sunt persicorum, bonitate non nihil ea superantia, nec enim in ventriculo corrumpuntur ut illa, nec etiam acescunt: Vulgo autem suauiora apparent, unde etiam stomacho sunt gratiora, præcocia tamen Armeniacis præstant, porro ventriculus, quæ deorsum quidem vergunt, ex molestantibus, ea per aluum expellit: quæ verò supernatant, per vomitus eiicit,

DE CITRIIS.

Græcè, μῦδικὰ μῦλλα: Latine, *medica mala*, *citrium*, *Citreum Pomum*: Hispanicè, *cidras*: Italicè, *cedri*, *citroni*: Gallicè, *citrons*: Germanicè, *citrin æpffel*, Iuden æpffel & citronaten.

SPECIES CITRI.

Limones: Hispanicè, *limones*: Italicè, *limoni*: Gallicè, *limons*: Germanicè, *Limonen*.

Narantia, *aurantia*, *citrangulum*: Hispanicè, *naranyas*: Italicè, *aranci*: Gallicè, *auranges*: Germanicè, *Pomerantzen*.

Adam

*Adam poma: Hispanicè, azamboas: Italicè, lomie,
pome de adamo: Germanicè, Adams æpffel.*

Enarratio C L.

Citrum vel citreum pomum, olim malum Medicum, quia ex Media adductum nominabatur, quod olim & si in cibi vsum non veniebat, hodie tamen & crudum & saccharo conditum, in delitiis habetur, ex cuius corticibus syrupus in officinis ad cerebri & cordis affectiones frigidus, veluti ex acetositate siue ipsius succo: alter, ad omnes morbos ex pura bile ortos, & pestilentes, ac eos qui veneni naturam sapiunt parantur: is enim syrupus, ex acetositate citri dictus, optimus est ad extinguendâ sitim, & prægnantium cissam à caliditate ortâ, veluti ad omnes alios æstuantis morbos: non minus ac ex prædicta acetositate paratû cum succaro conditum. Cæterum inquirunt medici, de huius pomi temperatura, quum varient inter se authores, quos in præsentî postponimus, & ad Galeni mentem dicimus, in semine vincens habetur qualitas acida & sicca, adeò vt ipsum tertij ordinis resiccantium refrigerantiumq; sit. Sed adnotandum duximus, quòd per semen Galenus, non nucleum, aut verum semen intelligit: sed acidam potius medullam, intra quam nuclei vel verum semen continetur. Quod vero ita sit, ipsemet Galenus in fine capituli indicat, quum de vero tractet semine, dicens, & nucleus qui in illo inuenitur, id quod reuera semen est, hic amarus est, & digerendi videlicet siccandiq; facultatem obtinens, secundo quodammodo ordine à temperatis recedens. Hæc Galenus, Per quæ satis clarè patet, quòd primo per semen, partem acidam intelligit: Secundo vero, per semen, nucleum, verum dictum semen, quod calidum & siccû in secundo ordine constituit, quum amari siccandi discutienti q; vires in secundo ordine esse dicat. Cortex verò desiccet secundo ordine, & temperate calfacit. At caro post corticem alba apparens, pituitosa est & frigida, quæ cum toto cortice Galeni tempore comeditur. Sunt igitur, vt paucis dicamus in citro, primo cortex rugosus, colore auri, odoratus, calidus temperate: succus verò in secundo excessu. Post corticem apparet caro alba, esui quoq; apta, frigida, pituitosa, ac crassi succi. Sequitur

Cortex citri temperate calidus.

Caro alba citri frigida.

Medulla a quitur tandem medulla acida, quam semen Galenus im-
cida frigi- proprie vocat, in frigidandi siccandiq; vires in tertio gra-
da & sicca du possidens: intra medullam, nucleus verū semen habe-
in 3. gradu tur, calfaciendi siccandiq; in secundo ordine vim habens.
Semen ci- De quo non minus dubium est, an solum veneno resistat,
tri calfacit vel potius totum pomū, quia Dioscorides de solo semine
& siccatur loqui videtur, quum dicat: semen habet, pirorum semini-
in 2. ordi- bus simile, quod in vino potum venenis aduersetur: At re-
ne. uera, non solum semen, sed totum pomum venenis aduer-
Totum ci- sari certum est, vt ex Plinio colligitur lib. xxij. cap. 6. di-
tri pomum cente: Citrea contra venenū in vino bibuntur, vel ipsa vel
aduersa- semen. Nec minus hæc probari possunt, ex antiquissimis
tur vene- historiis, modo Athenæo fidē præstemus, qui ad eum mo-
no, dum tradit: Maleficos homines quum ad supplicium du-
Athenæi cerentur, quia citrea poma ab obuia muliere sibi oblata
historia, degustauerant, ab aspidum morsu incolumes, illæfosq; que
 extitisse, erat enim id supplicij genus, nota est historia, &
 ab Athenæo diffusus enarrata, cui astipulatur Virg. in 2.
 Georgicorum libro, quum canit.

*Media fert tristes succos, tardumque saporem
 Felicis mali, quo non præsentius vllum,
 Pocula si quando saua infecere nouerca
 Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.
 Auxilium venit, ac membris agit atra venena
 Ipsa ingens arbor, faciemque similima lauro,
 Et si non alium latè iactaret odorem,
 Laurus erat, folia haud vllis labentia ventis,
 Flos apprimè tenax, animas & olentia Medi
 Oua fouent illo, & senibus medicantur anhelis.*

*Citrea ma-
 lus.*

*Syrupus
 de acetosi-
 tate limo-
 nis.*

*Narantiū
 pomum.*

In iis enim carminibus, Virgilius exactè, & arborem &
 ipsius fructum malum citreum dictum describit. Nam ci-
 trea malus, arbor parua spinis horrida est, omnibus horis
 pomifera, quum in ea & maturescentia, & acerba, & noui-
 ter subnascentia poma sempervidentur, folio lauri sed la-
 tiore, cuius species sunt plures, quædam limones ferens,
 acidos, dulces, mediij saporis, varia figura cōspectos: Nam
 & de acetositate limonis, syrupus parari potest, maioris
 efficaciz quàm qui ex citri succo cōficitur, qui mirum in
 modum, febribus pestilentibus, secum accidēs illud, mor-
 bum dictū pulicarem, medetur, vt experientia longa com-
 probatum

probatum habeo. Altera verò citri species, narrantiū pomum est, siue aurantium dictum, vel rancidum, quod Aucenna citrangulum appellat, acidum & dulce: acidum bili aduersatur: dulce verò facillime in pituitam vertitur, vtriusq; tamen cortices calidi sunt. Vltima demum species citri, Adam pomum dictum est, non vbiq; vt ceteræ species obuium, cortice rugosum, sapore gratum, quod Lusitani & reliqui Hispani, corrupta voce, loco Adam poma, azambo sua lingua appellitant. Omnium autem harum specierum arbores parum inter se differunt, quæ florem emittunt album summæ fragrantia, & ex eo per campanam aqua ignis vi elicitur, tantæ suauitatis, & redolentiæ, vt cæteras odoriferas aquas superare certum sit: quæ hodie proleui vomitum proritante medicamēto, apud medicos Hispaniæ habetur, à quibus, aqua naphæ vel narantij appellatur. Reliquum erit, vt qui plura de iis legere desiderat, legat Antonium Musam Brasauolam, in ea epistola quam ad illustrissimum Herculem Estensem Ducem Ferrariæ, misit, & eam Examini suorum simplicium præfixit: nō minus Ruellium Gallum capite 69. primi libri, sui voluminis de Stirpibus.

Adam pomum.

Flos arantia.

Aqua naphæ.

DE PYRO.

Græcè, ἄμυρον: Latine, pyrum: Hispanicè, peras: Italicè, pere: Gallicè, poire: Arabicè, humechte, Cirmetre & cemetri: Germanicè, Byren.

PYRVM SYLVESTRE.

Græcè, ἄχρως: Latine, syluestre pyrum: Hispanicè, peros de mato, peros montesinos: Italicè, peri saluatici.

Enarratio CLI.

Pyri vt multifaria sunt genera, sic passim notissima & in continuo victus vsu communia, laudat tamen vna quæque regio, suum quoq; pyrorum genus, quæ percurrere non minus longum, quàm fastidiosum esset, quorum temperatura, à sapore vt in malis quoq; diximus exploranda est. Cæterum pyra agrestia constrictoria sunt, & fungorum strangulationibus conuenientia.

Pyrorum genus.

Pyre agrestia.

DE MESPILIS.

Græcè, μέσπιλον & ἀρώνιον: Latine, *mespilū*, Arabice, *Zaror*, *Zarur*, & *Alzarur*: Italicè, *az zarolo frutto*, *pomo di rege*: Gallicè, *Nefles*: Germanicè, *Nesfel*.

SECUNDA SPECIES.

Mespilum, ἐπιμηλῖς: σιλάνιον, Hispanicè, *nesperas*: Italicè, *nespole vulgari*: Gallicè, *Nefles*.

Enarratio CLII.

Error in
exemplari
bus Diosco-
ridis.

Epimelis
Galeni
vnedo est.
Serapionis
interpretis
*turpiter er-
rat.*

MEspilus arbor, oxyachantæ, non verò pyxachantæ folia habet, vnde impressoris incuria, hic errorem commissum esse, nulli dubium est. Sunt igitur vt capite de oxyachanta meminimus, folia huic primo generi mespilli, tanquam apij, fructus verò ruber pillularum magnitudine, intus ossicula tria habens, sapore subacidus, stomacho gratus, qui apud Neapolitanos azarolus dictus optime & felicissime crescit, veluti apud Pisaurense, & alios nonnullos. Nam in Hispania vniuersa, quod nouerim, fructus iste non prouenit. Secundum verò mespilli genus, vbiq; vulgatū est, penticocon dictum, quia intra se quinque contineat grana, quæ, vt experientia comprobatum nonnulli habent, contra nephritim multum valent, hoc verò mespilum epimelis à Dioscoride dicitur, quanquam epimelis apud Galenum, vnedo, fructus comari, id est arbuti sit, vt apud ipsum est legere lib. vj. de Facultatibus simplicium medicamentorum ad istum modum dicentē: Epimelis acerba hæc planta est, vt quæ dixerit quispiam pomum syluestris. Vocatur autē ab Italis rusticis vnedo, ingens eius in Calabria prouentus, fructus eius acerbus quidem est, nihilominus tamen stomacho ingratus, & capitis mouens dolores, admixta siquidem ei est aliena quæpiam qualitas. Hæc Galenus. Per quæ facile percipitur epimelida, vnedonem appellare, non vero mespilum, vt Dioscorides in præsentia facit. Attamen Serapionis interpretis turpiter errat, quum lemma capitis de mespilo, nō mespilo tribuit, sed potius sorbo, vt legenti manifestum erit quum quæ ille sorbo tribuit, Dioscorides de mespilo dixerit

dixerit. De quò Galenus 7. libro de Facul. simp. medic. ita differit: Mespili fructus admodum acerbus est, vixque edi possit, ventrem strenuè coërcens, quin & in germinibus, & foliis acerba hæc qualitas non pauca reperitur.

DE LOTO.

Græcè, λότη: Latine, lotus arbor, celtis: Hispanicè, almez arbor: Italicè, bagolaro, Perlaro: Gallicè, Alisier.

Enarratio CLIII.

Rara arbor lotus in Italia, & perpauca cognita: nos Lotus.
vero in Italia sedulo eam inquirentes, tandem post longam inuestigationem inuenimus. Est enim lotus arbor spaciola, grandis, ramosa: corticem subnigrum & lucidum habens, ac ob id oculis per quam gratum: Huius folia ilicis, magna, crassa, ex nigro viridantia & in cuspidem desinentia sunt: valde per ambitum serrata, quæ ab arbore nunquam decidunt: sed illi perpetuo hærent, vt malo Medico, & lauro, & reliquis eiusmodi: pro fructu baccam arbor hæc fert pipere nigro maiorem, pediculo oblongo cerasorum modo pendentem, primo viridem, dein vero quum ad maturitatem Octobri mense peruenit nigra, rotunda, ori grata & suavis euadit, dulcis namque est, odore quodam herbaceo quæ comesa ex se subtilem quandam in ore pelliculam exuit, sub qua carnis parum subest, quia ossiculum baccæ fere totius occupat corpusculum: Hunc porro fructum Anconitani à similitudine quam cerasorum habet, cerasum hyemale appellare solent: quam Cerasum hyemale.
quam non desint eorum aliqui qui arborem hanc sycomorum vocent, sed falso: Viget autem arbor hæc Anconæ apud Diuum Cyriacum, quam nobis Ambrosius Nicæder Spoletanus vir doctissimus & humanissimus primo, vt si quod nomen illi à priscis impositum tenerem, illi aperirem, mihi demonstraui: quæ nam illa enim esset omnes ignorabant: nos verò, ea conspecta, lotum arborem apud Diosc. descriptam ex multis signis cognouimus, nec minus ex Plinio hoc decerperamus, qui lib. xiiij. suæ Naturalis Hist. capite. 16. in Italia huic arbori inesse fructum cerasi modo, tradit: Nam in Africa & variis aliis regionibus Fructus loti varius.

fructu arbor hæc variat: quum magnitudine fabæ crocet coloris, eumque densum in ramis myrti modo ferat, & is est qui copiose apud Lotophagos, authore Homero in sua Odyssea prouenit: porro nostratis loti fructus stomacho perquam gratus est: arboris vero lignum dysentericis vtile, si modo in scobem redactum aqua ferrariorum maceretur & ad ignem coquatur, & per clysteres eius decoctum iniiciatur adiectis variis aliis quæ dysentericis affectibus prosunt, à nobis centuria secunda Curationum medicinalium nostrarum ex amussim tradita. Cæterum lotus æquiuocum nomen est, non solum arborem, sed herbas quoque nonnullas complectens de quibus in hoc opere agendum est.

DE CORNO.

Gracè, κρῆνια: Latinè, cornus arbor: Hispanicè, cornizolos: Italicè, corniolo: Gallicè, corneillier: Germanicè, Cornelbaum, & Dierlem.

Enarratio CLIIII.

Cornus.

Cornus Arbor, procera, fortis, & speciosa, nota est, cuius mas & fœmina, referente Theophrasto capite duodecimo libri tertij de Historia plantarum reperiuntur: mas robustius crescit, adeo vt eius lignum ad rotarum radios vtile sit: fœmina verò viticis modo ramosa expanditur. Nam huius arboris fructus, oliuæ magnitudine cernitur, qui quum ad maturitatem peruenit, ruber efficitur, sapore acetosus, auster, mirum in modum constringens, vt merito hodie ex illo seplasiarij, & succaro conditum pro cohibendis fluxibus biliosis parent. Hæc enim illa corna sunt, quæ Virgilius libro tertio Aeneid. lapidosa vocat, quia foris parum carnis, & intus plurimū ossis habeant. De quibus Galenus libro vij. de Facultatibus simplicium medicamentorum sermonem facit, ad istum modum dicens: fructus eius admodum acerbus est, esuique aptus, proinde valenter aluum restringit, quemadmodum & mespila, folia quoque & germina peracerba sunt gustui, valenterque desiccant, itaque maxima vulnera glutinare possunt, potissimumque duorum corporum.

DE

DE SORBO.

Græcè, Σα: Latine, sorba: Hispanicè, sorbas: Italicè, sorbe: Gallicè, cormes: Germanicè, Eschrœfslin: Speirlin, Sporœpfel.

Enarratio c l v.

Sorba.

SORbum, fructus arboris, communissimus est, qui dum immaturus est, valentissime astringit: maturus verò, parum aut nihil. B R A S. quum olim in Examine simplicium meorum in similia verba prorupissem, non defuit postea quidam maleferiatus vir, qui tanquam falsa ea obliterare conabatur. A M A T. Sinamus istos sycophantas maledicentes, qui nihil præter obtrectationes, calumniasque discunt, nescientes bonum à malo discernere, & vitium à virtute. B R A S. quum nullos habeant ad quos diuertant

Sorbum
cōstringit.

ægrotantes, ut magni tamen & scientes appareant, alios mordent, alios vellicant, alios dilaniant, ut merito rabidicanes sint appellandi. A M A T. non dubito sane hos in rabiem angere, quum nullum habeant lucrum. B R A S. quum homines miseranda tristitia peruratur, in maximam incidunt siccitatem, & consequenter, rabiem. A M A T. ita plerunque fit, nec ambigendum est, homines rabie affici posse, ut Leonicensis vir nunquam sine honoris titulo nominandus, in eo libro cui titulum esse voluit, de Plinij & aliorum medicorum erroribus, patefecit, & post illum Cælius Rodiginus, magnæ lectionis vir. B R A S. isthæc missa faciamus, & istos cum sua rabie in malam crucem ablegemus.

Homines
rabie affici
possunt.

Serapionis
interpret.

AMAT. imo in malos coruos. BRAS. sorbum igitur immaturum apprime constipat, maturum verò adeo parum, vt merito sorbum maturum non constringere, aut constipare sit dicendum. AMAT. nec hoc mirū est, quum multi fructus interdum quum immaturi sunt, constringunt, postea verò maturi facti, tantū abest, vt constringant, vt potius valentissime soluant. BRAS. meministi, si recte memoria teneo, capite de Mespilis, Serapionis interpretem, quæ mespilo debebantur, sorbo tribuisse. AMAT. ita est, vt qui conferre voluerit, eā quæ apud Serapionem de sorbo dicuntur, cum iis quæ à Dioscoride de Mespilo scribuntur, facile inueniet.

DE PRVNIS.

Gracè, κοκκωμυλέα: Latine, pruna: Hispanicè, prunas, andrinas, amexcas: Italicè, suscine, brugni sequi: Gallicè, prunes: Germanicè, Pflaumen.

Pruna γα
via.

Prunus.

Enarratio CLVI.

PRUNUS Arbor vbiq; famigeratissima est, cuius fructus varius habetur, quum quædam reperiantur pruna viridia, quædam alba, alia rubra, alia lutea, nonnulla herbacea, reliqua vero nigra, item ex illis quædam magna, alia parua, alia mediocria, varia forma insignita, ex quibus hodie Damascena præcipua habentur, Syracusana ab Hispanis nominata, nigra, rubricãtia, vel intotum alba ad citrinū tendentia, oblonga boni saporis, dicta Damascena, quia ex Damasco Syriæ præcipua ciuitate vectæ primò fuere: de quibus Dioscorides in præsentī, ita inquit: Syriaca præsertimq; in Damasco

ſeo genita ſiccata pruna, ſtomacho accommodata ſunt, & aluum cohibent. Galen. verò, animaduertens Dioſcoridis hæc verba ſic absolute proiata falſa eſſe, cõſulto ea eſt interpretatus lib. 7. de Facultatibus ſimpliciorum medicamentorum ad hunc modum inquiring: pruni fructus ventrem ſubducit, recens quidem plus, aridus minus. Caterũ, haud ſcio cur Dioſcorides pruna Damascena ſiccata ventrem ſiſtere dicat, quum & ipſa palam etiam ſubducant, minus tamen quam quæ importatur ex Iberia. Siquidem Damascena magis aſtringunt: at quæ Iberia fert, dulciora ſunt. Iis igitur verbis ſatis clare patet, Galenum interpretari Dioſcoridem, quum Damascena pruna ſiccata, licet ventrem ſubducant, comparatione tamen ad Hiſpaniæ pruna, adeo parum, vt id conſtringere potius dicendũ ſit: Hanc vero Galeni eſſe mentem, facile elicitur ex libro ſecundo de Facultatibus alimentorum, capite trigefimo primo quum dicat: fama eſt ea pruna omnium eſſe præſtantiffima, quæ in Damasco vrbe Syriæ naſcuntur: ſecunda autem poſt illa eſſe quæ in ea regione quam Iberiam ac Hiſpaniam nominant, proueniant: Verum hæc quidem nihil aſtriſtionis præ ſe ferunt, nonnulla vero Damascenorum, vel plurimum, id eſt aſtriſtionis habent, hæc ille. Quam aſtriſtionem animaduertens Dioſcorides, non veritus eſt aſſerere Damascena pruna conſtringere. Nam quanto pruna magis ſunt acida, tanto plus frigida dicenda ſunt, & preſſius aluum cohibentia, ſaccaro tamen cocta, vel melicrato ſumpta, ſtypticitatem amittunt, & aluum optime deiiciunt: Iberica porro pruna meliora ſunt, quæ & Damascena, & Syracuſana apud ipſos dicuntur, nigra, & citrina reperta, nam citrina multi ob colorem, cerea appellare nõ dubitant. Verum multi ex omnibus pruni ſpeciebus in Hiſpania repertis, quandam præcipuè laudant, quam Salmanticenſes Andrinæ ob colorem nigrum illis inſitum vocant: rotunda autem pruna hæc ſunt, nigra, ſapore acido, ori gratiffimo, quæ matura febricitantibus, apud Salmanticenſes, Doctor Alteretus præceptor meus nunquam pœnitendus, non ſine optimo ſucceſſu concedebat. Nam corpus refrigerant & humectant, bili aduerſantur, ſitim arcent, & aluum deiiciunt: ſiccata vero non adeo vt recentia ſuos effectus producant: quibus pro pa-

randis decoctis, apozimatibus, & syrupis quotidie vti-
 mur: eligi tamen debent pruna osse paruo, multum vero
 carnis habētia, ex quibus electuarium in officinis & cum
 scamonio, & sine illo paratum prostat. Syluestria vero
 pruna, nō minus quoq; nota sunt, ex quibus succus expri-
 mitur, quem loco acaciæ seplastarij, vt diximus hodie ex-
 hibent. Prunus proximus fructus est, sebesten dictus,
 quem Dioscorides & Galenus subtraherunt. Paulus vero
 veluti & Actuarius & Aëtius de eo mentionem faciunt,
 sic enim Paulus inquit: Myxa siue Myxaria, arboris fru-
 ctus est, minor quidem prunis, facultate vero consimilis.
 Ex quibus verbis percipitur, myxam siue sebesten, aluum
 laxare: non vero eam constringere, vt Leonardus Fuchsius
 in suis Paradoxis non sine errore contendit, quum nō so-
 lum Paulo, sed experientiaē quotidianā contradicat, quæ,
 fructum istū bilem depellere indicat. Quin & Actuarius
 scriptor Græcus doctissimus, aluum laxare dicit, & sitim
 extinguere, imò vt passim videmus, fructus iste linguæ
 ariditatem & ipsius asperitatem remouet, quinetiam pe-
 ctoris vitiis utilis est, & vrinæ ardorem à bile ortum re-
 fringit, non est ergo quod Fuchsius dicat conditum ex se-
 besten non ob fructum istum purgare, sed ob scamonium
 & alia in eo admixta medicamēta, quum fructus iste, non
 minus aluum subducit, quàm cassiæ fistulæ pulpamētum.
 Verum myxa siue myxaria, vt placet Hermolao Barbaro
 in suo Corollario, sebesten, dicuntur, hoc est si latine in-
 terpreteris, augusta. Nascuntur enim ingenti copia in Sy-
 ria, quæ & myxa appellari tradunt, ob mucilaginem illis
 insitam, mucoremue, ex quo Syriaci viscum parāt, & Ve-
 netias ad irretiendas auiculas mittunt. Huic fructui affi-
 nis est alter, quem Dioscorides prætermisit, & iuiubam
 officinæ appellant, Græci vero sericam, latiniore autem
 Zizipham, quam vocem imitantes Hispani, licet corrup-
 te, acufeifas eū appellant: Lusitani vero Arabica lingua,
 pomum ab alnafegua eū nominant. de quo Galenus libro
 secundo de Facultatibus alimentorum, capite trigesimo
 secundo ita tradit: Nec hæc quidem autim affirmare quic-
 quam ad sanitatis tutelam, aut morborū profligationem
 pertinere, mulierum enim atq; infantium effrenatorum
 est edulium, quod exigui est alimenti ac coctu difficilis,
 & præ

Myxa Myxaria sebesten idem.

Fuchsius errat.

iuiuba serica.

Zizipha idem.

& præterquam quòd stomachum non iuuat, parum etiam alimenti corpori exhibet, hæctenus Galenus. Qui licet suo tempore iuiubas in vsus medicos non traxit, ab Arabibus tamen pro spissando bilioso sanguine, ac densanda subtiliori materia ad pectus descendente, earum syrupus maxime laudatur, veluti pomula ipsa in decocto, quod aiunt, pectorali. Nec enim erat, quur hic Fuchsius caninam suam maledicentiam, vt solet in Arabas exerceret, qui tum demum præclare se perfunctum officio suo putat, quum viginti Latinis versibus vnũ Græculum inseruerit, vt eruditionem aliquã ambiciose ostendet, cum hæctenus nullam præter laboriosam illam ex aliorum commentariis coaceruationem vel compilationem potius consecutus sit.

*Fuchsi
maledicentia.*

CONSTANTINVS.

Hic nimis satyricè & è plastro loquitur, quòd homine christiano & docto indignum: nec ita Lusitanus Fuchsiũ virum doctissimum traducit, atque describit, sed se ipsum lectori ridendum exhibet, quod eius causa doleo.

DE ARBUTO.

Græcè, κόμαρ: Latinè, arbutus, vnedo, Hispanicè, madronho, madronheiro: Italicè, albatro, cerefa de la mare, Gallicè, Arbousier: Arabicè, tratiladib.

Enarratio CLVIII.

Komaros arbutus est, frutex aliquãdo arborefcens cotonei mali magnitudine, folio lauri, splendido, viridi: Nam lignum huius squamosum videtur, rubricans, in cuius summitatibus flores albi cymbalorum modo, racematim pendent, apibus gratissimi, quibus decidentibus, fructus memecylis, vnedo dictus pullulat, rotundus, primum viridis, postea luteus, vltimo quum ad exactam maturitatem peruenit ruber fit, magnitudine qua vulgatum mespilũ videtur: Qui ideo vnedo dicitur, quia ob eius maliciam vnum tantum edendum sit pomum, nam stomacho aduersatur, & facile cephalalgiam comedenti inducit. In Hispania porro nõ ita noxius fructus iste prouenit, quum eum multi auidius quam par sit comedant, & tamẽ in nullum corporis detrimentum incurrunt: eo tamen turdi, sturni, merulæue, & alij passeruli in dumetis degentes maxi-

*Comarus
arbutus i-
dem.
Memecylis
vnedo idẽ.*

*Vnedo vn
dedicatur.*

me

Aqua arbuti.

mè gaudent, adeo vt aucupes hoc fructu, in aucupio vtantur. Multi præterea fruticem istum contra pestem, & venenum, tanti faciunt, vt ex illius folijs & floribus aquam per clambicum extractam, tanquam sacratissimum antidotum, ad eisdem effectus seruent. Nonnulli tamen differentiam faciunt, inter plantam istam quum frutescit, & eam quæ in arborem crescit, in quam sententiam Theophrastum ire animaduerto, quum comaron, id est arbutum ab vnedone arbore, lib. j. de Plantarum historia, vbi corticum differentias enarrat, diuersum facit: quanquam tamen idem Theophrastus nunquam de vnedone sermonem priuatim, quod equidè obseruauerim, habuerit: Galenus tamè illum imitatus, vno in capite de vnedone fructu sermonè fecit, vt capite de mespilo diximus: alio verò de arbuto siue comaro, vt libro vij. videre est, qui de eo ita tradit: Arbutus arbor ipsa qualitate acerba vnà cum fructu est, eum memecylum nuncupant, est autem hic & infensus stomacho & capiti dolorè commouens. Hæc Galenus. Mea tamen sententia, vnedo ab arbuto siue comaro in nulla re differt, quum eadem sit arbor specie, & vtriusq; fructus vnedo siue memecylus dicatur, stomacho infestus, & cephalagiam inducens. Libet hoc loco Lusitanorum quorundam stupiditatè irridere, qui cateruatim ad fœminam quam ipsi honoris causa Magistram vocabant, ad recuperandam amissam valetudinem concurrebant: ea vero, quid illis & si diuersissimo morbo tentatis propinaret, præter aquam ex vnedone per campanam expressam, habebat nihil: quòd si quis astris ita fauentibus amissam recuperaret valetudinem, non iam mulierem aut Magistram sed diuam potius vocare, illique eos honores exhibere, quibus tantum Diui afficiuntur. Memini visam esse à me hanc fœminam in oppido Stremotio, quod non longe ab vrbe Eborà distat.

DE AMYGDALIS.

Græcè, ἀμυγδάλη καὶ ἀμύγδαλον: Latinè, amygdala: Hispanicè, almendras: Italicè, mandorle: Gallicè, amandes: Arabicè, Lauz, Kauz, & Lauzi: Germanicè, Mandeln.

Enarratio CLIX.

AMygdala tam dulcis quàm amara, satis nota est: Nam dulcis viribus impotentior reperitur: De qua Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum, ita prodit: Amygdalæ nihil prorsus habent facultatis astringentis, Sola enim tenuandi facultas ac detergendi in eis præpollet, qua tum viscera purgant, tum humores è pulmonibus ac thorace, sputis expectorant, & cæterea. Item libro quinto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ubi extergentium & fæctu liberantium medicamentis agit, inquit: simile quiddam amygdalis accidit, nam & horum ipsorum, ea quæ amara sunt, & detergunt, & meatus expurgant, quæ vero edendo sunt detergunt quidem, non tamen in fæctu liberant. Galeni igitur consilio oleo amygdalarum dulcium, contra nephritim, colicos affectus & alias frigidas passiones utimur, veluti quoque amygdalarum amararum, quum calidum vtrunque sit ex amaris tamen magis, ut Galenum adnotasse constat libro sexto citati voluminis sic dicentem: amygdala quæ quidem palam amara sunt, omnino extenuandi vim possident. Siquidem ephelim purgant, & excretionibus ex pectore pulmoneq; crassorum lentorumque humorum mire auxiliantur. Obstructiones præterea iccinoris à crassis & viscidis succis ortas expediunt: quin & lateris & lienis, & coli, & renum dolores, ab huiusmodi causa natos persanant, ipsius arboris etiam radices coctæ illitæq; ephes purgant: porro amygdala dulcia, quæ & ipsa nonnihil sortiuntur amaritudinis, moderate sunt calida. Attamen amygdalæ æstuosæ, ob pinguitudinem quam habent sunt, ut Hipocrates libro secundo de Diæta testatur, cuius verba Auicenna postea enarrans, libro secundo sui Canonis, dixit: Et Sauiæ earum est commouens choleram, ob sui vinctuositatem, proinde animaduertant qui indiscretè febricitantibus amygdalarum porrigunt, aut saltem iis, qui stomachum biliosum habent, quum iuuamenti vice præstandi, magnum ægris adferant detrimentum. Virides vero suo integro operimento comestæ amygdalæ, bonum faciunt stomachum, & illum ab humiditate emendant.

Amygdala.

DE PISTATIIS.

Græcè, *πιστάκιον* : Latine, *Pistacium* : Hispanicè,
alhocigo : Italicè, *pistacchi* : Gallicè, *pistaches* :
 Germanicè, *Vvelsch Bimpernufzlin*.

Enarratio C L X.

Pistatius quam primo è Syria Lucius Vitellius in Ita-
 liam portauit, licet Syriacis, peculiaris sit arbor, in
 multis tamen Italiae & Hispaniae locis hodie videtur, par-
 ua, lentisci folium habens, maiusculum tamè, in qua fru-
 ctus pistatium siue fisticus dictus, pendet ea magnitudine
 qua pinei nuclei cū putaminibus sunt, nam intus fructus
 iste virescit, esui perquam gratus, qui & Venerem incitat,
 & apprime nutrit, quibus de causis, hodie bellariis instau-
 rantibus & reficientibus, eum misceri commendamus,
 imò vt Auicenna de eo libello de Viribus cordis tradit,
 cor confortat, velut Rabbinus Moses de Aegypto, ex
 omnibus fructibus, fisticus præstantissimus habetur. At
 Galenus, de Pistatiis lib. ij. de Alimentorum facultatibus,
 inquit: Hæc quidem ad magnam Alexandriam proue-
 niunt, sed multo vberiora in Berrhœa vrbe Syriae, parum
 quidem nutrientia, verum ad hepar roborandum & suc-
 cos in ipsius viis infarctos purgandos, vtilia. Qualitatem
 enim habent aromaticam, subamarā, & subastringentem.
 Scio autem & alia huiuscemodi pleraq; hepati esse vtilif-
 sima, quemadmodū in opere de simplicibus medicamen-
 tis est demonstratum. Porrò non ausim affirmare, vllam
 ex ipsis stomacho accedere vtilitatem, aut læsionem in
 signem, quemadmodum neq; quod aluum deiciant, aut
 fistant, hæc Galenus, in quibus Auicenna tacite illum mor-
 det, præsertim quia dicat, stomacho neq; iuuamētum nec
 nocumentum pistatia præstare, ita enim Auicenna tradit:
 Quidam innuit pistatia neq; prodesse neq; obesse stoma-
 cho. At ego rem aliter euenire nosco, quum ventriculum
 robovent, & nauseam prohibeant, vt eorum sapor obscu-
 rus, amarus, austerusve testatur.

*Auicenna
 tacite Ga-
 lenum re-
 prehendit.*

CONSTANTINVS.

DE Syriacis nucibus id est pistacijs Plinius libro xv. Cap. 22.
 & libro xij. Cap. 5. qua eosdem vsus & effectus habent,
 quos pinei nuclei, præterq; ad serpentium iclus, siue edantur
 siue

sive bibantur, eodem authore teste libr. xxij. Cap. 8. pistacia eleganti & proprio epitheto vocavit Nicæder in theriacis, cum dixit.

πιστάκι ἀκριμένεσιρ ἀμυγδαλόσιρ πέραισα.

Officina vocant fistica, quæ vox ex arabica lingua proflexit festuch. Sic enim vocant Arabes, vel pustech.

DE NVCIBVS.

Græcè, κάρνα βασιλικά: Latine, nuces iuglandes, regia nuces: Hispanicè, nuezes: Italicè, noci: Gallicè, grosses noix: Arabicè Feuz, Leuz vel hianzi. Germanicè, Nuss, oder Vvelschnuss.

Enarratio CLXI.

Nux Juglans.

habeo. Nam rob de nucibus, ubique quoque vulgatum esse arbitror. Non ab re quoque erit in præsentî, quum de nucibus agimus, & de nucè vomica, & metella sermonem habere. Est igitur ut paucis dicam nux vomica apud Serapionem, ea quam seplasiarij, nucem metellam appellant;

Nuces tam sunt ubique notæ, ut nulla prorsus indigeant descriptione, de illis tamen & caricis, rutaue antidotum ut Dioscorides adnotat, paratur. De quo Galenus libro de Cibis boni & mali succi ita tradit: Nonnulli de lethalium venenorum compositione scribentes, caricæ cum ruta nucibusque præsumptis, venenis eiusmodi vniuersis aduersari testantur. Ceterum ieiuno stomacho comestæ nuces, lumbricos latos pellunt, ut experientia compertum

Nux vomica & metella.

lant: & ea quam Serapio metellam vocat, officinarum nux vomica: quòd vero ita sit, ne quis nos falso accuset, ipsum Serapionem audiamus, capite de nuce vomica, ita dicentem, ex mente Abraham: Nux vomica cuius color est inter glaucedinè & albedinem, maior auellana parum est, in qua sunt nodi. Hæc Serapio. Per quæ facillime, qui cognitionè vtriusq; nucis habuerit, iudicabit, nucem vomicam Serapionis eandè esse cum metella officinarum, quum officinarum metella nux talem obtineat colorem, & ab vtroq; latere attollatur tuberculis quibusdam circularibus oculos imitantibus, vt nulli sit dubium, metellam hanc officinarum, apud Serapionem vomicam esse, Non minus quoq; ex ipso Serapione elicitur, quam ille Metellam appellat, vomicam officinarum esse: ita enim de Metella cap. 364. prodit: Nux metella est similis nuci vomicæ, & semen eius est simile semini mandragoræ, & cortex eius est asper, & sapor eius est delectabilis, & vnctuosus. Quæ omnia nuci vomicæ officinarum conuenire clarius est, quàm vt à me multis monstrare debeat, quum nux hæc communis vomica dicta, plana vtroque latere sit, cuius cortex est asper, veluti pilosus: nam ipsius sapor, vnctuosus, & delectabilis est, canes interficiens. Quòd vero dicat, semen illius semini mandragoræ est simile, intelligo virtute: secus autem figura, quum & hæc nux frigida in quarto sit gradu. In summa igitur dicamus, quòd nux illa vtroque latere eleuata, vera vomica est: illa vero altera, plana vtraque parte & velut pilosa, est metella.

DE AVELLANIS.

Græcè, λεπίσκάρνα: Latinè, nuces Ponticæ Prænæstina, auellana: Hispan. auellaas; Galli. Auellanes, noysettes, Arabicè, agileuz, Bunduch: Germanicè, Haselnu.

Enarratio CLXII.

Ponticæ nuces, id est auellanae, communes quoq; sunt, quarum oblongæ & rotundæ reperiuntur, sic dictæ Ponticæ, quia è Ponto prius aduectæ fuere, de quibus & prioribus, hoc est nucibus, Galenus 7. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Arbor tum in foliis

*Auellana nux.**Auellana syluestris.*

foliis tum in germinibus astrictiorem quādam possidet: ceterum euidētem multamq; in nucis putamine recenti pariter & sicco: eius autem succo expresso, ac melle decocto, nos loco stomachici medicaminis utimur, oleum quod ex fructu elicitur inueterato admodum per halitum digerit, quare nonnulli eo gangrænas, carbunculos, & ægilopas sanant. Sunt qui ad neruorum vulnera utantur: Si tamen recens sit, astringentis nonnihil qualitatis obtinet. Nucleus arefactus & vstus, tenuium partium & exiccatorium citra morsum est medicamen: At Pontica nux, quam λεπισκαριον, & auellanam appellant, plus habet essentiæ terrestris ac frigidæ, itaq; austerior tum cortex, tum planta, tum fructus apparet.

DE MORIS.

Græcè, συκάμυρα: Latinè, mora: Hispanicè, moras del
 p moral:

moral: *Italicè*, more: *Arabicè*, *Thut*: *Gallicè*,
meures, *Germanicè*, Maulbeer.

Enaratio. CLXIII.

Morus.

cognita fuit, vt ex fabula citata apparet, cuius foliis bom-
bices, sericei vermes dicti, maximè oblectantur. De qui-
bus Hieronymus Vida Cremonensis, vir singularis elo-
quentiæ, elegantissimè cecinit: nam Ouidio antiquiores,
arborem istam ignorarunt: nec mirum, quum postea, ex
nigra moro populo inserta, alba effecta est.

DE SYCOMORO.

Græcè, συκόμορος: *Latinè*, *sycomorus*, *ficus Aegy-*
ptia: *Hispanicè*, *siuguera de Adam*, *figo de*
Adam: *Italicè*, *fico d' Egitto*, *fico de Adam*:
Arabicè, *Mumeiz*, *Iumeis*, *Aliumeiz*, *Giu-*
mezci.

Enarratio CLXIII.

SYcomorus : arbor Aegyptia est, quæ quoq; in India procerè crescit, & ut ab iis qui ex Alexandria & India ad nos sunt reuersi, accepimus, arbor similis moro est, fructum tanquam ficum non prope folia, sed in trunco & crassioribus ramis faciens, & illum quidem dulcem, semine interiori carentem, quem multi ficum Adam appellant, quia in eo Adam peccasse credant, ut vero fructus iste, esui aptus fiat, ab arbore colligatur atq; ferreo vncino opus est. Sic enim intra quatuor dies maturefcit, & in eo loco à quo collectus fuit, alius repullulat, ita ut in anno ter & quater arbor hæc fructum pariat. De huius vero arboris ligno, mirum fertur, quod præterire non est, scilicet, quod nunquam siccum euadit, nisi immersum aqua, quum autem diu in aqua maduerit, siccescit, & supra aquam ascendit. Qui vero sycomorum, ficum agrestem parietibus frequentem, esse autumant, toto proculdubio errant cælo. Nam huius arboris plures species, tum apud Syros, tum apud Aegyptios, & Indos, reperiuntur, quæ omnes, fructum, veluti apud nos ficus, producunt. Cæterum de sycomoro ita Galenus prodit lib. ij. de Facultatib. alimentorum capite 35. Plantam sycomori vidi in Alexandria vna cum fructu, parvæ ficui albæ adsimilem, is fructus nullam habet acrimoniam, exiguæ tamen dulcedinis est particeps, estque facultate ut mora, humidior quodammodo, ac frigidior, quin potius in medio mororum ac ficuum iure quis ipsum collocarit. indeque nomen ipsi arbitror esse positum. Ridiculi enim sunt, qui fructum hunc ob id aiunt sycomorū fuisse nominatum, quod paruis ficibus sit adsimilis, ipsius autem generatio ab aliis arborum fructibus quodammodo est diuersa, non enim ex furculis ac germinibus, sed ex ipsis ramis ac stipitibus enascitur.

DE FICV.

Græcè, σῦμϙ : Latine, ficus : Hispanicè, figo : Italicè, fico : Gallicè, figues : Arabicè, sin, sin, & Tim : Germanicè, Feygen.

Ficus.

FIcus tā arbor, quā
 ipsius fructus, vbiq;
 proueniunt, & commu-
 nes sunt, albæ, nigræ, &
 diuerforum colorū, qua-
 rum meliores habentur,
 quæ optimè sunt matu-
 ræ, crassi, & boni saporis,
 similiū enim alimētum
 Galenus vuarum alimen-
 to anteponit, qui in vni-
 uersum maxime pene-
 trant, adeo vt si post esum
 aliorum cibiorum fi-
 cus quis comederit, ad
 imam ventriculi partem
 descēdisse, percipiet, mo-
 do post horam euomat,
 quum prius, vniuersus
 cibus per vomitum exi-
 bit, quā ficus euoman-
 tur, vnde ipsos in infimam ventriculi partem descendisse,
 vt diximus, facillime percipitur, quarum & caricarum,
 vt lector notitiam exactam habeat, legat Galenum libro
 secundo de Faculta. alimentorum, & libro octauo de Fa-
 cult. simplicium medicamentorum: libro enim de Facul-
 ta. simplic. ita tradit: ficus arbor, calidæ, tenuiumq; par-
 tium temperaturæ est, sicuti indicant tum liquor eius,
 tum foliorum succus: valenter enim calfacit vterq; , itaq;
 non mordicat tantum aut vehementer abstergit, sed &
 vlcerat, & ora vasorum reserat, & verrucas extirpat, quin
 & vim purgatoriam habet: Porro lachryma & succus a-
 grestis ficus, quam caprificū vocant, ad omnia quā fatiūæ,
 valentior est. Verum ipsarum surculi adeo calidi sunt, at-
 que tenuium partium, vt carnes bubulas duras, si coquen-
 dis adiiciantur, friabiles ac teneras reddant. Libro vero
 secundo de Faculta. alimentorum ita quoque inquit,
 Ficus quanquam prauitatem non potuerunt omnino
 effugere

effugere, facile tamen totum corpus peruadunt, nam & abstergendi quoq; insignem obtinet facultatem: quo fit, ut post ipsarum esum, nephritici arenulas multas excernant. Nutriunt præterea vberius cæteris autumnalibus fructibus, flatibus tamen hæ quoq; implent. At quæ ficus iam prorsus maturuerunt, propemodum nihil omnino lædunt, quo modo nec caricæ, quæ multiplicem quidem præstant utilitatem, si quis tamen largius eas esitauerit, offendetur ab ipsis, quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt, quo fit, ut ex ipsarum esu, pediculorum multitudo proueniat: habent etiam tenuandi facultatem, & incidendi, quæ ventrem quoq; ad excretionem irritant, renesq; expurgant: Cæterum iecori, lieniq; inflammatione obfessis sunt noxiæ, quemadmodum & ficus, communi omnium dulcium ciborum ac potuum ratione, obstructis tamen illis, aut scirrho affectis ipsæ ex sese nihil commodant, nec efficiunt, sed medicamentis incidentibus extenuantibus, & abstergentibus mixtæ, non mediocriter iuuant, tum caricæ, tum ficus.

DE PERSEA ARBORE.

Græcè, ὑπόστια: Latine, perseæ.

Enarratio CLXVI.

VANUM est id quod multi dictitant, credentes, perseam arborem à Persica differentem esse, quum parum animaduertant, Dioscoridem: qui quum de malis omnibus egerit, & de persicis quoq; sermonem habere consentaneum erat. Egit igitur de persicis, hoc est de pomis arboris perseæ, cap. 146. nunc vero, de ipsa arbore, ne illam silentio prætermitteret caput constituit: & quod ita se res habeat, quicumq; rem penitus animaduertit, inueniet, quum utroq; in capite fructum huius arboris, stomacho conducibilem esse tradat, quod non dixisset, si modo de arbore venenosa fructum venenosum habente tractasset. Hanc nostram sententiam confirmat Galenus, lib. vj. de Aegritudine & morbo, cap. i. quum dicat: Sunt qui nutrimentum mutare corpus non posse, quod ab eo nutritur existiment, eo quod hæc natura scilicet nutrimentum videtur illis tantummodo significare rem mutabilem, & non

*Persea &
persea idē.*

mutantem: Secundum rei veritatem, hoc nequeunt affirmare. Quid enim dicturi sunt, de arbore illa transplantata de Persia in Aegyptum, quæ quum in solo Persarum foret mortifera, in Aegypto absq; nocumento reddita est, & quæ de qualitate pessima mutata est in bonam? Hæc Galenus. Quibus satis liquet, siue perlicam, vel perseam dicas nihil interesse, quum res eadem omnino sit, in Persia mortifera & lethalis: in Aegypto vero salubris: nec hoc mirum esse debet, quum varietates regionum non solum in arboribus & plantis differentiam faciunt, sed etiam in hominibus & animalibus, adeo vt specie differre videantur, quod Platonici de hominum animis cōcedere videntur. Vnde simul fit, quòd Ligures vani, Latini superciliosi, Galli fortes, Itali graues, Germani hodie literati, Angli inurbani, iactabundi Hispani, Pœni fedifragi, & vt Epimenides poëta Græcus, quem citat D. Paulus Apostolus, Cretenses semper mendaces, malæ bestia, ventres pigri. Demum vt vnico cōcludam verbo, tantæ c̄ diuersitate regionum eleuantur oppositiones, tantæq; contrarietates, vt multa quæ aliquibus saluberrima sunt, reliquis præsentissima atq; exitialia venena videantur. Vnde nō mirum, si Galenus hæc animaduertens lib. ij. de Facult. alimentorum, duo capita diuersa facit, in quorum altero, de perseæ tanquam apud Persas venenosa, tractat: in altero vero non vt venenosa, sed Aegyptia & salubri verba fecit. Huic vero nostro iudicio subscripsit Ioannes Agricola Ammonius, vir mea sententia apud Germanos doctissimus, & qui quotidie in lucem aliquid noui profert, præsertim in eo libello, quem de Herbis & simplicibus, superioribus annis edidit. AGRICOLA. Ita certè à commentariis tuis acceperam, in quibus, te Ioannem Rodericum Castelli albi Lusitanum nominatū inueni: nunc vero quum Amatus potius appellari maui, in dubium vertebam, an tuum illud esset opus. AMAT. nouum non est, viros rei literariæ deditos, sua plerunque immutasse nomina, vt apud Paulum Iouium virum doctissimum, legitur in eo libro, quo de imaginibus doctissimorum virorum agit.

CONSTANTINVS.

E Narratione 148. multis locis adductis in medium, hanc opinionem Amati Lusitani negi q̄ a cōt̄s yropt̄s cōp̄t̄s sup̄ resut

refutauimus: quod & liquidius ostendemus in proprio opere de
omni genere plantarum.

DE IBERIDE.

Græcè, ἰβέρη λεπίδιον: Latine, Iberis, lepidium, sylue-
stre nasturtium: Hispanicè, nasturtio montesino:
Italice, nasturtio syluestre: Gallicè, passerage:
Arabicè, Hausab, Sitareghi: Germanicè: Gauch
bluom.

Enarratio CLXVII.

Iberis.

Abſq; ambagibus &
controuertia vlla,
iberis herba, lepidiū est,
vt testatur Galenus libro
decimo de Compositio-
ne medicamentorū per
genera, dicens: Damo-
cratis extat libellus Cli-
nicus inſcriptus, in quo
verſibus iambicis (quē-
admodum ſolet) de tri-
bus diſſerit medicamen-
tis. Ac primo quidem de
eo quod ex herba, quam
ipſe iberidem appellat,
conſtat: ſecundo ex ſe-
mine dolores ſedāte cō-
poſito: tertio vero pur-
gatorio, & ab ipſo Hie-
ra appellato. De primo
in Iſchiadicorum cura-

*

tione in eo libello hæc ſcripſit: in Iberide, inquit, me-
dicum quendam amicum ſuum per hanc herbam curatum
eſſe, quam herbam, vt dixi, ipſe Damocrates Iberidem
appellat, vt qui ipſe viſu herbam cognorit, nomen autem
eius nullum audierit, quum etiā id ipſum ignorarit is qui
eum uſum eius docuit: Verūm ex ſignis quę ſcribit, videri-
tur iberidem appellare, quæ à Græcis lepidium nomina-

tur, à regione in qua amicus eius curatus est appellatione ducta. Describit autem ipsius signa per hos iambos.

Herba hæc vbiq̄ue multaq̄ue frequens nascitur,

Monumenta iuxta antiqua, muros & veteres

Tritasq̄ue quondam publice pedibus vias,

Quas iuxta aratrum duxit haud quis agricola

Semper virescens, foliis nasturtij

Florentibus vere: attamen maioribus.

Caulem cubitalis longitudinis gerit

Paulo minorem aut rursus ampliorem: ab hoc

Aestate pendent folia, donec multa hyems

Sarmentiam deducat, hæc ad imaginem, &

Deiecta & exiccata depereant gelu:

Adnata radici tamen cernes alia

Aestate florem fert colore lacteo.

Multum tenuem variumque valde cauliculum,

Ad quem sequitur semen penitus sic exiguum

Visum fere vt fallens, oculos quoque effugiat,

Odorem habet radix at inde acerrimum,

Vero similem quàm maxime nasturtio.

In iis enim versibus, tam clare herba hæc pingitur, vt nihil sit quod desiderare quis possit, quæ passim in ruderibus, & ad parietes, vbi herbae aliquot nascuntur, inuenitur cuius radicem quum quis gustauerit, nasturtium mandere dicet, quo fit, nasturtij syluestris nomine appelletur. Credere igitur est, caput hoc, adiectum ab aliquo in huius libri sine esse, quum reuera lepidium, Iberis sit, vt testatur Paulus libro tertio, suæ medicinæ cap. 77. dicens: In totum verò ischiadicos restituit sanitati iberidis herbae vsus, quam lepidion quoque, alij syluestre cardamum appellant. Plinius porro lib. viij. cap. 19. longe aliã herbam pro lepidio delineat, cubitalem scilicet, & foliis laurinis ornatam, quam quoq; Paulus citato loco nouit, & eã alteram lepidij speciem vocat, quum dicat: Quæ vero apud nos fruticosa nascitur, similibus lauri foliis & multo amplioribus, respondere multa experimenta testantur, non solum in coxarum sed aliis quoque diuturnis affectibus: & subdit: per ætatem vero longe sunt efficaciora: atqui si folia tunc nõ produxerit, cortex ipsius radicis contunditur cum adipe suillo, vt emplastri speciem repræsentet, &

cætera. Quæ vero hæc secunda lepidij aut iberidis species sit, non facile est coniectari, quum Ruellius Gallus & Hermolaus Barbarus, raphanum ab Hispanis Gallicum dictum esse putent, sed reuera, rem ita non esse, ipsius folia testantur: quæ dubio præcul, non lauri, sed potius lata, oblonga & fere lapathi aut enulæ sint. Erit igitur, vt finè huic primo imponamus libro, secunda hæc iberidis, vel lepidij species, herba illa quam piperellam, vel piperitima in hortis passim nascentem appellamus.

CONSTANTINVS.

HOc *μνημονίδιον* est *ἀμάρτυμα* (quale nuper in Galeno animaduertit & primus detexit H. Stephanus humanitatis, & politioris literaturæ scientissimus) hij enim Democratis Iambi leguntur apud Galenum libro decimo κατὰ τέρας quos licet de Græco minus benè conuersos in præsentia non emendamus quia correctiones & emendationes in omnia Galeni opera & Hippocratis Deo duce, si vita suppeditabit, aliquando proferemus.

*

P 5

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI LIBRVM SE-

CVNDVM ENARRATIONES DO-

ctoris Amati Lusitani Medici
celeberrimi.

DE ECHINO MARINO.

*Græcè, ἐχίνος θαλάσσιος: Latinè, echinus, erinaceus
marinus: Hispanicè, erizo de la mar, ouriso ma-
rino: Italicè, riccio marino: Gallicè, herisson de
mer: Germanicè, Meer Igel.*

Enarratio primi Capitis.

ECHINVS tam aquatilis, quàm ter-
restris, notissimum animal est, quod
Latini erinaceum marinum, & terre-
strem appellant, quanquam Theodo-
rus Gaza Theſſalonicensis in suo à se
verso Aristotele, echinum marinum
non aliter quàm echinum interpreta-
tus est, Plinium forte imitatus: Terrestrem vero echinum
erinaceum vertit. Est igitur echinus marinus siue erina-
ceus marinus, piscis rotundus, aculeis armatus, veluti ca-
staneorum echinus, vnde & nomen, ἐχίνος enim Græcè,
Latini hirtum vertunt, non minus enim hirtus piscis iste
est, quàm castaneorum calices, aculeis siue spinis armatus,
quibus pedum vice ambulat rotaturve. Caterum piscis
iste esui idoneus est, & mari Adriatico, & Tyrreno fami-
liaris, quo pro lotio proritando multi vescuntur. Porro
echinorū genera sunt plurima, quorum Aristoteles quar-
to libro de Historia animalium, vnum minutum spinis
longis, præduris, ornatum, non nisi in alto gurgite gigni
solitum, maxime cōtra destillationes vrinæ laudat. Vnde
Paulum Iouium hic decipi certum est, quum libello suo
de Piscibus, cap. 4. non hoc genus, sed aliud maius, echi-

*Echinus
marinus.*

*Paulus Io-
uinus errat.*

nomer

nometram contra vrinæ destillationes laudari, sed potius minutum illud genus à nobis delineatum, vt legenti manifestum erit. At de vtroq; echino, Galenus lib. xj. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Erinacei vtriusq; tum marini tum terrestris corpus vstum cinerem efficit, facultatis tum extergentis, tum digerentis tum detrahentis. Itaque eo quidam & ad excrecentia & ad sordida vfi sunt vlcera.

DE ERINACEO TERRESTRI.

Græcè, *Εχίνος χερσαῖος*: Latinè, *Erinaceus*: Hispanicè, *orico quacheiros*: Italicè, *riccio terrestre*: Gallicè, *herisson*: Arabicè, *Ceufud*, *Caufed*: Germanicè, *Schvvein ygel*, *Hunds ygel*.

Enarratio I I.

*Echinus
terrestris.*

Echinus siue erinaceus terrestris, marino admodum similis est, qui taxo vel potius histrici similatur apparetve. Animal omni ex parte spinis horridum, & aculeis armatum. Quod quum vuis aut fructibus aliis adhæret, eos spinis transfixos, onustum incedit, & ad cuniculos & nidi sui anfractus portat. Est enim animal hoc frigidum natura, multis scatens superfluitatibus. Qua de causa eius caro potius in medico vfu, quam in continuo victu accipienda est. Habet enim animal hoc vt obiter hoc notem, testiculos renibus adherentes, de quo Razes multa tractatu de sexaginta animalibus scripta reliquit: quæ omnia

apocry

apocrypha, & non Rasis esse certissime crediderim. Ad multa tamen valet, quæ Dioscorides in præsentī scribit, inter quæ alopeciam pilorumve defluuium præcipue nominare est.

DE HIPPOCAMPO.

Græcè, ἵπποβαμνῶν: Latine, hippocampus: Hispanicè, caualinho marino: Italicè, caualin marino, caualin ritorto, dragonetto:

Enarratio III.

Hippocampus.

NVsqum quod equidem notauerim frequentius hippocampus, quàm in Anconitano flexuoso hoc mari cernitur, vbi piscatores illum, draconem, alij verò equulum circumflexum appellitāt, pisciculus scilicet, subniger, equinū habens caput, oblongum & rotundum, collum verò latum, multis clauatum ordinibus: nam cauda quadrata, subtilis, ac circumflexa in eo cernitur. Verū, hunc pisciculum marinū Dioscorides

non descripsit, ipsius nomenclatura contentus, quæ satis ipsum exprimit declaratve. Dicitur enim Hippocampus Græcè, ἀπὸ ἵππου καὶ κάμψω, id est ab equo & flecto, quasi flexuosus equus. Vnde Mathiolus Senensis hæc ignorans, plura nō nisi absurda, de hippocampo scripsit: inquit enim ille, particulam hippo, magnum significare, vt in hipposelino, & hippomaratro fit: ignorabat enim Mathiolus, hippon equum crebrius significare, vt in præsentī euenit, & capite 22. sequenti, vbi de hippopotamo, id est fluuiatilis equi testiculo agit, vt sexcentos alios præteream locos, in quibus hippos pro equo accipitur. Caterum, mulieres Anconitanæ, pisciculo isto in puluerem redacto & vino

Mathiolus
error.

excep

excepto, pro lacte euocando in potu vtuntur, ad ea verò quoque quæ Dioscorides valere tradit, potentem esse, experimento compertum habeo.

DE PURPURIS ET BUCCINIS.

Græcè, πορφύρα: Latine, purpura, buccina, concharum genera: Hispanicè, buzos: Italicè, buccine: Arabicè, Naporan & porphyra: Germanicè, Ostern, Muscheln.

Enarratio IIII.

*Purpura
quid.*

Purpura & buccinum, è genere concharum in mari repertarum sunt, nam purpura aculeis clauata, lingua digitali, firma, torosa, & valida, vt reliqua conchilia perforare valeat, est: in cuius colli vena liquor ille pretiosissimus, purpureus dictus reperitur, quo purpureæ Imperatorum & Regum vestes tingebantur. Hunc verò liquorem, casu canem Herculis inuenisse dicitant, quem Latini non solum liquorem vel succum, & florem: verum etiam, rorem, & sarranum, & tyrium, & saniem, & pelagium, veluti Vitruuius, ostrum appellant. Extrahitur enim liquor iste à viuis purpuris, nam in mortuis illico euanescit: qua de causa, piscatores viuos purpuras ad manus habere, maxime solliciti sunt. Viuunt autem purpuræ extra mare, quinquagenis diebus, salua sua: si tamen aquam dulcem gustare illis contigerit, illico moriuntur. Latitant verò, vt placet Aristoteli libro octauo de Histo-

ria animalium, & libro quinto eiusdem voluminis, circa Canis ortum tricenis diebus: plura vero apud Plinium legito, & illius enarratorem Massarium libro nono, capite trigesimo sexto. Buccina vero ut prædiximus, purpurarum sunt species, minor tamen, quæ ideo buccinum dicitur, quia ad similitudinem eius buccini quo sonus editur, est: habet vero orificium quo sonus illiditur, ut ori sonantis applicetur, aptissimum: hoc enim buccinum crederem ipse, concham illam esse, qua olim Triton apud Olyssipponenses canebat, ut eorum legato ad Tiberium Cæsarem, (referente Plinio) nunciauit: cæterum, iis buccinis ut diximus, purpuræ sunt maiores, quæ rostrum canaliculi modo oblongum, in quo lingua continetur, habent: non nisi clauatum, ad turbinem vsq;: septenis fere in orbem aculeis, qui in buccino non reperiuntur: at commune purpuris & buccinis, vnum est quod tot orbis siue volutas habent, quot annos: Buccina tamen non nisi petris adhærent, circaq; scopulos leguntur: quarum puluis, ut hodie operatur vel cinis, ut Dioscorides & Galenus suadent, vlcera maxime purgat. Buccinis hodie vice cadorum Lusitani nostri vtuntur, præsertim ex India delatis, quæ procul dubio, alba, nitida, margaritarum colore conspiciuntur, & in maximo pretio habentur. Non est quoq; in præsentis silere id quod dicit Dioscorides, scilicet, quod ex buccinis calx fit, quum hodie apud Indos, non alterius calcis quam huius, pro ferruminandis lapidibus, & construendis parietibus copia detur. Sed quum de cõchis agimus, non alienum erit, inter eas annumerare eam in qua margaritæ siue vniones nascuntur, quum de illis, nec Dioscorides, nec Galenus, vllam fecerunt memoriã. Nascuntur igitur margaritæ in concha non multum ab ostreorum conchis differente, ut quotidiana experientia testatur, & Plinius non siluit, libro Naturalis Historiæ nono, capite trigesimo quinto, non quatuor aut ad summum quinque in concha vna, ut ille tradit, inclusæ, sed plures, centum numero excedentes, quæ procul dubio ut Arabes testantur, cordis & oculorum affectibus subueniunt. Nec audiendi sunt hodie nonnulli, qui ut aliquid noui asserere videantur, margaritarum contemnunt vires, ignorantes alioqui margaritarum vsu, rei medicæ magnum ornamentum, ac

*Buccina.**Triton apud Olyssipponenses.**Margaritæ vsu medico deseruiunt.*

ægotantibus non infimum nec contemnendū iuuamentum esse, ex quibus conditum diamargariton dictum passim in officinis paratum habetur, sed quòd margaritæ integræ, vel perforatæ in vsu medico accipiendæ sint, id recentiorum est commentum. Nam quæ ex India adferuntur margaritæ, solis ingentissimo æstu flauescunt: secus autem ex Peru prouincia, ex qua hodie ad nos albissimæ, rotundæ admodum in magna quidem copia aduehuntur, quarum si quis exactam desiderat historiã, legat Plinium, loco citato, qui recte mea sententia vniones præstantissimos, in mari Rubro reperiri tradit, id quod nos hodie verum esse deprehendimus, quum Lusitani nostri, apud Ormusium, insulam Persiæ, non procul à mari Rubro negotiantes, inde præstantissimos albissimosq; portent vniones: Senio tamen confectæ margaritæ flauescunt, & rugosæ fiunt. In Hiberniæ verò mari, hodie margaritæ reperiuntur, non admodum tamen excellentes, olim tamen perfectissimas ac maximi pretij reperiri, Iulij Cæsaris thorax indicat. Sunt quoq; hodie buccina quedam parua, quæ ex Aegypto aduehuntur, Italica voce porcelleta dicta, quibus mulieres pro decoranda facie maxime vtuntur. Hæc enim in succo limonis quum merguntur, liquefiunt, & tanquam vnguentum euadunt, quo mulieres vt dixi suas fucant genas, & tanto magis, si parum sublimati, illi miscuerint.

Porcelleta.
ta.

DE MYTVLIS.

Græcè, *μύακες*: Latinè, *Myaces, mytuli, musculi*:
Hispanicè, *Lusitanicè, mixilhus*: Italicè *muscioli*,
Gallicè, *Moules*. Arabicè *amarchas*.

Enarratio v.

Mytulus.

Non eleuo iudiciū Pauli Iouij viri doctissimi, quum dicat Athenæum insequendo in eo libello quo de Romanis piscibus egit, mytulum tellinam esse, vt apud ipsum est videre capite quadragesimo primo, Dioscoridis forsàn oblitus, qui mytulum à tellina differentē facit, vt ex præsentī capite & sequenti satis clare patet. Nec minus ex Hippocrate hoc satis probari potest, libro secūdo de Diæta, vbi mytulum à tellinis differentem facit, quum dicat: mytuli vero & pectines, ac tellinæ, magis aluo secedunt.

cedunt. Est igitur mytulus, cōchæ margaritifera species quædam, testa leui, subtili, nigricante, hirsutaue, nam intus lucens, nitensue est, quæ vt tradit Plinius, libro nono capite trigesimo quinto, vbi de margaritis & vnionibus agit, in Bosphoro Thracio, ruffos ac paruos vniones producebat, at hodie mytulos nō solum in mari, sed fluminibus intrantibus mare, nō tamen margaritiferos obseruamus, quos musculos Latiniore appellat, quanquam non me lateat Theodorum Gazam libro tertio de Historia animalium, mystocetū in Aristotele, musculum vertisse, imò Hippocrates, citato loco, musculum diuersum à mytulis facit. Verum mytuli sua sponte in arenosis, extra mare, & fluuiis mare intrantibus nascuntur, vt meminit Plinius citato libro, capite 51. Qui capite decimo libri trigesimali secundi, myacas in mytulos degenerare, & in algosis, non arenosis viuere asserit. Cæterum, mytuli, vt cætera conchilia, in victus vsu veniunt, quorum cinis quoq; causticam vim habet.

DE TELLINIS.

Græcè, τελλίνοι: Latinè, Tellina: Hispanicè, brignigois: Italicè, telline, calcinelli. Arabicè, Sedef, & Talsam.

Enarratio VI.

HAec conchulæ quoq; sunt, & è conchiliorum genere, Tellina. re, quæ vbique in mari reperiuntur, & in victus vsu quotidianum veniunt, gustui admodum gratæ, verum ob arenulas quibus scatent, renibus officiant, & nephritim generant.

DE CHAMIS.

Græcè, χαμαι: Latinè, chama: Arabicè, Hame.

Enarratio VII.

SVnt vt paucis dicam chamæ, conchiliorum genus, ve- Chama. luti plura alia, vt digiti, vngues, patellæ, & alia varia, quæ Dioscorides prætermisit, & eorum ius esculentum tantum alium proritant.

DE ONICHE.

Græcè, ὄνιξ: Latinè, Onix, conchula Indica, un-

guis odoratus, blatta bisantia: Vulgò blatta bisantia, Athfar, vel Adfar.

Enarratio VIII.

onix blatta bisantia est.

Est onix, Indica conchula dicta, vnguem magnum referens, quæ quia odorata, vngula odorata appellatur, hodie verò officinæ eam blattam bisantiam appellant, cuius odor teter, ac castorei, quàm bonus vel suavis reputandus est, vt ex Dioscoride in præsentî colligitur.

DE COCHLEIS TER-

RESTRIBVS.

Græcè, κοχλίας χερσαίοι: Latinè, cochleæ terrestres, limaces: Hispanicè, caraqueles: Italicè, chiocciole terrestri, lumache, bugoni: Arabicè, Dalsum: Gallicè, limaces, escargots: germ. Schneken.

COCHLEAE MARINAE.

Græcè, κοχλίας θαλάσσιοι: Latinè, cochleæ marinæ: Hispanicè, caramuyos: Italicè, lumache marini: Gallicè, Limas de mer, virelis: Germanicè, Meer Schneken.

Enarratio IX.

Cochleæ terrestres.

Cochleæ terrestres omnibus sunt notæ, ex equino capite cornibus armato, illis saltem insito, quarum magnæ, parvæ, & mediocres, comperiuntur, & illarum quoque aliarum

aliæ bonæ, aliæ malæ & venenosæ: aliæ verò mediæ. Sunt autem bonæ, in cibum gancarū receptæ, quæ in bonis & odoriferis reperiuntur herbis, vt calamêto, origano, fœniculo, petroselino, stechade, & aliis. Verū, iis nostri medici, ad antiquorū imitationem, pro tuberculis maturandis per se vel aliis admixtis medicamentis vtuntur. Non minus quoq; nonnulli hodie eas hæctica feбри laborantibus concedunt, non cōtemnendo profecto iuuamento: de quibus Galenus libello de Cibis boni & mali succi dixit: cochleæ crassi succi censentur: & vndecimo de Facultati, simplic. medicamen. vbi de viperæ carnibus agit: At cochlearum inquit, caro prius in mortario contusa ac postea ad leuorem redacta, omnium valentissime desiccatur partes superfluo humore grauatas, adeo vt & hydericis cōueniat, &c. quæ in eodē capite sequuntur, & capite proprio, à lectore videnda, de quibus quoq; Plinius consulendus est, lib. ix. cap. 56. & lib. viij. cap. 39. Porro marinæ cochleæ, stomacho quoq; sunt gratæ, qua de re in cœnis maxime expetuntur, quas Lusitani voce sua caramuyos appellitant.

*Cochlea
marina.*

DE CANCRIS.

Græcè, καρκινῶν: Latinè, cancer fluminalis: Hispanicè, cangreio pescado de agoa dulce: Italicè, granchi di fiume, mollecche, mancinette: Arabicè, Sartan, & Sarthan, Gallicè, cancrès vel crabès, Ger. Krebs.

Enarratio x.

Astacus marinus.

CAncri & fluuiatiles: & marini sunt, quorum alij parui, alij magni, alij verò ingentis sunt magnitudinis: cauda omnes carent, & lato rotundoq; corpore constant. Cæterum, de fluuiatilibus cancris, hic agit Dioscorides, à quibus assatis, cinis, tantopere decantatum medicamen, cõtra rabidi canis morsus paratur, vt ex Galeno lib. xj. de Faculta. simplic. medica. percipitur, qui ibidem à tota substantia, nõ vero qualitate manifesta, medicamẽ hoc agere, contra Pelopem præceptorem suum contendit. Sic enim antidotum hoc parari, vt illi placet, debet, hoc vno proposito, quòd mense Iulij cancri in patella viui vrãtur, & inde cinis paretur. Recipe cineris cancrorũ fluuiatiliũ, partes decem; thuris partem vnam: gentianæ partes quinque, misce, fiat puluis, cuius pondus drachmæ in aqua bibendum propinetur. Est enim cochleare magnum sex continens obolos: paruum vero tres tantum. Animaduertendum tamen, quòd pondus hoc, singulis quadraginta diebus dari debet. Si tamen demorsus non illico ab eo die in quo inflictum fuit illi à cane rabido vulnus, antidotum hoc acceperit, tunc potius drachmarum duarum pondus quotidie, ad quadraginta vsq; dies bibere debet, & tanto magis, quanto morsus venenosior fuerit. Solet enim perniciosum hoc canis rabidi virus, aliquando illico interficere, sæpe vero post aliquot menses, imò & annos, repululare, vt ex Galeno tertio libro de Morbis vulgaribus commentario 3. didicimus, & res ipsa experimento comprobata

probata attestatur: ob actiuitatem enim veneni, & dispositionem patientis, actio & reactio illa, breuis vel longa fit. Cæterum cancri fluuiales ij quoq; dicuntur quos testudines appellamus, qui heceticis & lenta febre laborantibus maximè commendantur, quoniam humidum, leue, & valde refrigerans præbent alimentum: Sunt enim harum pulpamenta tanquã gallinæ, aut capri, quæ prius optimè lauari debent, vt illis innatam falsedinem exuant, & postea per se vel pullorum carnibus admixtæ, in aqua coqui debent. Vnum tamen præterire non est, quod Dioscorides inquit: Elixir cancri, cum iure suo in cibo sumpti, tabidis opem ferunt. Quibus verbis Aëtius subscribens sermone. 10. suæ medicinæ, inquit, vt iure albo incoquantur: est enim ius album, compositum ex porro, anetho, & cepis, & aliis similibus, quæ proculdubio phthificis, & heceticis, magis obsunt quàm profunt. Proinde intelligere opus est apud Aëtiū, cancos iure albo coquendos, id est, in aqua nulla sibi re admixta, tunc enim ius album quoque appellamus, quum præter carnes, & aquã, in elixatione nihil quicquam super addimus. Porro, cancer fluuiatilis tritus illitusq; spicula, & furculos extrahit, vt testatur Gal. lib. de Theriaca ad Pisonem.

DE SCORPIONE

TERRESTRI.

Græcè, σκορπιος χερσαίος: Latine, scorpio terrestris: Hispanicè, alacral: Italinè, scorpione: Arabicè, harrab, vel Acharab: Gallicè, scorpion.

Enarratio XI.

Scorpio animal familiarissimum vbique est, quod venenosum, & hominibus infestū omnes norunt, quamquam in nonnullis regionibus nō admodum venenosum percipitur, vt apud Germanos, & illos qui sub Septentrione agunt: Ex illis vero hodie oleum irritanda vrina paratum vbiq; habetur, quod & Auicenna in aurium dolore præcipue commendat. Verum nonnulli hodie oleum contra omne genus veneni conficiunt, cuius fundamentum scorpiones sunt, & illius descriptionem annis superioribus vidimus, imò eo oleo doctissimus Antonius

Musa Braſauola in duobus ad ſuſpēdium paratis, periculum fecit, & ille cui oleum datum fuit, per aliquot ſuperuixit horas, valet autem oleum hoc in unctā cordis regione, & pulſantibus arteriis, circa corpus, in peſte, veluti contra lumbricos.

DE MARINO SCORPIONE.

Græcè, σκορπίος θαλάσσιος: Latinè, marinus ſcorpio: Hispānicè, alacral del mare: Italicè, ſcorpione marino.

Enarratio XII.

PUtant multi, hodiernam ſcorpenam, ſcorpionem marinum eſſe, hac de cauſa, quia ſcorpēna piſcis rufus eſt, varius, multis armatus aculeis, & qui gobionis ſimilitudine lubricus, venenato aculeo inſignitur, ſed reuera, ij omnino falluntur: quia ſcorpio marinus longè alia res eſt, à ſcorpēna, vt ex Ariſtotele percipi poteſt & Athenæo illi ſubſcribente. Eſt igitur ſcorpio marinus, piſciculus terreſtri ſcorpioni admodum ſimilis, quem ſemel mihi tantum apud Luſitanos videre contigit, in eo oppido Alkobacia dicto, non niſi è portu à Pedarneria aduectum.

*Scorpio
marinus.*

DE DRACONE MARINO.

Græcè, δράκων θαλάσσιος: Latinè, draco marinus: Hispānicè, dragon de la mar: Italicè, peſce ragno: Gallicè, viure.

Enarratio XIII.

DRACO marinus, piſcis nobis ignotus eſt, quem Albertus Magnus, ingentis magnitudinis feram, & aligeram depingit. De quo Plinius lib. ix. cap. 27. inquit, captus à piſcatoribus draco marinus atq; immiſſus in harenam; cauernam ſibi roſtro mira celeritate excauat.

*Draco ma-
rinus.*

DE SCOLOPENDRA.

Græcè, σκολόπενδρα θαλάσσια: Latinè, scolopendra, centipes: Hispānicè, centopea: Italicè, cento gambe.

Enarratio XIII.

Eſt ſcolopendra aquatilis, & terreſtris: terreſtris, vermiformis eſt oblongus digitalis longitudinis, & maior, ad ruborem

*scolopen-
dra terre-
ſtris.*

ruborem declinans, multis sed paruis, super quibus ambulat, pedibus armatus, qui asplenio herbæ, quam Arabes ceterac appellant, similis est, & ea de causa, herba hæc scolopendra quoque appellata est: Verum aquatilis siue marinâ scolopendra, in rubore plerunque magis viget, quàm terrestris, de qua Aristoteles, nono de Historia animalium ita inquit: Piscis qui scolopendra appellatur, vbi hamum deuorarit, euomit foras sua interiora, donec hamum eiiciat, tum recipit intro, ac valet eadem qua ante salubritate: & subdit, mordet non ore sed tactu totius corporis, similiter vt quæ vrticæ vocantur. Plutarchus porro scolopendram non interanea euomere tradit, sed potius se ipsam, quum hamum deglutiuit, inuertere: reuera tamè Aristoteli plus fidei tribuendū est, quàm Plutarcho, cum Aristoteli quoq; Plin. scribit lib. ix. cap. 43.

Plutar-
chus ab A-
ristotele u-
riat.

DE TORPEDINE.

Græcè, *τάπην*: Latinè, *torpedo*: Hispanicè, *Lusitanicè*, *hugia*: Italicè, *tremolo*, *battipota*, *foterigia*, *torpedine*: Arabicè, *Tead*: Gallicè, *endormie*, *turpille*.

Enarratio xv.

TOrpedo piscis inter cartilaginea, planus est, à Græcis narce dictus, qui ita appellatur, quia si quis manu viuam tenuerit, torpedinem brachio inducet, imò à longinquo retis interuallo, vel virga tacta, lacertos quamuis præualidos torpescit, vt dixit Aquerrois, libro octauo Phisicorum, & secundo de Cælo & mundo: sed ante illum Plato diuinus in suo Menone, Torpedinem appropinquantibus torporem inspirare dixit: quem secutus Aristoteles nono libro de Natura animalium, ita prodit: Torpedo inquit, pisces quos appetit, afficit, & ipsa quam suo in corpore continet facultate torpesciendi, atq; ita retardos præ stupore capit & vescitur, abdit se in harena & limo, tunc pisces adnatantes torpore affectos, corripit, quam rem pleriq; conspectam à se retulerunt. De qua Galenus lib. xj. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita disserit: Si applicetur viuæ cui caput dolet, fieri

Torpedo.

potest vt dolore liberet, similiter aliis quæ sensum ob-
stupefaciunt.

DE VIPERA.

Græcè, ἐχιδνὸς σάφξ: Latine, vipera caro, vipera:
Hispanicè, biuora, bicha: Italicè, marasso: Ara-
bicè, labame, Alfahay: Gallicè, vipere.

Enarratio XVI.

EXtant duo libelli de vipera conscripti, quorum vnus,
Leonicieni est, viri omnium consensu doctissimi: Alter
vero Pandulphi Colinutij Pisarenensis, cōtra ipsum Leo-
nicenū euulgatus, quos diligens lector percurrere pote-
rit. Nos vero hodie rei medullam tenētes, relictis eorum
iudiciis & controuersis, paucis summam comprehende-
mus. Est igitur echis, siue echidna, vipera, quam Itali ma-
rassum, Hispani vero biuoram, id est viuum parientem
appellant, animal in vniuersum venenosum, maleficum,
& hominibus infestū, in Hispania cubitale ad summum,
capite presso, acuto, in quo verruca cernitur, dorso varie-
gato, & catena quadam depicto. Dicitur autē vipera, non
quod vi pariat, vt hucusq; omnes crediderunt, sed potius,
quia viuum animal pariat: vnde rectius, mea sententia vi-
uipera, quàm vipera appellari meretur, vt ex Aristotele
inferius comprobabitur. Receptum enim est, viperam
fœminam per os concipere, atq; ea amplexus dulcedine,
masculi caput abrodere, postea fœtus ex tali semine pro-
gnatos, naturali quadam vltione, maternum vterum ab-
rodere, & foras prorumpere, ita vt tanquam patris vindice-
ces, matrem perimant: ita enim Nicander in suis The-
riacis hoc scriptum reliquit, quod postea Galenus quoq;
memoriæ commendauit, libro de Theriaca ad Pisonem,
dicens: Vipera autem inter omnes alias feras caput habet
perniciosius, siquidem aiunt ipsam os aperire ad susci-
piendam maris genituram, qua accepta, caput illius ab-
rodere, atq; hunc ipsis esse prauum complexum modum.
Deinde fœtus ex semine prognati, naturali quadam vlti-
tione, parentis vterum erodere, & foras prorumpere,
ac ita ipsos patris vindices, matrem perimere, quod nobis
egregius Nicander Actolus Poëta Græcus versibus suis
ingeniose

ingeniose scriptum reliquit, sunt autem hi è Græco in Latinum conuersi.

Ne sis in triuis quum morsus vipera coniunx,

Fœmella fugiens agitata vulnera abhorret.

Et quum dente caput magno maris amputat atri.

Fœmina dira nimis, labiis & mordicus hærens.

Sed catuli vltiores patris sunt protinus, vt qui

Perrumpant latera occisa iam rara parentis.

Hæc Galenus, ex Nicandro, cui quoq; subscribit Plinius libro decimo capite 62. At reuera, quum res ita se non habeat, contra doctissimos viros sententiam contrariam referre, mirum non erit. Vidimus enim nos, & plures alij experientia comprobarunt, vipersas prægnantes pyxidibus inclusas parere, quæ inde ex partu, nec mortuæ nec visceribus perforatæ manserunt, imò potius viuæ illæ sæ vt prius, in dies multos perdurarunt, vnde credendum est, vulgi famam, viros doctissimos istos, quam rem experientia comprobata, literis mandasse, vel potius quòd Aristotelem minus bene intellexerunt, quod de Plinio libere asseueramus, qui dubio procul in istum deuenit errorem, quia Aristotelis mentem assecutus non fuit, capite vltimo libri quinti, de Natura animalium, vbi ita inquit, Vipera è serpentibus vna animal edit, cū intra se oua primum peperit: ouum hoc vnus coloris, & molle, vt piscium est, & subdit, parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur: euenit interdum, vt qui in vtero adhuc sunt, abrosis membranis prærumpant, singulos, diebus singulis, parit, & plures quàm viginti, hæc Aristoteles. In quibus, vt cernitis, hæc inquit, Vipera ex ouo intra corpus gignit catulum, qui catulus membranis obuoluitur, quæ membranæ post exitum catuli in lucem dirumpuntur: sed cum hoc contingit, quòd catuli membranis obuoluti, interim dum adhuc sunt in vtero matris, dirumpant ipsas membranulas, & foras exeant. Plinius vero quum hunc textum interpretatur, vt dixi libro decimo capite 62. illum corrumpit, quum, dicere deberet, quòd catuli vltimi, in vtero existentes, aliquando membranas, in quibus sunt obuoluti dirumpant, vt exeant: vertit, quòd catuli prærumpunt latera matris: verba longe profecto aliena ab Aristotelis mente. Quæ vero à Ga-

Contra antiquos.

Plinius errat.

Aristoteles exponitur

leno de viperæ carnibus, libro vndecimo traduntur, ac quantum elephantiasi conueniant, legere ne pigeat: simulq; ea quæ de illis scripsit libro primo de Antidotis, vbi pastillos theriacos parare docet. Sed hic adnotare decet, quòd Dioscorides in præsentì eos irridet, qui viperarum extremas partes ad quatuor digitorum mensuram amputare contendunt, quum tamen laudet, caput & caudam vt partes venenosiore, & duriores amputandas esse: super qua re Galenus iudicium suum ferens inquit, libro vndecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, caput quidem totum abiici, ob venenum quod ore continent, verum à ratione alienum esse adimere & caudam. Item taxat Dioscorides illos, qui contendunt affirmare, viperinis carnibus vescentes, pediculosos fieri, quod tamen Galenus pro vero affirmat, in illis præcipue, qui multitis & corruptis, ac vitiosis abundant humoribus, vt ex suis verbis, citati loci, satis liquet, vbi inquit: quibus igitur copia mali succi in corpore abundat, is pediculorum numerosa multitudo exoritur.

DE ANGVIVM SENECTA.

Græcè, γῆρας ὄφιος: Latinè, *anguis senecta*, *anguina vernatio*: Hispanicè, *pele de la culebra*: Italicè, *spoglia delle serpi*: Gallicè, *despouille de serpent*: Germanicè, *Schlangen haut*.

Enarratio xvii.

*Anguivum
senecta.*

Anguivum senecta, siue anguinea vernatio, inter lapides, sepes, ac parietes reperitur, quæ ad omnia quæ Dioscorides citat, valet: ego tamen illa, a ungua porcina excepta, palos, spinas, ac spicula carni affixa, extrahere soleo, loco affecto superimposita.

CONSTANTINVS.

Hoc anguivum spolium Græcis λεβρις dicitur & γῆρας Nicandro in Theriacis, Plinio lib. xxix. cap. 6. vernatio et lib. xxx. cap. 3. Anguina vernatio: libroq; xxix. cap. 5. membrana siue Senectus Anguivum vernatione exuta. Et lib. viij. cap. 30. Senectus. Alibi vernatio annua, & pellis exuuia. Virgilio in Georg. Exuuia. Lucretio vestis, libro. iij. vestemq; relinquere vt Anguis gauderet.

Idem

Idem libro iij. cum lubrica serpens exiit in spinis vestem. Statio senium & squallentes anni Thebaidos iij. Ceu lubricus alta Anguis humo verni blanda ad spiramina solis Erigitur liber senio & squallentibus anni. Quod Græci teberidem, Latini Senectam & exnuias, dixit Senium & squallentes annos: Quia, inquit Laelantius grammaticus, deposita pelle dicuntur serpentes in iuuentutem redire: Herba quadam dicitur Mathios, quam cum comederint, Senium deponunt a statu, quo loco manifestarius est error (vt in transitu opem seramus classico grammatico) in dictione Mathios, cum legendum sit marathros, vel potius marathron: cuius fidem facit locus apud Nicandrum huius etiam argumenti, in Theriaci: τῆμ' ὅτ' ἀναλίον φοσίδιον ἀπεδύσατο γῆρας

Μῶλον ἐπισέχων, ὅτε φωλεῶν ἴαρι φύγων,
ἄμμασιν ἀμβλώσας, μαράβη ἢ ἐνέχου, ὄρα κξ

(sic enim corrigo pro ἐνέχου)

Εσοικεῖς, ὠκυώτε καὶ ἀγνώστῃα τίθου. Clarius fit ex his verbis interpretis Diphili ἴσθιον δὲ ὡς οἱ ὄφεις ἐν τῷ χειμῶνι τυφλοὶ γίνονται διὰ τὸ παρῆς, ἐν τῷ ἴαρι γενεσάμενοι μαράβη πάλιν δξυδερκῶσι καὶ ἀναβλίπουσι.

Et alibi ὄρα κξ καὶ μαράβη δξυδερκῶσα καρῆξ, οἱ ἀράνοντες ἐ μὲν ἐδίωξιν αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ περιχρῖουσι τὸς ἐφθαλμοὺς αὐτῶν.

DE VTROQUE LEPORE.

Græcè, λαγῶς θαλάσσιος: Latinè, lepus marinus:
Hispanicè, Lusitanicè, Lula:

LEPVS TERRESTRIS.

Græcè, λαγῶς χερσαῖος: Latinè, lepus terrestris:
Hispanicè, lieure: Italicè, lepre: Gallicè, lieure:
Arabicè, arnebani: Germanicè, Haass.

Enarratio XVIII.

EST enim lepus marinus, animal pusillum tetri cuiusdam odoris, inter loligines computatum, quod ideo lepus dicitur, quia capite lepori terrestri simile. In India vero pilosum reperiri, ac tactu veneficum, & pestilentem, tradit Plinius libro nono capite 48. qua de causa, nec viuus ibi capitur.

Lepus marinus.

Lepus

*Lepus ter-
restris.*

Lepus terrestris, notissimū animal, & velocissimum est, quod ex omnibus coagulum habentibus, solum dentes in parte anteriori, tam supra quàm infra habet, quia enim timidissimum animal, apertis dormit oculis, parit omni mense, & superfœtat, ita vt fœtum educans, alium in vtero pilis vestitum habeat, alium vero implumem, vnde Leporum infinitus crescit numerus, coeunt autem (natura ita constituyente) natibus aduersis, quibus duo iecinora inesse, circa Briletum, & Thernē, & in Cheronese ad Propontidem, testatur Plinius, lib. xj. cap. 36. Caro leporis siccum præbet alimentum, vt de ea Manardus abunde, & doctè disseruit lib. xij. suarū Epistolarum, episto. 4. Cuius pili admodum sunt constringentes, vt ex Galeno, & medicorum choro percipitur, At de capite Leporino, ita Galenus dixit lib. xj. de Facult. simplic. medic. Alius capite leporis vsto utebatur, ad alopecias cum adipe vrsino: de cerebro vero eiusdem, vno interposito capite, ita quoque dixit, id attritum & esum vtile dicimus esse pueris dementibus. Quidam etiam aduersus tremores, vtiliter edi cerebrum hoc prodidere. Verum, cuniculus, figura lepori similis est, specie vero dissimilis.

DE PASTINACA PISCE.

Græcè, Ψυγών θαλασσία: Latinè, pastinaca, Italicè, pesce columbo, Gallicè, glorin, vel gloriense.

ENARRA

Enarratio XIX.

Pastinacam, Trygona Græci dicunt, quam Ambrosius turturem vertit, & eam Veneti hodie piscem columbum appellitant, è raiarū & Squatarum genere, qui radium digitalis, & interdum semipedis lōgitudinis, in modum terræ denticulatum, dentibus retroversis super caudam retinet, quo nihil (vt tradit Plinius) in mari venenatius reperitur, adeo vt si radicibus arborum innitatur eas exsiccat marcescereque facit. Tripudio cantūve maxime delectatur, vnde iis etiam capi consuevit. Coit pastinaca quemadmodum raia, & latrocinatur ex occulto, cuius solertiæ indicium est, quòd sæpius eam capiunt habentem in ventre mugilem piscem velocissimum. Hæc in cibo sumpta, ventrem exonerat, sed vt placet Plinio, ex illa extrahi debet totum quod croco habet simile, non minus & caput, quibus & caudam aliqui addunt, Quo modo vere aculeo isto, siue radio vtendum sit, in sedandis dentium doloribus, docet Plinius lib. xxxij. cap. 8. ad istum modum: Pastinacæ quoq; radio scarificare gingiuas, & in dolore vtilissimum, conteriturq; iis & cum helleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Cæterum, piscis columbus aliquibus is piscis dicitur, quem rotundum, veluti ollam, suspensum, in domibus principum tanquam prætereuntiū spectaculū cernimus, quem quoq; alij piscem hirundinem appellant, vt Dalmatæ & Illyrici, qui cum hodie sua lingua, lastouica, id est hirundinem vocant, & meritò, quia piscis hirundo vere dicitur, & est,

*Pastinaca
piscis colū-
bus est.*

*Piscis co-
lumbus.*

DE SEPIA.

Græcè, οὐπίλα. Latinè, *sepia*: Arabicè, *Sarathan*,
 & *serthan*: Hispanicè, *siba*: Italicè, *sepia*: Gallicè,
Seche: Germanicè, *Blachfich*.

Enarratio x x.

Sepia pi-
sci.

Sepia piscis marinus
 est, plebeis & baiulis
 satis notus, qui ex se
 attramentum, quum ap
 prehendi se à piscatore,
 vel alio pisce nouit, vt
 aquam nigram reddat,
 effundit: cuius osse, Au
 rifices Argentarij, pro
 parandis, & poliendis
 monilibus, & annulis,
 hodie præcipuè vtùtur.

Loligo po-
lypus.

Est sepia congenus loligo, polypus, & alij lubrici & plani
 pisces: differt tamen sepia à loligine in hoc, quòd sepia
 latior, loligo vero longior est: item sepia nigrum attra
 mentum, vt diximus in timore ex se emittit: loligo vero
 rubrum, adde, quòd loligni hæret, quæ hodie calamarium
 dicitur, Gladiolus vero perspicuus est, & crystallo persi
 milis, polypus verò, à pedum multitudine, quasi multipes
 dictus est. Constat enim octonis pedibus per quos aceta
 bula quedam dispersa habet, quibus haurit quodammodo
 id cui adhæsit, & ita tenetur ne queat diuelli, de quo extat
 pergrata lectori historia apud Plin. lib. ix. Cæterū omnes
 isti pisces, crassum & difficilis coctionis præbent alimen
 tum, vt de eis tradit Gale. lib. iij. de Facult. alimen. cap. 35.
 sub iis verbis: mollia, inquit, vocantur, quæ neq; squam
 mas, neq; asperam cutim, aut testaceam habent, sed mol
 lem instar humanæ: cuius generis sunt, polypi, sepia, lo
 ligines, & alia quæ his sunt similia: hæc certo quoniam
 neq; squammeum, neq; asperum, neq; testaceum tegmen
 gerunt, mollia tangenti apparent: duræ tamen sunt car
 nis, & ad coquendum difficilis, exiguumq; in se succum
 falsum continentia: Si tamen concoquantur, alimentum

Mollia
qua.

non

non paucum corpori exhibebunt, cæterum hæc quoque succi crudi plurimi gignunt. Hæc Galenus. Quæ omnia ex Hippocrate deprompsit libro de Diæta, quum dicit, Sepiæ verò & polypi & huiusmodi pisces, neq; leues, velut videntur sunt, neq; per aluum secedunt, quapropter etiam oculos comesti grauant, iuscula tamen horum aluum mouent. De sepiæ vero testa, plura apud Galenum legito lib. xj. de Facult. simplicium medicamentorum.

DE MV LLO PISCE.

Græcè, *ῥίγλα*: Latinè, *trigla*, *mullus piscis*, *mullus barbatus*: Hispanicè, *Lusitanicè*, *salmonete*: Italicè, *barbone*, *triglie*: Gallicè *surmulet vel barbue*, Germanicè, *Barben*.

Enarratio x x i.

TRigla piscis, hodie Græco nomine seruato, in multis Italicæ locis trigle appellatur, quanquam tamen Veneriis, & aliis variis locis, seruata Latinorū voce, barbone illum vocant: nominat autem eum Cicero lib. Paradoxorum, barbatulum, veluti Varro tertio de Re rustica libro, barbatum mullum, quia duplici barba, illum ornari videmus. Sed dicitur mullus, quia mulli colore, hoc est ad ruborem declinante insignitur, vel potius dicitur mullus, vt Fenestellæ placet, à mulleorū colore: est enim mulleus, vt Festus inquit, genus calceorum, quibus Albanorum reges primi, deinde patricij vsi sunt. Dicitur quoq; à Græcis trigla, non quia triformis, aut quia Dianæ triformi dicatur, sed melius, quia ter anno pariat, vt ex Aristotele v. lib. de Historia animalium percipitur, quum ex piscibus, solum mullū, ter anno parere dixerit, & Plin. libr. ix. subscripsit. Est proculdubio mullus piscis, hodie in maximo pretio habitus, veluti quoq; olim habebatur, adeo vt Asinius Celler, Claudij temporibus, mullum octo millibus numum, hoc est ducentis aureis emerit, raro binas libras pondere superare videmus, quod Martialis scriptū reliquit iis verbis, Nolo mihi ponas rhombū mullumq; bilibrè: & Horatius, laudas inane trilibrem mullum, At Seneca lib. xv. tuarum Epistolarū, mullum quatuor librarum, Tyberio Impera

*Trigla
mullus est.*

Imperatori donatum, quē postea in macellum vendi iussit, ab Octavio quinq; sestertiis emptū fuisse scribit. Iuvenalis quoq; mullum sex librarū fuisse, sexq; millibus sextertiis emptū commemorat. In mari quoq; Rubro octoginta librarū, mullum captum, Licinius Mutianus, ut refert Plinius, testatur, Mullus, testate Cornelio Celso, optimi succi est, ut postea attestatus est Galenus lib. iij. de Facultatibus alimentorū, cap. 27. dicens: Hic quoq; pelagicis piscibus annumeratur: celebratur autē apud homines tanquam voluptate cibos reliquos superet, omnium ferme aliorū carnem habet durissimam, & valde friabilem, quod idē significat ac si dicas nihil in eo esse lentoris neq; pinguedinis: nutrit certe quum probe confectus fuerit, omnibus aliis piscibus copiosius, & cætera. Sed hic lectorem monitum velim, ne nominum vicinitate decipiatur, quū trigla, ut diximus, mullus est, Trichia verò, sardinia: at Thrissa, clupea, vel alosa, saualusve est, quē Itali chiepiā appellant. Quod vero mullus claritati oculorum officiat, Dioscorides testatur, an verò recte, dubito: quum gratus stomacho sit, & optimum gignat nutrimentū. Item quod humanas carnes insequatur, ridiculosum mihi videtur, quum piscis mitis, parvus, & haud truculentus sit. Dicitur verò ab Hispanis piscis iste, salmonetus, quasi salmoretus, quia ex eo olim præcipue salmuriâ parabatur. Sed quia de mullo pisce egimus, non ab re erit, de asello pisce quoque sermonem facere veluti & de lupo. Est igitur asellus piscis ex iis qui in alto capiuntur mari, antiquissima voce Bacchus nominatus, quam vocem hodie Hispani, & Germani inferiores servantes, illum, licet corrupte, bacchalhao vocant. Melius igitur Bacchus apud Plinium legitur, quàm banchus, ut olim Hermolaus Barbarus contendebat. Sed quod asellus ut diximus piscis iste, in foris piscariis vacchalhao dictus sit, ab Erasmo Roterodamo, viro omnium cōsensu maximo, viua voce accepimus. Dicitur verò asellus, ut Varroni placet, à colore asinino illi insito, vel ut Opiano, ob ignaviam segnitiamūc. Lupus verò piscis, ore immenso conspicitur, aspero, sed sine dentibus, squamosus, candicantibus minutis squamis, præsertim supina parte, quem olim spigolā Romani vocabant, hodie verò Veneti varolum, Hispani autem robalum nominant. Hunc olim

Mulli vires.

Trigla mullus est.

Trichia sardina.

Trissa clupea vel saualus.

Asellus.

Lupus spigola.

olim antiquitus Romana in maximo habuit pretio, cuius altera species, absoluta voce, piscis dicebatur, quem hodie quoque Hispani piscem, vel piscatam, seruata Romanorum voce, appellant: quia inter ceteros pisces, excellentiâ obtineat, ita ut piscis nomine solus appellari dignus sit. Is enim, ut placet Galeno iij. lib. Alimentorû, cum per dieis carnibus, maximâ habet conuenientiâ. Possumus quoque lupi speciebus addere piscem illum fluuiatilem, quem lucium Itali, hechtum & snuchû Germani, Galli vero bruxetum appellitant. At Angli voce Lusitanica eum pique vocant, quanquam in vniuersa Hispania non reperiatur.

*Varolus
Robalus.
Lupi altera species.
Lucium.*

Galli Lucium vocant brochet, Angli vero pig, de quo Ausonius in Mosella.

DE TESTICULO FLV- VIALIS EQVI.

Græcè, ὄφρυς ἰπποπόταμος: Latine, testiculus fluuiatilis equi.

Enarratio XXII.

Hippopotamum, id est equum marinum, hucusque videre nunquam mihi contigit, in Nilo tamen reperi, & quod ex eo vene sectio in vsu medico adducta fuerit, tradit Plinius libro viij. capite 25. & 26.

DE CASTORIO.

Græcè, κάστορος ὄφρυς: Latine, amphibium, castorium, castoris testiculus, fiber: Hispanicè, biuaro, bineiro, Italicè, biuaro: Gallicè, Bieure: Arabicè, Inchian, Beduster: Germanicè, Bibergeyl.

Enarratio XXIII.

Castor animal, & in terra & aquis vitam degit, quae de causa, amphibium appellatur, cuius testiculi castoriû dicti, magni vsus in re medica sunt, adeo ut Archigenes integrum volumè de illis, ut tradit Galenus lib. xi, de Facultatibus simplicium medicamentorum, scripserit. Parum enim animal hoc à lutra differt, imò Hispanorum aliqui, ob magnam quam habet cum lutra similitudinem, lutram aquaticam, illud appellant, sed neque figura tantum animalia hæc duo similia sunt, sed etiam viribus. Nam lu-

*Castori te-
sticuli.*

*Lutra te-
sticuli.*

træ testiculi ad eadem valere nouimus ad quæ castorium, imò carnes lutræ eadem sapore cū carnibus castoris sunt, quæ in cibo ad omnia quæ testiculi valent, magnum sumptæ præbent iuuamentū. Proinde medici rectè deinceps facient, si huiuscemodi carnibus neruorū ægritudinibus à repletionē pendentibus, male affectos aluerint, quū proculdubio & calidæ & siccæ sint, & magnum præbeant iuuamentū. Quòd vero hoc animal, quum à canibus persequitur, sibi testes amputet, falsum esse tradit Dioscorides, id anno 1541. nos quoq; experti sumus, quum Ferrariæ in officina Nicolai Nicolutij pharmacopolæ à Pinea, integrum castorē habuimus, & eum circa testes dissecuimus, quos adeo spinæ hærentes inuenimus, vt illos difficulter cultro extrahere potuerimus, quorū vires Dioscorides in præsentī exacte prosequitur, & illis Galenus libro xj. de Facul. simpl. medi. subscripsit, quas illic legere ne pigeat,

DE MUSTELA,

Græcè, γὰρ: Latinè, *mustela domestica*: Hispanicè, *doninha*, *duenha de casa*: Italicè, *donnola*: Gallicè, *Bellette*. Enarratio XXIII.

Mustella aquatica et terrestris.

Mustela duplex est, aquatica & terrestris. Est enim mustela aquatica, piscis lampreta hodie dicta, variis foraminibus in collo perforata: terrestris verò, animal paruū quadrupes sciuri magnitudine dicitur, quæ domestica,

stica, & syluestris reperitur. Domestica ea est, quæ mures in domibus nostris, tanquam felis venatur, de qua ad præsens Dioscorides loquitur: syluestris verò illa dicitur, quæ in syluis & montibus viuit: vtraque verò catulos suos, de loco ad locum quotidie, eorū timentes raptum transfert: contra serpentes mustela inuadit, non nisi prius rutæ pabulo munita, vt placet Plin. lib. viij. cap. 27. vel cicerbitæ, vt aliis videtur. De qua legito Galenū lib. xj. de Facultat. simplic. medic. vbi mustelam, pro podagricis, & arthriticis, nunquam combussisse fatetur.

DE RANA.

Græcè, Βάραχος: Latinè, rana: Hispanicè, Italicè, rana. Gallicè grenoille, raine. Arabicè, Difsaha. Germanicè, Frosch.

Enarratio xxxv.

Rana notissimum animal, cuius species sunt plures, RANA. quas omnes tanquam venenosas, & hominibus indignum cibum, omittendas cum Mose consulimus, à quibus quoq; Galenus abstinere suadet, lib. de Cibis boni & mali succi, & libris de Morbis vulgaribus, qui penuria urgente, vel luxus potius gratia, has veluti legumina omnia fere, fungos, cochleas, carnes ferorum animalium, & alia id genus reliqua, in victus usum homines (inquit) venire permittunt: imò Aëtius lib. xij. cap. 55. palustres ranas in-

Rana pis-
catrix,

ter venena connumerat, quanquam lib. ij, cap. 162, earum-
ius tanquam alexipharmacum descripserat. Terrestris por-
ro rana, obmutescens dicta quam rospum Itali, Hispani
verò sapum appellant, ab omnibus tanquam præsentissi-
mum venenum, non minus ac rubeta habetur, De quibus
si placet, legito Mundellâ Brixientem epistola octava sui
voluminis. Cæterum rana marina piscatrix dicta, inter
piscis planos & cartilagineos adnumeratur, qui hodie ab
Istriæ piscatoribus, piscis rospus dicitur, à nostris verò
piscis sapo.

DE SILVRO PISCE.

Græcè, σιλουρος: Latinè, silurus: Hispanicè, Lusita-
nicè, solho,

Enarratio xxvi.

Silurus
Sturio est.

Manar -
dus errat.

REcte mea sententia, Paulus Iovius, vir hac nostrâ æta-
te doctissimus, libello suo, quæ de Romanis aliquot
edidit piscibus, post longam disceptationem, ac multorum
confutatis opinionibus, conclusit silurum Græcorum, no-
strum esse sturionem, cui Hispanica nomenclatura mul-
tum favere videtur, unde enim Hispanis, lingua Roma-
na, sed parum emendate loquentibus, in mentem venit, ut
sturionem solho, vocarent, nisi ita à maioribus suis, hoc
est, ab his qui Latina lingua incorrupte utebantur, voca-
tum quasi per manus accepissent, facile enim à siluro vox
solho deduci creditum est. Proinde Manardus, & alij illum
sequentes, in hac re veluti scopum non attingentes, non sunt
audiendi, quum reuera, silurus sturio sit, piscis ingentis
magnitudinis, præsertim apud Belgas: in Pado vero Fer-
rariam præterlabente frequens is piscis est, qui si non adeo
prægrandis magnitudinis sit, sapore tamè cæteros excel-
lit. Cæterum ex sturionum ovis, cauiarium, in Ponto con-
ficitur, & ad nos salitum in massas ingentes coactum af-
fertur, quod primatum inter salsamenta hodie habet.

CONSTANTINVS.

Errat Amatus Lusitanus cum Paulo Iovio: Italarum enim stur-
tio non est silurus, potius est γλάυς. Aristoteli & Athenæo:
idemque qui Plinio silurus grassator à B. Ambrosio in hexam, vo-
rax vocatus est, Danubij accolis dicitur Acchia & germanis Bo-
lich, diversus à siluro Ausonij qui Antacæus Straboni, & Hero-
doro

dato creditur. At sturionem alij voluerunt esse phocanam Aristoteli, Plinio tursionem vt Gazæ, alij Attilium, Hermolaus hyccam Athenæo, alij lupum. Ego quidem pedibus, quod dicitur, transeo in Rondeletij viri doctissimi sententiam, qui in illa de piscibus absoluta historia (quamuis obtrechet Cardanus libro de varietate rerum & illum mentiri impudenter clâmet, à quo omnia huius argumenti surripuit) qui sturionem credit esse accipenserem Romanorum, & Dorionis oniscum, siue Galeni galaxiam.

DE SMARIDE PISCÈ.

Græcè, σμαρίς: Latinè, Smaris piscis: Italicè, giroli,
Arabice, absamaris.

Enarratio xxvii.

Smaris piscis, mænis similis est, quem hodie Græci Smaris pis-
Squoq; smaridem vocant, Veneti vero giroli, vel gir- scis.
fulos, vel gerrulos nominant. Dicuntur autem smarides, pisces ij, ob colorem illis album insitum: vnde homines præ metu albidos, & exangues redditos, smaritos hodie Itali appellant. De iis vero piscibus, Aristoteles libro octauo de Historia animalium mentionem fecit.

DE MÆNIS.

Græcè, μαινίδης: Latinè, mæna: Italicè, menole:
Hispanicè, pandelhas, Gallicè, Menuise.

Enarratio xxviii.

Mæna pisculus digitalis longitudinis est, qui in hye- Mænula
me albescit, æstate vero nigrescit, ex albo cæruleus piscis.
quodammodo redditus, de quo Plinius libro nono, verbum facit, & Aristoteles libro octauo de Natura animalium.

DE GOBIO PISCÈ.

Græcè, γοβίος: Latinè, gobius, gobio: Hispanicè,
Lusitanicè, cadozes: Italicè, go: Gallicè, gonion,
Arabice, Ramen: Germanicè, Goeb.

Enarratio xxix.

Gobius, siue gobio, aut vt Plinius cobio, piscis par- Gobius co-
uus est, ex nigro & albo variegatus, capite magno, bisus idem.
inter præstantes hodie habitus, quem Veneti voce depræ-

Gobiorum
altera species.

uata, hoc est prima tantum syllaba mutila goo appellant, Hispani vero Lusitani, Hebraica voce, pisces istos, cadozes, id est sanctos appellant. Sunt tamen pisces alij, quos vniuersa Hispania gobiones appellant, quos potius inter tinearum species adnumerandos esse autumarem, quum parum cum figura tum temperamento inter se differant, de quibus Galenus libro tertio de Facultatibus alimentorum capite vigesimo nono ita tradit: Gobio littoralis est piscis, ex numero etiam eorum, qui parui perpetuo manent: præstantissimus autem omnium ad voluptatem, coctione, distributione, ac denique succi bonitatem is est, qui in arenosis littoribus, aut saxosis promontoriis degit. Cæterum gobiorum caro, vt carne saxatiliū est durior, ita mollior quàm mullorum, ipsa igitur proportione vescentium corpus nutrit.

DE THYNO.

Græcè, θύνος: Latinè, Thunnus: Arabicè, Resam & aliena: Italicè, Tonno: Hispanicè, atuni, Gallicè, Tonine vel Thun.

Enarratio xxx.

THynnorū præcipua hodie est captura in Algarbiis Lusitaniæ, vnde in vniuersam Europam, eos cadis membratim dissectos salitosq; tanquam celebre mercimonium deferunt. Cæterum, in thynno duæ seruantur partes, altera nobilior, circa abdomen, quam Romani, tarantella n dicunt, nostri vero à ventre ventriscam appellant: quæ vt pinguis & palato grata est, ita facile stomachos subuertit, ad nauseam eos promouendo: altera vero pars, dorsi, & caudæ, totiusue corporis, melandrya à Plinio nuncupatur, sicca, omni pingui succo admodum earens, quæ deiectum stomachum reuiuiscere omnino facit. Dicitur autem thynni fœtus quum primum ab ouo prodit, cordylla, postea limaria, tandem adolescens, pelamis, siue palamia nominatur: quum vero pedalem excesserit magnitudinem, in thynnum abit, qui vt placet Aristoteli, intra biennium moritur, nec amplius viuit, de quo Galenus, citato loco, intra dura carne, prædictos pisces, mentionem fecit.

DE GARO.

Græcè, γαρύ : Latine, garum : Arabicè, Muri,
vel Almuri.

Enarratio xxxi.

Garum liquamen ex salmuriâ saliti piscis gari apud Græcos dicti, confectum est, ut ex Plinio libro trigésimo primo capite septimo didicimus: quod in varios culinæ usus veniebat, olim apud Aphros optimum conficiebatur, quod sociorum quoque appellebatur, in uniuersum abolitum: hodie tamen ex scombriis sardis apud Hispanos dictis, garum, veluti ex thynno, & aliis variis piscibus habetur, quod salmuriâ vocamus, de qua veluti ea, in qua carnes seruantur, Dioscorides in præsentî loquitur, intelligitue. Animaduertendum tamen, quod garum ut diximus, proprie sanies intestinorum piscium est, halme vero muries & falgugo piscium inueteratorum, hoc est, ius salsum, in quo pisces seruantur, & illud, salimuriâ appellamus, quam Dioscorides intelligit. Cæterum, ex aceto & muriâ, compositum paratur quod oxalme nominatur, veluti ex muriâ & allio, scordalme dictum.

Garum

Salmuriâ

Halme

Oxalme

DE RECENTIVM PISCIVM

ESCVLENTO IVRE.

Enarratio xxxii.

Recentium piscium esculentum ius facile paratur: pro quo animaduertendum, quod Dioscorides, illud parari iubet ex piscibus petrosi & saxatilibus, qui omnino marini sunt, non autem fluuiatiles, ut multi falso rentur, credentes quum pisces saxatiles, aut petrosos apud authores legunt, non marinos, sed fluuiatiles intelligi. Cæterum phycides ex iis piscibus sunt, qui colorem mutant, & in alga nidificant, atque pariunt, ut placet Aristoteli libro octauo de Historia animalium, qui omnino tincarum viridium colorem atque effigiem referunt, vulgo Romanorum, dicti fici, omnino insipidi, qua de causa, raro procerum mensas occupant. De scorpionibus vero supra abunde diximus. At iulides qui sunt pisces, non satis constat. Hermolaus Barbarus, in Corollario, iulidas siue

Ius piscium

iulides, ait porcos vocari, vteumq; tamen crederem ipse, piscem paruum & saxatilem esse, sed perca piscis satis est notus, quem Itali, præcipuè Ferrarienses, apud quos magna illius est captura, persicum piscem appellant, Theutones vero Anthuerpienses, illum sua lingua basim dicunt, & cum maximo in pretio habent, fluuiatilem & marinum, branchis subrufum, dorso spinis armatum, pondere ad summum semilibrem, gustui gratum, & languentibus salubrem. Quomodo vero, ius hoc parari debeat, vt alium moueat, aut quantum anethi, olei, & salis iniici debeat, quæret aliquis: cui respondemus, id coqui arbitrio relinqui, qui secundum piscis quantitatem, plus & minus addere vel detrahere poterit. Cæterum antiquitas esculentum ius hoc, veluti gallinaceorum, post purificationem, ad infringendam eius erosionis acrimoniã propinabat, vt libro quinto capite de Aqua marina testatur Dioscorides, & nos ibidem vberius dicemus.

DE CIMICIBVS.

Gracè, κόγεις: Latinè, cimices: Hispanicè, chismes, chimesas, parauehos: Italicè, cimici: Gallicè, punaises: Germanicè, Vventel, Vvantzen.

Enarratio XXXIII.

Cimices. **C**imices tam sunt noti, vt eos ob putidum & pestilentem, quem emortui relinquunt, fetorem, satius esset præterire: quod verò Dioscorides illis, in quartanæ curatione tribuit, id vt fabulosum Plinius refutat, libro vigesimo nono capite quarto dicens: Cætera quæ de iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia, aliorumq; morborum, quanquam ouo aut cera, aut faba, inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror: quod vero virgæ pro irritanda vrina concisi immitti debeant, id hodie consultius factum iri puto, quum viuos in vrinæ canali induunt: quia sua velicatione, expultricem quoquo modo virtutem, ad excretionem incitant. Sunt præterea cimices a grestes, in maluis & variis aliis herbis vigentes, de quibus Plinius ita inquit: eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permixto rosaceo, infundunt auribus. hæc Plinius. quæ ideo in istum locum transcri

transcripsimus, vt Mathiolum parum oculatum in hac re monstrarem, qui de illis nullū vsum in medicina, apud aliquem reperiri contendit.

DE MILLEPEDIBVS.

Gracè, ὄνοι ἢ κισθαρίδες: Latinè millepeda, Arabicè, harna: Hispanicè, gallinilha: Lusitanicè, porquinhas, bicho: Italicè, porcelletti: Gallicè, Closeporte: Germanicè, Esel.

Enarratio xxxiiii.

Sunt onisci, id est aselli vermes, admodum parui, multorum pedum, & cineritij coloris, qui sub hidriis, & humectis locis maxime reperiuntur, & tacti illico in globum plicantur, quorum frequens apud vulgares in potu pro cienda vrina vsus est: eos enim siccatos & in puluerem redactos, in vino vel iure aliquo, offerunt. De quibus Galenus libro vndecimo de Facultatibus simpliciorum medicamentorum, capite de dracone marino mentionem facit, non minus quoq; libro secundo de Compositione medicamentorum secundum locos, capite de cephalca.

CONSTANTINVS.

De hac centipeda siue millepeda qua ex varia authorum lectione obseruauimus in supplemento linguae Graecae nondum impresso, non pigebit ascribere. Apud Trallianum lib. ij. legitur ποικίλος ἢ τὸ αὐτὸ τὸ το ποῖσι, οἱ ὄνοι οἱ παρὰ τὰς ὑδρίας οὐρακόμενοι. Apud Dioscoridem κισθαρίδες ἢ ὄνοι lib. ij. cap. 37 describuntur ὑπὸ τὰς ὑδρίας ἴσα πολύποδα, σφερῶδη κατὰ τὰς ἰσχυρὰς τῶν χειρῶν Animalia vt Plinius loquitur multipeda aruatim repentia, tactuq; se contrahentia. De quibus ita Scribonius Largus: Bestiola multorum pedum qua conduplicant se in orbem pillula rotundissima similem, κατοικίαις ὄνοις αὐτὸ πολύποδας Graeci vocant. Marcellus Empeiricus has bestiolas vocat cutiones: Cutiones inquit, bestiola sunt multipedes, cute dura & solida, qua tacta complicant se in orbem pilula rotundissima, polypodas Graeci appellant. Et alibi: cutiones qui in stercore nascuntur, quiq; cōtacti in globulos complicantur. Idem alibi Bestiola multipedes qua in locis humidis & sordidis nascuntur, quaq; contacta pilulam de se faciunt. Idem author, in locis humidis &

sordidis sub lapidibus inueniuntur bestiola multipedes, quæ contracta contrahuntur & rotundantur. Calius autem Aurelianus medicus (quem ab infinito mendis repurgatum Dalechampij eruditissimi viri & amici mei censura, perlegi) porcelliones vocat, & adhuc porcelletos vocat Italia. Porcelliones inquit ille Chronion libr. j. Cap. 4. hoc est animalia quæ humellu & aquosis locis sæpè nascuntur, à grecis appellata onisci. Quæ omnia curiosius adduco, ut intelligas huius, licet exigui, insecti maximum usum esse in medicina, vel ipsorum authorum testimonio, qui ita certatim describunt. Nos galli vocamus closeporte, quæ diuersa est ab alia millepeda siue etiã centipeda dicta, quæ venenata est: ea grecis est, *σκολοπίδρα* de qua Plinius libr. xxix. Cap. ultimo, quam tradit etiam à grecis *σπα* vocari. Non tamen ignoro Pliniũ in eo capite oniscum aliter descripsisse ac ceteri omnes, cum dixit: Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multu pedibus arcuatim repens, tactuq; contrahens se, oniscum greci vocant, alij *tilon*: efficaciter sanat aurium dolores, in cortice punici mali decoctum & porri succo. Loca si quis conferat videbit in onisci descriptione solũ in medicinis Plinium consentire cum Dioscoride aut Galeno ceterisq; citatis authoribus. Oniscos enim Plinij est de genere erucarum, at Dioscoridis oniscos qui & *νύαμ* dictus est propter coloris similitudinem, nihil habet in figura, cum eruca convenientiã. Oniscos autem quos etiam *ἰσὸν σκολοπίδρα* vocauit Aristoteles, quidam & *ἰσὸν* dixerunt. Sed proprie *ἰσὸν* est *ἰσὸν* quem *ἀμφικέρη* Nicander scribit reclamante interprete ex Aristotelis decreto, Et Lycophronis interprete qui *ἰσὸν σκολοπίδρα* scilopendras intelligit.

DE BLATTA PISTRINARIA.

Græcè, *Σίλφρα*: Latinè, *blatta*: Hispanicè, *Lusitanicè*, *rapa cona*, *rapa cona*: Italicè, *piattole*, Germanicè, *Grillen & heymichen*.

Enarratio xxxv.

*Blatta
vermis.*

BLattæ, testante Plinio lib. vigesimo nono cap. ultimo, plures sunt species, quæ tamen à Dioscoride in præsentia describitur, ea est, quæ circa molas, & in pistrinis reperitur, vermis scilicet gliiri admodum similis, quem nostri Hispani, *rapa cona*, vel *rapa cona*, quasi dicerent, scalpentem foueam appellant.

DE

D'E PVLNONE MARINO.

Græcè, πνεύμων θαλάσσιος: Latinè, *pulmo marinus*:
Hispanicè, Lusitanicè, *natura de vieya, capacha,*
de velha: Italicè, *potta marina*.

Enarratio xxxvi.

Supernatant Pulmones marini, carnositate quadã char-
Stilaginea, & translucida constantes, forma rotunda, su-
perne concaua, vt inde vulua marina ab Italis et Hispanis,
communi voce dicatur. Ii enim silicea testa inclusi, veluti
ostrea, stellæ, & alij pisces, plantarum modo, sine vilo vi-
uunt sensu, vt tradit Aristoteles, lib. iiii. de Partibus ani-
malium, & Plinius lib. ix. cap. 47. Præfagiunt enim pul-
mones marini, vt idem Plinius tradit, futuram tempesta-
tem, ex quibus si virgæ lignæ inungantur, nocte tanquam
accensæ candelæ lucent.

*Pulmones
marini.*

DE PVLNONE SVILLO ET

AGNINO VVLPIS ET VRSI.

Enarratio xxxvii.

Pulmones prædictorum animantium, facile habentur,
vulpis tamen, in vsu quotidiano est medico, quum ex
eo loch officinæ contra pectoris vitia paratum habeant.

DE IOCINORE ANIMALIVM.

Græcè, ἥπαρ: Latinè, *iecur, hepar*: Italicè, *Hispanicè,*
figado, Italicè, fegato: Gallicè *foye*. Arabicè, *Be-*
dis: Germanicè: *Leber*.

Enarratio xxxviii.

Iecur asininum, quod tostum comitali morbo conue-
niat, id à tota substantia conuenire credibile est, quum
iecur, sanguis coagulatus est, crassum præbens alimen-
tum. Medicamēta vero quæ comitali morbo medentur,
incidentis opus est, sint facultatis, vt Galenus libro xj. de
Facultatibus simplicium medicamentorum capite de san-
guine adnotauit. At caprinum iecur assatum, & ipsius sa-
niem, ad eadem valere, ad quæ Dioscorides notat, subscri-
bit Galenus lib. à nobis citato: obnoxium tamen tam ca-
prinum

*A sininum
iecur.*

*Caprinū
iecur.*

primum quàm hircinum iecur epilepticis esse, imo illo comesto, morbum irritari, ac de nouo moueri tradit Galenus quoq; lib. prædicto: Proinde qui hircinum iecur tanquam sanum laudant, animaduertant etiam atq; etiam moneo. Porro aprinum iecur, id est porci syluestris, ad ea quæ Dioscorides tradit valere, credere est: canis vero rabidi iecur, ad ea non valere quæ tradit Dioscorides testatur Galenus eodē citato libr. xj. imò omnes mortuos esse, qui eo solo vsi fuerant eodem capite confirmauit. Nec id mirum videri debet, quum ex iecore canis rabidi, venenum inter cætera veneni generâ potentissimum paretur, vt ipsi nouimus. Mergi hepatis non meminit Galenus: At Paulus Aegineta lib. 7. suæ medicinæ, siccum & potum calculos eiicere tradit, sed vt opinor textus ille corruptus est, quum loco earum vocum, secundas eiicit, vt scribit Dioscorides, calculos in eo legitur. Cæterum & si Galenus mergi iecoris mentionem nullam fecerit, fecit tamen de illius ventre, quum dicat: Ventrem mergi quidam commendant tanquam medicamen concoquens, & pepticum, idq; siue protinus elixum, siue arefactū comedas. At nos id experti vanam esse promissionem comperimus, sicut sane etiam quod de interna tunica gallinarum memoriæ est proditum. Aiunt enim quidam si ea arefacta bibatur, iuuare stomachicos.

Quum igitur, de iecore animalium agimus, lupinum prætermittere extra rationem erit, quum de illo hodie multi ambigunt, dubitantq; , nec sane immerito, quum Galenum in eo dubium ac fere sibi ipsi contradicentem animaduertant. Dubitant igitur, an iecur lupinum, hepaticis, id est eparmale affectum habentibus, siue in fluxu hepatico, hydrope, vel alia quauis affectione iecoris conueniat. Et quod sic, cum Galeno libr. de Compositione medicamentorum secundū locos, 8. & eiusdē numeri capite, respondent, vbi ait: Videntur autem hæc iuxta totam substantiam efficacia esse, non secundum vnam aut alteram qualitatem, quale est & lupinum hepar, cuius abunde experimentum habemus, & subdit: teritur enim exacte hepar lupinum, & datur drachma vna, cū vino aliquo dulci. Porro libro vndecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum dictis contraria innuere videtur, quum de illo

*Aprinum
iecur.*

*Mergi he-
par.
Mergi ven-
ter.*

*Lupinum
iecur.*

illo nullam habere experiētiam tradat, quum dicat: iecur lupinum sæpenumero in medicamentum indidi hepaticum, quod ex eupatorio conficitur, neq; tamen quòd mentione dignum sit, amplius præstare comperi, ad illud videlicet cōparans, quod sine ipso componitur. Hæc Galenus, in quibus nullam de iecore lupino experiētiā habuisse inquit, quæ dubio procul, contraria illis à nobis citatis è libr. viij. de Compositione medicamentorum secundum locos videntur, imò sexto lib. huius citati voluminis, capite 2. tradit ipse Galenus, in compositione quadam Archigenis, oris crustis dicata. De lupino hepate non habeo quod dicam, ob quæ multi vt dixi, in hac re ambigui dubiiq; sunt, imò quod Gale, sibi ipsi contradixerit, clamant: Quibus nos paucissimis respondemus, & primo apud Galenum nullam esse contradictionem: fatetur enim Galenus libro. 8. κατὰ τέπους lupinum iecur hepaticis conuenire, quod & vndecimo de Facult. simpl. non negat, imò si quis interius aduerterit, inueniet hoc dicere, videlicet, quòd tanta inest vis iecori lupino, quanta medicamento ex eupatorio pro hepaticis confecto: vel aliter respondemus Galenum nunquam de illo experimentum habuisse, quousq; locum illum, libri de Compositione medicamentorum κατὰ τέπους attigit, ita enim illi euenire posse arbitramur, veluti & morbis, quibus nonnulla hodie innotescunt, quæ antea ignorabamus.

Conciliatur Galenus.

DE CERVI MASCULI

GENITALE.

Græcè, ἀνδρῶν ἐλάφης: Latinè, pudendum cerui: Hispanicè, vergalho de cerno: Italicè, verga del ceruo: Gallicè, verge de cerf:

Enarratio xxxix.

Non solum contra viperæ venenum Virga cerui valet: sed etiam vt testatur Rasis, ad colicas affectiones, & vrinæ retentionem, vel vt alijs placet, ad stimulantiam venerem. Cæterum, circumfertur hodie lapillus quidem ex India ad Lusitanos primo aduectus, vt plurimum, magnitudine & figura glandis colore cineritio, ad cyaneum inclinante, multis compositus laminis, quem

Virga iocur.

Lapis belzaharticus.

cerui

Abinzoar
er.

cerui lachrymam quidam, alij vero lapidem belzahart appellat, & illum tanquam præstantissimum ac diuinum antidotum, cōtra omne genus veneni approbant. De quo Abinzoar libro sui Theisir testatur, se illo quendam deploratū à perniciosissimo ingurgitato veneno liberasse, cui granorum hordei trium pōdere belzaharti, in quinq; vncijs aquæ cucurbitæ propinauerat. Nam æger ille illico in auriginem icteritiam dictam deuenit, in qua bilis vigeat, pro qua infringenda ac domanda, antidotum in cucurbitæ aqua dedit. Quo vero modo lapis iste gignatur, aut vnde gignatur, non alienum erit inquirere. Gloriosus Abinzoar, eo citato loco, hunc quem modo citaturi sumus, ordinem insequitur. Nam cerui vt testatur Plinius capite 32. libri octaui, cum serpentibus habent pugnam, ita vt inuestigent cauernas, & eas narium spiritu extrahant, renitentes: quod libro xxviii. cap. 9. prope finem confirmauit, dicens: exitio iis (hoc est serpentibus) esse ceruos nemo ignorat, vt si quæ sunt extractas cauernis, mādant. Hoc innuit Regius Propheta Dauid in psalmo, cūm dicat: Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum ita anima mea desiderat ad te domine. Nam post esum serpentium, in orientalibus regionibus, vbi prægrandes reperiri solent, tunc vero ea infestus siti, ceruus præsto ad stagnantes aquas confluit, in quibus immerfus, natura ita docente, velut Tantalus in medijs fluctibus, sitiens, non bibit, nam siquid aquæ degustaret, illico concideret mortuus: interim ad eius oculos humor defluit quidam qui paulatim crassescit, cogitur, & coagulatur, atq; in glandis magnitudinem excrescit, quem postquam ex aquis exiuit ceruus, deciduum homines quærent, & tanquam rem pretiosissimam seruant, lachrymam cerui appellantes, vel potius lapidem belzaharticum, id est, lapidem antidotum. Hodie vero Lusitani nostri, qui ex India multa referunt, quæ hucusq; de isto tradidimus lapide fabulosa esse testantur, quum illum potius, è stomacho vel cuiusdam animalis corde extrahi, pro firmo contendant, quod ita esse certum est: quum lachryma cerui lapillus alter est, coloris mellei, latus, in pyramidem tendens, à paucis hucusq; visus, quem nos, quum hæc scribimus, ob oculos habemus & Belzaharticus dictus ad ea valēs, ad quæ lapillus

Lapis belzaharti -
cus ex stomacho ani-
malis ex-
trahitur.

ex cor

ex corde vel stomacho animalis extractus. Datur enim ad minus pondere triū granorum hordei, nonnunquam contra venena in oleo, vel aqua naphæ, potu, contra febres pestilentes magno datur iuuamento in aqua nenufaris, vel acetosæ, vel alia frigida: puerorum vermes extirpat, vigente febre, in aqua portulacæ datus, vel sine febre in vino potus, experti sumus, rebellem pleuritidem huius potu domari. Complet enim opus suum lapis iste aliquando per vomitum, nūnunquam vero per secessum, plerunq; tamen per sudorem. Nunc quū hæc literis commendabamus, illustri Domina Beatrix à Luna, mulier opulentissima, Venetiis agens, lapillum vnum ex iis quos describimus ab Indiæ animali extractū à quodam nobili Lusitano, qui apud Indos Prorex fuerat, centum & triginta aureis ducatis emit: erat enim lapillus ille, vt hoc quoq; dicamus oualis ferè magnitudinis. Cæterum, non ab re quoq; esset, in præsentī postquàm de præstātissimis antidotis contra venena egimus, de vnicornio quoque memoriam facere, sed quoniam capite de cornu cerui, de illo sermonem facimus, ideo supersedimus, lectorem ad citatum locum relegantes.

DE VNGVLIS ANIMALIVM.

Græcè, ὄνυχος: Latinè, vngula, vngues: Hispanicè, vnhas de animal: Italicè, vnghe: Arabicè, cha-
fit, stes, & dalef, Gallicè, ongles.

Enarratio XL.

Sunt enim vngues animalium, ex iis medicamentis, quæ
Sparatu facillima dicuntur, præter tamen vngues alini
& capræ, de quibus Dioscorides in præsentī agit, à Rafi
summo Arabum medico, bouis quoq; laudantur, præser-
tim manuum, ad lactis euocationem, modo vsti & in ci-
nerem redacti, in liquore aliquo, poti dentur, non minus
quoque mulæ vngulæ pro sterilitate inducenda, ab eodem
commendantur.

Vngues a-
nimalium.

DE EQVORVM LICHENI- BVS SIVE CALLIS.

Græcè, λειχάνος ἵππων: Latinè, lichenes equorum,
callis

calli equorum: Italicè, porri delle gambe de i canalli: Hispanicè, impigenes de los cauallos: Arabicè, zeide: Gallicè, cals, ou porreaux de cheual.

ENARRATIO XL I.

*Lochequom.
tum.*

PEdum equorum lichenes, ad cuiusvis feræ morsum quoq; valere tradit Galenus libro xj. de Facultatibus simplicium medicamentorum.

DE VETERVM CALCIA-
MENTORVM CORIO.

Gracè, κατ'ὑμᾶτον παλαιὰ δέρματα: Latinè, veteramenta, corium veteris calceamenti: Hispanicè, suella de zepatos viegos: Italicè, scarpe vecchie: Arabicè, geldalatiche: Gallicè Sauates.

ENARRATIO XL II.

*Gattina-
ria histo-
ria.*

FVmum veterum calciamentorum, matricis strangulationibus valere, omnes vetulæ nouerunt, quo serpentes quoq; fugari certum est, de quo Marcus Gattinaria admirandam enarrat historiam, quum dicat: in agro quum quidam aperto ore dormiret, vipera per os ingressa est, quæ multis adhibitis remediis, nunquam à corpore profligari potuit, tandem suffumigiis ex iis veteribus calciamentis apparatus, & naribus admotis, illico vipera per anum exiuit, quæ an vera sit historia, dubito, quum Hippocrati remedia hæc ignota non esse, sciam, qui lib. v. de Morbis populariter vagantibus, ita de quodam, qui serpentem dormiēdo deuorauit, & mortuus fuit, dixit: Adolefcens (inquiens) quidam multo meraco potu, superius in habitaculo quodam dormiebat, huic serpens arges appellatus, in os ingressus est, & sane quum sensisset, & loqui non posset, dentibus stridit, & serpentem deuorauit, & dolore magno tenebatur, & manus prætensas adhibebat, velut qui strangularetur, & iactabat seipsum, & conuulsus mortuus est.

*Hippocrati
historia.*

DE GALLINIS ET GALLIS.

*Gracè, ἀλεκτορίδος: Latinè, gallina: Hispanicè, gal-
linas:*

linas: Italicè, galline: Arabicè, Degedi, & gi-
ziuduch: Gallicè, poules, & gellines: Germanicè,
Hennen.

Enarratio XLIII.

Sunt proculdubio in regionibus temperatis, gallinae,
optimi gignentis succum, secus autem in frigidis,
veluti apud Germanos inferiores, apud quos experientia
comprobauimus, gallinas illius regionis, carnes hircinis
vel caprinis duriores habere, quæ malum, & viciosum
præbent alimentum, quo fit, ut ibi raro in cibi usum ve-
niant. Cæterum, gallinarum esculentum ius simplex, re-
tinendi vim possidet, veluti gallorum subducendi, ut
enarrat Galenus xj. lib. de Facult. simpl. medic. capite ale-
ctorides, quod animaduersum à practicis deinceps velim,
qui post exactam medicamentorum purgationem, tan-
quam (lauatiuum ut dicunt) nihil præter ius gallinae pur-
gatis bibendum porrigunt, ut purgantium medicamen-
torum reliquias stomacho hærentes, descendere ad inte-
stinâ faciat, quod sane contrarios effectus, utpote adstrin-
gentes, non vero abstergentes, aut lauantes inducere, ipse
Galenus expertus est. Porro ius gallorum subducendi vi-
res habet, & eo magis si polypodio, aut mercuriali, sol-
danela, aut cartamo, senna vel epithimo coquatur. Pullo-
rum tamen gallinaceorum nõdum coeuntium ius, veluti
euuuchorum gallorum, optimi esse pro prædicta ex-
sequenda operatione, credendum est, quod hodie admixto

Gallina.

Gallorum
ius subdu-
cendi vim
habet.

Iecur galli-
naceorum.

s saccharo,

faccharo, pro parandis ad expulsionem humoribus, delicatioribus damus, imò eorum testes & iecinora, tanquam cibum corpori multum alimenti præbentem, extenuatis concedimus. Irridendi proculdubio sunt illi, qui gallinaceorum iecur, tanquam nutrimentum obstructions gignentem, detestantur: quum reuera extra Galeni mentem, & veritatem ipsam loquantur. Quòd verò Dioscorides inquit, dissectas gallinaceorū carnes serpentium moribus subuenire, id omnium consensu, hodie melius exequitur, si gallinaceorum deplumato ano, venenato morsui, gallinaceos viuos apponāt, vt inde tanquam ventosa, ipso ano venenum attrahant: sed hoc opus, non vna gallina tantum fieri debet, sed pluribus: quæ in vniuersum venenosæ inde manent, ita vt si canibus postea dentur, superstites non maneant, sed certo peribunt. Item irridet Galenus eos, qui interiorem tunicam stomachi gallinarum, tanquam stomachicorum præstans iuuamentum laudant, quam tamen Dioscorides in præsentī summopere valere contendit. Cæterum tradit Plinius libro xxix. cap. 4. hoc mirum videlicet, dicens: non præteribo miraculum, quanquam ad medicinā non pertinens, si auro liquefcenti gallinarum membra misceantur, consumunt illud in se, ita hoc venenū auri est, & subdit quòd si collo gallorum circulus vitis imponatur, desinēt consuetis horis cantare, sed hæc forsan in præsentī potius omittenda erant,

Interior tunicæ
stomachi gallina-
rum.

DE OVIS.

Græcè, ὄvis: Latinè, ovis: Hispanicè, buenos, onos: Italianicè, vuona: Arabicè, naid, beid, & Baid: Gallicè, œufs: Germanicè, Ey.

Enarratio XLIIII.

Candidū
oui,

OVum ex multis habetur altilibus: gallinarum tamen Dioscorides in præsentī prosequitur, in quo album & luteum includitur: ex albo pullus gignitur: ex luteo vero nutritur, vt experientia quotidiana indicat, & Aristoteles scripsit lib. vj. de Natura animalium, cap. 3. quanquam Hippocrates, libro de Natura pueri prope finem, potius ex luteo generari, & ex albo nutriri contendat. Cæterum candidum oui frigidum est, ex quo & gypso

mixtis,

mixtis, frons illita, narium sanguinis fluxus cohibetur. Hippocrates quoq; lib. iij. de Morbis cap. 20. quo frige-
 factoria potiones, contra ardentes febres describuntur, ita
 de candido oui tradit: ouorum trium aut quatuor, candi-
 dum in aquæ congio concussum bibat, hoc valde frige-
 facit, & ægrum ad aluum exonerandam cõturbat, eo quoq;
 mulierum facies poliuntur, & vulnera recentia curantur,
 non minus quoq; intestinorum vlcera ex eo & tracagan-
 tho gummi, amilõue, ad cicatricẽ in dysentericis, modo
 per clysteres iniiciantur, reducuntur. Vitellus vero oui,
 fundamentũ digestiui vnguenti dicti est, quo passim chi-
 rurgici, vulnera, & vlcera sordida, rubra & ad statum sa-
 nitatis prope reducunt. Conficitur enim vnguētum hoc,
 digestiuum dictum, ex vitello oui, oleo rosaceo, & tere-
 binthina, cui modo abstergere quoq; velis, addere possis,
 mellis rosacei colati portiunculam, vt alia plura præter-
 eam. Fit quoq; ex vitello oui, venenum irremediabile,
 quod subticere satius erit: non minus quoq; ex oui vitel-
 lo, oleum conficitur, quo mulieres pro facie polienda
 passim vtuntur, & eo quoq; chirurgici insigniores, in vul-
 neribus capitis, vbi cerebri meninges sunt affectæ, vtun-
 tur. Cætera verò quæ de ouo traduntur, Galenus præ cæ-
 teris melius lib. iij. de Alimentorum facultatibus, memo-
 ria scripta reliquit, quæ ita habent, cap. xxij. gallinarum
 & phasianorum oua, omnibus sunt præstãtiora: deteriora
 autem anserum & struthocamelorum: porro quæ oua di-
 cuntur tremula, ad nutriendum, omnium sunt præstan-
 tissima: sorbilia autem minus quidem nutriunt, sed sub-
 ducuntur facilius, & pharyngis asperitates læuigãt, cocta
 vero, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus,
 corporiq; crassius alimentum largiuntur: his autem tar-
 dius permeant, & crassioris sunt succi, quæ in calidis as-
 santur cineribus: quæ vero in sartagine sunt inspissata,
 pessimum habent modis omnibus alimentum. Porro quæ
 suffocata appellant, sunt elixis atq; asis meliora, paratur
 autem ad hunc modũ, vbi enim ipsa oleo & garo, & pauco
 vino conspersa fuerint, vas quo cõtinentur, cacabo aquam
 calidam habenti indunt, deinde vbi ipsum totum supernè
 obrurarint, ignem substruunt, quo ad oua medioerè con-
 sistentiam sortiantur. Cæterum, hic adnotare est, quòd

Vitellus
oui.

Oleum ex
vitello oua

Ouum frigidum in primo,

oua non semper gallinis submittuntur, vt ex illis pulli gignantur, quum in terris frigidis, & regionibus nimis calidis, stercore obrutis ouis, aut furno tepente immisis, intra viginti dies, pulli nascuntur, vt Constantinus Imperator in libro de Agricultura docuit. Non minus quoque te scire decet, quod vt oua recentia in Europa, antiquis meliora sunt, ita apud gētes Bengallos Indiae, nisi putrida aut in pullos ferè redacta fuerint, in cibi vsum nō admittuntur, tantum enim recentia oua apud illos odio & contemptui habentur. Cæterum, ouum symmetro temperie frigidius est, cuius naturæ & ipse vitellus est, vt refert Galenus lib. xj. de Facult. simpl. medic. erit igitur ouum frigidum in primo gradu, in quo & vitellus reponi debet,

CONSTANTINVS.

Ouorum apud medicos differentia est: ὠὰ ἀπαλὰ ἢ ῥομυλὰ, oua mollia & tremula, ῥοφύλα Sorbilia: ἀγρονδινὰ Setho, πικρὴν Frixia, πνιγὰ Suffocata, Setho ἕφαθρα in aqua cocta, πυλνὰ dura: ἐφθὰ νεγὶ ἐπὶα cocta & assa, de quibus Galenus libro iij. de Alimentis.

DE CICADIS.

Gracè, τέττις: Latine, cicada: Hispanicè, ciguatregas: Italicè, cicala: Gallicè, cigale: Germanicè, Hevulchreck.

Enarratio XLV.

Cicadae cantatrices, notissimæ sunt, de quibus legit Galenum libro vndecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum.

DE LOCUSTIS.

Gracè, ἀγρὸδες: Latine, locusta: Hispanicè, lagostas de tierra, gasanhotes grandes: Italicè, caualletti, saltelli, saiuppi: Gallicè, sauterelles.

Enarratio XLVI.

Locusta terrestris,

Locusta terrestris, animal notum est, & segetibus, ac fructibus maleficū, quo non solū Scythæ, sed Aphricæ Iudæi etiā, in Lepti, ciuitate Cepta hodie dicta, & aliis variis locis vescuntur. Hæc enim locusta est, quam Diuus

Ioannes

Ioannes Baptista, quum in deserto esset, in victus vsum accipiebat, non vero herba raponeolus, quã locustã nonnulli appellant, neq; herbarum summitates quas Græci *ἀνρίδαες* vocant, sed de raponeolis, quum de rapis sermonem fecerimus verbum vnum vel alterum attingemus, de locusta vero animali plura apud Plinium legito.

CONSTANTINVS.

Nullus Græcorum, quod sciam, summitates herbarum *ἀνρίδαες* vocauit sed potius nomine communi *ἀνρίδα* ἢ *ἀνρίδα* vt germina *ἀνρίμινας*, *βλαστῆματῶν* ἢ *κνήματῶν* vel *κνήματῶν*. Sed *Cyma* proprie de caulibus summitatibusq; cauliculorum brassicæ. *Cymata* etiam dixit Columella & ad aliarum plantarum summitates transferri potest: vt rapicia de rapis dixit Pl. li. xvij. cap. 13.

DE OSSIFRAGO AVE.

Græcè, *φλυκ* ἢ *φλυς*: Latine, ossifragus, aquila barbata: Hispanicè, *quebranta vesso ave*: secundum Albertum, *auis ossifraga*: Italicè, *agroti* dicitur, Gallicè, *osfraye*.

Enaratio. XLVII.

Varia de ossifraga aue referuntur. Nam Plinius lib. x. cap. 3. ossifragã, aquilæ haliæti id est marinæ dictæ, filium esse tradit, dicens: haliæti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur, id quidẽ quod ex iis natum est, in ossifragi genus abit. Aristoteles verò lib. 9. de Natura animalium cap. 32. & 34. ossifragam auem aquilæ similem facit, & benignam, quæ non solum suos nutrit pullos sed optime etiã aquilæ, solet enim aquilæ

*Ossifraga
auis.*

Albertus. suos pullos, cogente fame, adhuc parentis operam desiderantes nec volandi adeptos facultatē, è nido mittere, quos ossifraga benigne recipit, & tuetur, ac alit, dum quantum satis sit adolefcant, parū hæc oculis valet, nubecula enim oculos habet læsos. Albertus verò cognomento Magnus, longe aliam de ossifraga sententiā profert, inquit enim, ossifragum auem aquaticam cygno maiorem esse, rostro oblongo, sed inferiori parte, adeo amplo, vt saccum quis, eius collum diceret. Hanc verò auem semel apud Belgas me vidisse recordor, pro qua educanda vetula quædam à Carolo Quinto Imperatore, singulis diebus, tres stuferos accipiebat, postea vero Ferrariæ alteram emortuā vidimus apud Ioannem Baptistam Cananum, anatomicū insignem, & amicum singularem, sed vt audio apud Senenses auis hæc familiarissima est: cæterum, non desunt quidam, qui ossifragum ab ossifraga differre specie dicant.

DE GALERITA.

Græcè, κορυδαλός: Latinè, galerita, alauda: Hispanicè, cucuyada: Lusitanicè, coronia: Italicè, lodola, capellina: Arabicè, hanabroch: Gallicè, cochenis, ou Alouette: Germanicè, vvalt herch.

ENARRATIO XLVIII.

Galerita
avis. **G**alerita avis pusilla est, cuius duo genera, apud Aristotelem lib. 9. de natura animalium, cap. 25. referuntur: Alterum terrenum, cristatum, galerita, à crista ex plumis in capite eleuata, appellatū, auis nobis in itinere plerunq; obuia, vermes & semina herbarum quærens, & quæ ex auiculis prima, ver pronunciat, & eam Lusitani nostri à cantu suo, cutuua, appellant, ita enim nomen hoc, auis hæc referre videtur, quam Dioscorides in præsentī intelligit: Alterum verò genus gregale, nec singulare, more alterius, verum colore simile, quanquam magnitudine minus, & galero carens, cibo verò idoneum: est verò auicula hæc ex iis quæ optimè canunt, ita vt cum lusciniola certare de suauitate concentus dicatur, quam cōmuni voce, calandram omnes fere nominant, & de ea Galenus lib. xj. de Facultatibus simplicium medicamentorum agit, vbi vt
Calandra
auicula. in

in antiquo exemplari Græco legitur, passeribus qui pyrgitæ appellatur, similis est, sed & crista secernitur, & paulò maior est ipsis. Cæterum est & herba corydalis appellata, quam quoq; colicis multum valere Galenus ibidem testatur. Troglodytes verò, iuxta sepes & muros victum quæritans, longe alius est passerculus, qui nephriticis, & vesicæ calculo laborantibus vnice prodest, vt apud Aëtium legere est, vndecimo sermone suæ medicinæ, capite 9. quo ita legitur: Est autem passerculus minimus iuxta sepes, & muros victum quæritans, estque hoc animalculum omnium auicularum minimum, ea excepta quæ regulus appellatur, similis est autem regulo in multis, præterquam quòd in fronte auricolores pennas non habet. Est etiam troglodytes, passer regulo paulò maior, & nigrior caudamque semper subrectam & albo colore, retro interpunctam habet. Magis item garrulus quàm regulus est, & sane iuxta summum alæ lineamentum cinerei amplius coloris, breues item volatus facit.

Troglodytes.

DE HIRVNDINE.

Græcè, χελιδὼν: Latinè, hirundo avis: Hispanicè, golandria, andorinha: Italicè, rondinella, rondine, Arabicè, thartaf, chatas, chataf: Gallicè, aron-delle: Germanicè, Schuualb.

Enarratio XLIX.

Hirundine nulla est nobis magis domestica avis, vt quæ in domibus nostris nidificat, cuius pullos sæpe dissecui, & lapillos in eorum stomachis inueni, magnitudine milij granorum, colore verò ad cyaneum declinantes. Verum hoc tempore practici, pro angina curanda discutendâ ve emplastrum ex nido hirundinis collo imponunt, non sine magno & euidenti iuamento, quanquam non desint aliqui, qui quum nidum ex terra & paleis compositum animaduertant, rebus, vt apparet, stypticis, illius admotionem timent, verentur ve ne forsan sua stypticitate, materiam intus retrocedere faciat: quo fit, solo nidi decocto, in quo cæteræ res anginam discutientes miscentur, tantum vtantur: Sed reuera falluntur, quum omnia in hirundinis nido cõtenta, potius discutendi vim, quàm con-

Hirundo.

Emplastrum
ex nido hirundinis.

Cinis crematarum hirundinum

strictoriam aliquā habeant. Prisci tamen omnes non uide aut aqua in qua incoquitur nidus, pro discutienda angina utebantur: sed potius, crematarum hirundinum cinere, quem deinceps utinā medici pro extirpandis & remouendis anginis in usum traherēt medicū. Curent igitur pharmacopolæ, pyxidē huius cineris plenā cōtinuo in apothecis suis habere, quum maximi sit profectus & iuuamenti.

DE EBORE.

Græcè, ἐλέφας: Latine, ebur, dens elephantis: Hispanicè, marfil: Italicè, auorio: Gallicè, yuoire: Germanicè, Helffantin.

Enarratio L.

Ebur dens Elephantis.

Longum profecto esset hic de elephanto sermonem habere, nec minus superfluū huius animalis effigiē, naturam ac mores describere, præsertim quum Plinius ea omnia exacte depinxerit lib. viij. suæ Naturalis historiæ. Affertur enim animal hoc sæpe ex India ad Lusitanos, cuius admirandæ magnitudinis dentes ebur dicuntur, & ex illis pectines, scutulæ, vascula, ac speculorum circuli parantur. Valet enim eboris scobes, ut experientia comprobauimus, morbo regio laborantibus. Datur verò ventriculo vacuo, nonnunquā drachmæ vnius pondere, ubi non est febris, in vino: Secus verò in aqua cicoreæ & lupulorum. Confert quoque medicamen hoc diuturnis obstructionibus, & remouet insuper stomachi dolores: Vsus præterea ipsius in potu, mulieres ad concipiendum fœtum aptissimas reddit.

DE SVIS TALO.

Græcè, ἄσπράκαλον ὄσ: Latine, talus, porci talus, suis talus: Hispanicè, torniz uelo de pie del puerco: Italicè, talone del porco, osso de la canichia del porco, Gallicè, talon de pourceau.

Enarratio LI.

Talus à malleolo differt.

Talus os pedis est, quod cruri inseritur, & illud multi, cauillam alij verò os balistæ appellāt, falso multi eum malleolum nominant.

Græcè, ἐλάφης κέρα: Latine, cornu ceruinum: Hispanicè, cuerno de ciervo, punta de ciervo: Italicè, corno de ceruo: Gallicè, corne de cerf: Germanicè, hirtz horn.

Enarratio LII.

COrnu cerui, præter tam multa ad quæ crematum Dioscorides valere tradit, hodie contra puerorum vermes passim datur, tum per se, tum quoque ad mixtum semini santonico, cum aqua portulacæ, vel decocto coriandri, vbi præsertim febris fuerit complicata, secus autem cum vino aut melle. De osse porro cordis ceruini quid in præsentī dicemus? quum præstâtissimum antidotum contra venenum & febres pestillentes sit: eius tamen loco pigmentarij os bubulum tradant, subtile & flexibile, quod ex capite bouis extrahunt, vt apud Venetos plerunq; id fieri percepi: plectendi merito balatrones isti sunt, omnium rerum peruersores, qui quum falsa & adulterina omnia reddant, nigrum pro albo vendentes, sic in hoc osse, quod facillime, & paucis nummis emere poterant, ne absq; fraude prætereant, mores suos exercent. Cæterum de cornu monocerotis, id est animalis, vnicornis dicti, nonnulla in præsentī dicemus, quum cornu hoc exoticum & pretiosissimum sit, & contra quoduis venenum efficax antidotum. Depinxit autem Plinius monocerotem, ferocissimum animal, libro octauo capite 21. sic dicens: Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite ceruo, pedibus elephantino, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro media fronte, cubitorum duum eminente, hanc feram viuam negât capi. Hæc Plinius, qui de illius cornu viribus nihil quicquam memoriæ tradidit: At Albertus Magnus, libro vigesimo secundo, de Animalibus, monocerotem ab vnicornu differentem facere videtur, cui vtpote erranti non accedimus, quia monoceros animal, vnicornis, vt eius indicat etymon dicatur: sed rhinoceros animal, omnium consensu, differens ab vnicorne est, quod anno quingentesimo supra millesimum quingentesimum, vniuersa

Cornu ceruini.

Os cordis ceruini.

Vnicornis efficax antidotum.

Olyfippona, magno omnium applaufu vidit, non nifi ex India a l Emanuelem regem inuictiffimum Lufitanorum aduectum, & illud poftea cum nonnullis elephantibus, potentiffimus rex ille ad Summum pontificem, tanquam fpectaculum admirandū mifit, fed naufragio prope Maffiliam amiffa nauis, in mari fera perit, cuius corium ad Francifcum Regem Galliarum vt rem vifu dignam accolæ attulere. Erat enim bellua hæc, figura & magnitudine bouis, latior tamen, mitis omnino, quæ conchis quibusdam variegatis per vniuerfum corpus veftiebatur. Nam fupra nares cornu femicubitale, carneâ referens fubftantiam habebat, vnde rhinocerotis nomē illi inditum eft, animal in vniuerfum à monocerote, vnicorne dicto differens. Quale verò animal hoc vnicornis fit, præter ea quæ ex Plinio accepimus, nihil quicquam habemus: nec Lufitani noftri qui interiora Indiæ penetrarūt, de animali hoc aliquid nobis referre norunt: fatentur tamen apud Indiæ reges, cornu vnicornis, fiue monocerotis, in maximo effe pretio, imò Medici Lufitani noftri, qui diu apud Indos artem medicam exercuerunt, & ad nos reuerfi funt, dicere folent, nullum apud Indos validius aut potentius antidotum, contra venenum & febres peftilentiales reperiri hoc cornu vnicornis, de quo & nos cū pluribus celeberrimis medicis, tam Hispaniæ quàm Italiæ, fententiam ferre poſſumus, quum illius ſcobē, ſcriptuli quantitate, in oleo contra epotum arſenicum dederimus, & per vomitum totum reiectum fuerit, & æger liber, & ab orci faucibus ereptus manferit. Datur quoq; in aquæ naphæ pro irritando vomitu, non minus in aqua nenupharis cōtra peſtem, veluti in aqua acetofæ, vel quauis alia frigida, pueris vermibus vexatis in aqua graminis, vel vino, aut præſente febre, in aqua portulacæ, aut aqua decoctionis coriandri, trium granorum hordei pondere, certo datur iuuamento: complet autem opus ſuum plerunq; vomitu, aliquādo ſudore, nonnunquā verò ſecefſu. Hodie vero in ærario diui Marci Venetiis duo reconduntur cornua brachiali craſſitudine, longitudine bicubitali pretij inæſtimabilis, quæ ſemel in anno, Aſcenſionis die, cum pluribus & variis pretioſiffimis rebus, omnibus palam oſtenduntur. Eligendus verò eſt in iſto cornu color niger, vel ſaltē ſubcineritius.

Item

Item curandū ne nimis vetus cornu sit, quum dubio procul vires suas senio confectū amittat, vt de metallis quoq; vetustis Galenus lib. j. de Compositione medicamentorum secundum locos innuit. Caueto tamen in eius electione, ne decipiamini, quum multi ex calce & aliis variis rebus, mixturam, ad formam cornu redactam, pro cornu moncerotis monstrent: alij verò balenæ os pro eo vendāt: Nec aures præbeatis illis, qui quum cornu vnicornis esse probare nituntur, in aquam ramentū, aut scobem infundunt, quam illico sudare, aut in ebullitionem venire dicunt, quum illud ex quacūq; ofsis scobe in aqua infusa, euenire percipere possitis, vt in ebore experire poteritis. Dignoscetis igitur verum vnicornis cornu hoc pacto: duos apprehendetis catulos, vel pullos, quibus venenū aliquod in aqua vel vino dabit. Alteri quorum scobem siue ramentum illius cornu, quod experiri volueritis, æquali vel maiori pondere, veneni illius quod antea dederatis: alteri verò non dabit. Si verò cornu verum & legitimū fuerit, ac veri vnicornis, dubio procul, catulus vel pullus cui ramentum alexipharmacū dedisti, non morietur, alter verò omnino peribit: Ita enim Venetiis anno elapso periculum feci, de quodam cornu, libras duas ponderante, in duobus pullis columbinis, pro quo mercator duo millia ducatorum petebat, quibus arsenicum præbuimus, quorū vnus, qui alexipharmacum non ebiberat, intra horā obiuit: alter verò qui ebiberat, quinq; superuixit horis, vnde iudicauimus cornu optimum & verum esse, nam arsenicum, corrodit, cuius venenum, pauca vel nulla antidota emendant, imò certi eramus, si homini datum esset, quòd liber euasisset quum patientiores vias habeat, per quas extrudi venenū, aut vomitu, aut secessu, aut sudore possit. Ab hoc verò experimento, Magnificus Bartholomæus Panciaticus, nobilis Florentinorum mercator, Florentiā cornu hoc, vt illustrissimo Duci, tanquam rem pretiosissimam, ac raram indicaret, secum adduxit: cui consului, vt illic cornu, in duobus hominibus suspendio paratis, experiretur. Cæterum, fertur, quum inopia aquarum, ad paucos annes feræ in confinibus Indiæ se congregent, earum nullam prius ebibere velle, quousq; vnicornis aquas, suo cornu è venenatis salubres attingendo reddat, vnde argu-

mentum

*Nota veri
vnicornis.*

mentum desumptum est, contra venena valere.

DE ERUCA ANIMALI.

Græcè, κέρκρη: Latinè, eruca: Hispanicè, Italicè, bruchi: Arabicè, riapsa: Gallicè, chenilles: Germanicè, Raup.

Enarratio LIII.

*ErUCA ver-
mis.*

ERUCA vermis dirus olera erodens est, de quo Plinius libro vndecimo, capite trigesimo optimo breuiter sed confuse locutus fuit, quæ ex Aristotele mutuatus est, libro quinto de Natura animalium, capite decimonono, & ea de causa Aristotelem in præsentem adducamus, qui clare vt solet, ita loquitur: Nascuntur papiliones ex crucis, erucæ ex virentibus foliis maximeq; ex brassica: primum minus quid milio consistit in folio, mox vermiculi inde contrahuntur & accrescunt, tum intra triduum eruculæ afformantur, quæ auctæ motu cessant, suaq; forma immutantur, appellanturq; tantisper chrysalides quasi aurelias dixeris: duro intectæ putamine sunt, ad tactum mobiles, meatibus araneosis obductæ, non os, non aliud ex membris, quod conspicuum sit, possident, longo post tempore, putamine abrupto euolant inde animalia pennigera, quos papiliones vocamus: itaq; primum dum erucæ sunt, cibo aluntur, atq; excrementum emittunt, at vero cum in aurelias dictas transferint, nihil vel gustant, vel excernunt. & subdit: Fit ex quodam verme grandiore, qui veluti cornua gemina protendit, suiq; generis est, primum toto immutato, eruca, deinde quæ bombyx appellatur, ex quo necydalus, in validam, quæ varia formarum successio in semestri temporis spatio completur: ex hoc animalis genere bombycina illa, mulieres nonnullæ retorquendo in filum deducunt, deinde texunt, prima texisse in Co insula Pamphila Latoi filia dicitur. Hæc Aristoteles: in quorum vltimis verbis, bombyces sericeos effigiare visus est.

*Aristoteles
bombyces
sericeos no-
uit.*

DE CANTHARIDIBVS, BVPRÉ- STIDIBVS ET PICEARVM ERVCAIS,

Græcè,

Græcè, *καந்தάριδες*: Latine, *cantharides*: Italicè,
Hispanicè, *cantarides*, *cantarelle*: Gallicè, *can-*
tharides: Arabicè *Dherarie*, *carariba*: Ger-
 manicè, *Goldt keffer*

BUPRESTIDES.

Græcè, *Βομπρηξίς*: Latine, *Buprestes*: *Hispanicè*,
Arebenta buei, *vaqua loura*: Italicè, *bupresti*:
 Arabicè, *Xofostis*: Germanicè: *Qualster*.

PICEARVM ERVCAE.

Græcè, *πίσωναμυραι*: Latine, *eruca picearum*: *Hi-*
spanicè, *gusanos del pino*: Italicè, *bruchi de i pini*:
 Arabicè, *pytoriapsa*: Germanicè, *Soltzvvurm*.

ENARRATIO LIIII.

CAntharis, muscarum effigie animal est, nocte tan- Venenum
 quam ignis lucens, quod officinae hodie sub eodem in cantha-
 nomine ad faciendas vesicas seruant, cui, an pedes, pennae, ridibus
 & caput in eius exhibitione abiicienda sint, antiquissima qua parte,
 quaestio est, dicente Plinio, libro vigesimo nono, capite
 quarto prope finem: Ipsarum cantharidum venenum, in
 qua parte sit, non constat inter authores: alij in pedibus
 & capite existimant esse: alij negant, Conuenit tantum
 pennas earum auxiliari in quacunq; parte sit venenum,
 quod Dioscorides quoque in praesenti confirmat, dicens:
 Retulerunt pleriq; etiam potarum cantharidum malefi-
 cio aduersare remedioq; esse eiusdem animalis alas & pe-
 des, cui sententiae Hippocrates totus contrarius videtur, Hippocra-
 quum cantharides absq; alis & capite, imo & pedibus con- tes.
 cedit, vt apud ipsum est legere libro de Internis affectio-
 nibus, in regij siue arquati morbi dicti curatione, ita
 enim eo loco eius leguntur verba: Exhibero & canthari-
 des, sine alis, & capite quatuor tritas, & in vini albi he-
 mina dimidia dilutas, modico etiam melle affuso, atque
 has bis aut ter in die bibat: libro quoq; de Natura mulie-
 bri, non longe à principio, idem ita inquit: cantharides
 quatuor bibat, pedibus, & alis, ac capite reiectis, & folio
 sequenti vbi potiones & subdititia medicamenta, secun-
 das

das & menses educentia describit, ita retulit: Cantharides quinque; auulsis alis & pedibus ac capite, deinde tribolos ad mare nascentes bibat, & cætera. Sed ut cæteros omnes prætereā locos, quarto de Ratione victus in morbis acutis, ipsemet Hippocrates textu 124. ita concludit, dicens: poculum hydropi, cantharides tres, abiectis singularum tum capite, tum pedibus, tum alis, in cyathis aquæ tribus terantur, atque quum bibens laborauerit, calido perfundatur, vngatur prius, ieiunus bibat. Iis omnibus Galenus, tanquam certissimæ experientię author, & naturę secretorum inuestigator diligentissimus opponitur, confirmans cantharides non nisi integras propinandas esse, ut ex enarratione prædicti textus facile quis

*Galenus
contra Hip.*

*Cantharides
integro
gradandæ
sunt.*

percipere poterit, & multo clarius libro vndecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum ubi inquit: cum idoneis empiastris impositæ, adeo scabros vngues educunt, ut toti cadant: Cæterum præceptorum meorū quidam earum nonnihil solet diureticis medicamentis iniicere: at nonnulli solas alas & pedes iniiciunt, alij contra:

*Cantharides
an sint
dandæ in
potu.*

Cæterum nos totas indimus. Porto aptiores sunt ex cantharides, quæ inuentæ in frumento, lutea transfuersim in alis cingula obtinent. An vero cantharides in potu pro lotio euocando dandæ sint, non mediocriter dubium est, quum Plinius, citato loco dicat: Cantharides diximus, sed in iis magna quæstio, quoniam ipsæ venena sunt potæ, vesicæ cum cruciatu præcipuo: & vltra Cossimum quendam equitem Romanum amicitia Neronis principis notum, cum is lichene correptus esset, vocatus ex Aegypto medicus ad hanc valetudinem eius à Cæsare, cum cantharidum potum præparare voluisset interemit. Galenus porro, ut legitis, paucis ab hinc interpositis lineis, præceptoris sui autoritate, earum nonnihil diureticis medicamentis iniici meminit. Consulo tamen ipse, ne quis audax in cantharidum exhibitione sit, quum venenosæ tam integræ quàm secundum partes sint, ut experientia compertum habemus. Audiuius enim nos, & vidit doctissimus ac maximus medicamentorum explorator Antonius Musa Brasauola, quendam cui pharmacum datum fuerat, paratum in mortario, ubi antea cantharides pistæ fuerunt, & totus excoriatus à faucibus ad anum vsq; eua-

lit.

fit. Efficacissimæ autem omnium cantharidum habetur, quæ in fraxino nascuntur. Buprestis verò vt placet Dioscoridi, cantharidum genus est, virtute scilicet, secus autem figura, quum verinis digitalis sit longitudinis ruber, multis & nigris maculis pictus, & vt tradit Plinius libro trigesimo capite quarto: Animal in Italia rarum simillimum scarabæo longipedi, fallit inter herbas, bouem maxime, vnde & nomen inuenit, quod hucusq; Lusitani seruarunt, rumpentem bouem appellantes, deuoratum enim tacto felle, ita inflammat, vt rumpat: hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit, synectica vi vt dictum supra est. At erucæ picearum, vbi arbores pineæ sunt, reperiuntur.

Buprestis.

DE SALAMANDRA.

Græcè, σαλαμάνδρα: Latinè, Salamandra: Hispanicè, Salamantegua: Italicè, salamandra: Gallicè, Salamandre: Germ. Molch oder olm.

Enarratio LV.

Salamandra in aquis hodie potissimū reperitur, animal venenosum, lacertæ magnitudine, subnigrum, de quo falsum fertur, in igne non cremari, vt Dioscorides in præfenti adnotat, & Galenus libris de Temperamentis illi subscribit, dicens: In igne aliquandiu incolumem viuere posse, sed si diutius in eo manserit, non secus ac alias res comburi,

Salamandra comburitur.

comburī, id quod nos verum esse comprobauimus, Salamandram in ignē iniicientes.

CONSTANTINVS.

Theophrastus de signis pluuiæ ostendit σαύρα etiam Salamandram significare, cum dixit σαύρα ἢ καλοῦσι σαλαμάνδρα: de hac præter Aristotelem Aelianum & Nicandrum in Ther. & Alexiph. loquitur Plinius lib. 10. Cap. 67.

DE ARANEIS.

Græcè, ἀράχνη: Latinè, Araneus: Hispanicè, arana: Italicè ragni: Arabicè, hamdebut, & hansebut: Gallicè, areigne: Germanicè, Spinn.

Enarratio LVI.

Araneorū
plur: agene
ra.

ARaneorum plura sunt genera, ex quibus altera sunt venenosa, altera, veneno carentia, de quibus hoc loco Dioscorides intelligit. Ex venenosis vero phalangium est, cuius vna species, tarantola, à ciuitate Taranto hodie dicta, in qua, ditionis Regni Neapolitani frequens est, dicitur: ex cuius morfu mira sed non dictu falsa subsequuntur symptomata, quæ pati videmus huius animalis ictu percussos. Nam quidam plorant: alij rident, alij vlulant, alij strident, alij saltant, quidam vero canunt, nonnulli tremunt, sed & alij dormiunt, alij vigilant, alij sudant, alij gestiunt, taliter vt demone ipsos correptos diceres. Quæ symptomatum varietas, à varia huius animalis natura euenire creditur, tametsi non desint aliqui qui potius ad dierum & horarum varietatem, in quibus animal hoc momordit reiciant, sed omnium rationum hæc vincit admiratio, quòd huius animalis venenum, veneficiūve, sono cuiusuis instrumenti musices mitigetur ac superetur, ita vt morfi, interim dum sonoram vocem illam audiant, coercitum ac victum morbum, siue affectionem illam habeant, & tanquam liberi ac sani sint redditi: At si musicus instrumentum desinat pulsare, repente ad symptomata redeunt prima, sed curatio, interim dum musices melodia viget, conficitur, theriacam, vel mithridaticum illis propinando, quousq; omnino ab affectione leuati sint. Cæterum Galenus de Theriaca ad Pisonem libro, vbi Democritum Damasippi filium & Epicurum

eorum philosophos redarguit, quia principium rerum omnium, Indiuiduum atq; Vacuum, Inaneq; esse opinabantur, nō minusq; Aselepiadē medicum dictis adiiciens, qui ut cæteri opinabatur, permutatis tamen nominibus, ut pro indiuiduo corpuscula, pro vacuo meatus dicat, refert, quis namq; artes ab animalculo araneo factas inspiciens non credit. etiam telam per dilucida adeo tenui atq; fila parari, ut etiam aliqui dicant, texendi artem homines primum ipsi referre acceptā. Hanc verò araneorū telam, pro vulnerum sistendo sanguine, valere omnes norunt.

DE LACERTA.

Græcè, Σαῦσα: Latinè, lacerta: Hispanicè, la gartixa: Italicè, lucertola: Gallicè, le sarde: Ger. Heidex.

Enarratio LVII.

Sunt lacertarum plures species, oua, veluti serpentes, parientes omnes: alia parua, domorum parietibus & muris familiaris: alia maior, inter saxa viuens, quæ cum serpētibus, hoc est colubris, bellū habet, de quibus duabus Dioscorides intelligit: quia harum caput, palos, surculos, & corpori infixā spicula extrahit, præsertim contusum & loco admotum. Altera vero species maxima est, insule sancti Thomæ, æquinoctiali subiacenti admodum familiaris, veluti apud insulam Caprariam, alteram Fortunatarum: apud quas animalia hæc ingentis magnitudinis cernuntur, pro quibus interficiendis, bombardæ, vel sclopettis aliisq; bellicis tormentis opus est. Sed has potius forsā inter crocodilos reponendas putarem, quia a crocodilis aquaticis nihil quicquam differāt. Cæterum stercus lacertæ, in vsu medico habetur, præsertim pro delendis oculorum nebulis, ut docti norunt medici, chirurgicive.

Lacertarū
species.

Stercus la-
certa.

DE LACERTA, QVAE

DICITVR SEPS.

Græcè, σὴψ: Latinè, seps, Chalcidica lacerta: Hispanicè, salta rostro.

c Enarratio

Seps quid
fit,

Enarratio LVIII.

Seps ut Dioscoridi & Nicandro placet, Chalcidica lacerta est, & illa quidē venenosa, parua variis coloribus depicta, muris & parietibus ferē semper adhærens, quam nostri Hispani timent, quia sæpe in hominum faciem saltat, & ea de causa illam sua voce, facie saltantem appellant: Romani verò, quia sub terra longo tempore anni permanet, eam terrantolam nominant. At Aëtius lib. xiiij, cap. xxvj, longe aliud animal, per sepem intelligit, quum dicat: serpens qui seps appellatur, longitudine quidem duorum cubitorum reperitur, ex crasso autem in tenuem abit, recta verò ac tarde proserpit, caput habet latum, os acutum, vniuersum autem corpus multis albis notis respersum, & cætera.

DE SCINCO.

Græcè, σκίνκος: Latine, scincus, terrestris crocodilus: Hispanicè, stinco: Italicè, stinco: Arabicè, Aschanchur. v. Schanchur.

Scingus.

Enarratio LIX.

Scingus tametsi à Dioscoride terrestris appelletur crocodilus, verus tamē hodie ex Nilo adfertur, quem officinæ stincum aut stingum vocant, lacertæ magnitudine, figura crocodili, cuius carnes renibus propinquas passim in electuariis venerem irritantibus immittuntur. Porro
illius

illius loco Venetiis, species quædam in lacubus vicinis nascens venditur: minor tamen, & viribus ignauior. De crocodilo verò, quid dicturi sumus, quum non solum in Nilo, sed variis aliis locis reperiat, animal quadrupes hominibus infestissimum, vt nostri nouere castellani, qui in Perù terram nouam ad nauigarunt. Veluti Lusitani nostri quoq; in insula sancti Thomæ quotidie experiuntur, non sine tamen eorù magna iactura, vbi non solum quindecim cubitorum, vt Aristoteles sed decem & octo, vt tradit Plinius, aliquando visus fuit. Causam verò referre, cur crocodilus superiorem maxillam mobilem habet, inferiorem vero immobilem, anatomici viri est, quum id ossium in structura, compaginéve eueniat, quæ contrario modo quàm in aliis animalibus connectuntur, vt anno superiori Ferrariæ, quum caput crocodili dissecuisset Ioannes Baptista Cananus, amicus noster integerrimus, vir hac ætate cum ipso Vesalio facile conferendus, percipimus. At cætera de crocodilo apud Plinium legito.

Crocodilus

DE LUMBRICIS TER- RESTRIBVS.

Gracè, τὰ τῶν γῆς ἔντομα: Latinè, terra vermes, terra intestina, lumbri: Hispanicè, lumbrizes de tierra, minholquas: Italicè, lumbrichi: Arabicè, charatin, Gallicè, lumbris ou vers de terre, Germanicè, Regen vurm.

Enarratio LX.

Lumbrici vermes, quibus hamo affixis pisces capiuntur, notissimi sunt, ex quibus oleum pro iūcturarum & neruorù sedando dolore, in officinis & extra officinas, paratur, quod vtinam deinceps, in balneo Mariæ fieret.

DE MVRE ARANEO.

Gracè, μυγάλη & μυγάλη: Latinè, mus araneus: Hispanicè, mus ganho, murganho: Italicè, topo ragno: Gallicè, mesarane: Germanicè, Ratten, aliq; Zifsmaus.

Enarratio LXI.

M^{us}.

M^{Vs} araneus, vt tradit Aëtius lib. xiiij. cap. 14. colore similis est mustelæ, magnitudine autem muris, vnde & mygale apud Græcos nomen obtinuit, os autem oblongum habet, caudam exiguam, dentes tenues, ac eos duplici ordine sitos in vtraq; maxilla, quo fit, vt quatuor dentium ordines habeat, appellant autem Hispani animal hoc sua voce mus ganho, pro mure araneo.

DE MVRIBVS.

Græcè, μύς: Latinè, mures: Hispanicè, ratones: Italicè, toppi, sorgi: Gallicè, souris: Ger. Maus.

Enarratio LXII.

M^{Vs} animal omnia rodens, plures habet species, à quibus hodie nullum desumimus medicamentum, campestrem tamen multi pro delitiis in victu recipiunt.

DE LACTE.

Græcè, γάλα: Latinè, lac: Hispanicè, leche: Italicè, latte: Gallicè, lait: Arabice, Leben: Germanicè, Milch.

Enarratio LXIII.

Lac sanguis biscoctus in vberibus animantiū fœminarum est, quod ex triplici, dissimiliq; substãtia constat, scilicet, caseosa, serosa, & pingui siue butyrosa. Desumitur enim lac hodie non solum pro victu, sed medicinæ vsu, ab homine, à capra, à boue, à vacca, à bubulo, ab asina, ab equa & camelo. Primas humanū obtinet, caprinum secundas: Ouillum vero crassum & pingue est, & parum seri habet: at vaccinum crassum & cæteris pinguius est, à quo butyrum præcipue conficitur, ita dictum, quia à bouis lacte fiat: vnde Galenus x. lib. de Facultatibus simplicium medicamentorū, capite de butyro, inquit: Miror autem quo pacto Dioscorides ex ouillo & caprino cõfici referat, ego namq; ex bubulo fieri noui, ac proinde nuncupatum esse butyrum existimo. Asininum autem lac, admodū aquosum est, & serosum, in quo nihil quicquam pingue reperitur, & ea de causa, hec tics maximo iuuameto datur: suillum quoq; lac crudum aqueumq; est. Porro equinum & camelin

camelinum caseosum est. Ceterum dignoscitur optimum
 lac ex colore, sapore, odore, & ipsius substantia: ex colore,
 quia oportet albissimum lac sit, splendidum, clarum, & mi-
 nime liuidum: ex sapore, ut gustui sit suaue, non acre, non
 amarum, non acidum, non salsum, aut qualitatis alicuius
 excedentis particeps: ex odore, ut bono sit odore præditum,
 vel saltè omnino odoris expers: ex substantia quoque dixi-
 mus, ut neque liquidum neque nimis crassum sit, sed substan-
 tia medium, quale est quod in pollicis ungue iniecta gut-
 ta, non cadit, sed simul adiuncta retinetur, & minime spar-
 gitur, tale enim optimum iudicandum est, & in optimum
 vertetur sanguinem, modo ab animante sana, & nouiter
 emunctum sit, ieiunoque stomacho bibatur, nec desuper
 aliquid vini vel nutrimenti acetosi, vel qualitatem aliquam
 excedentem possidentis sumatur: imò ut hæc omnia conse-
 quantur, opus est, ut stomachus lac bibentis, ab omni su-
 perfluitate mundus sit: quod si hæc non fuerint, lac procul-
 dubio in pessimos vertetur humores, & stomachum &
 aluum turbabit. Datur enim lac maximo iuuamento iis
 quibus Dioscorides concedit, sed dysentericis præcipue,
 modo ferris candentibus ferucat, ut suadet Galenus, lib. x.
 huic dicato operi, non verò ignitis marinis calculis, ut Dio-
 scorides vult: sed lac nocet febricitantibus, caput dolenti-
 bus, oculorum affectibus, paralyti, neruorum contractioni-
 bus, distillationibus, nephriticis, obstructionibus, denti-
 bus, & gingiuis: quod cum ita sit, opus est ab ipsius bibi-
 tione dentes lauentur, sed optimum fore consilium arbi-
 tror, si lacti semper aliquid mellis vel sacchari adiiciatur,
 ne in stomacho coaguletur, vel lateribus illius adhæreat.
 Quòd verò lac cum piscibus non sit comedendum, vulga-
 tum iam est, quanquam tamen Galli & Germani consilium
 hoc floccifaciunt, non sine eorum tamen iactura, quum
 eorum plures elephantiasi, Mauritanorum lepra corripian-
 tur, ut apud Belgas per septenniū percepimus. Verum quod
 Dioscorides in præsentia asserit, de lacte canino, id Galen.
 tanquam falsum reprobat, lib. x. de Facul. simpl. medic.
 ad istum modum dicens: alij verò palam mentiti sunt, ut
 de lacte canino, quod in palbèbris pilos renasci prohibe-
 at, si prioribus auulsis, ei loco foret illitum, unde pillorum ra-
 dices extractæ essent. Ceterum lac frigidum temperatura est.

*Lac disen-
 tericis quo
 modo dari
 debeat.*

*Lactis no-
 cumenta.*

*Lac cani-
 num.*

DE SERO LACTIS.

Græcè, ὀρός γάλακτος: Latine, serum, lactis aqua: Hispanicè, suero de leche: Italicè, sero, aqua de latte: Gallicè Mesgue, ou laiët clair. Germanicè, Molcken, sçheyd milch.

Enarratio LXIII.

*Seris cuius
temperatu
ra sit.*

SERUM vna ex quibus substantiis lac cōstat est: quod an calidum vel frigidum sit, dubitant Authores, quā quæstionem quum nullus hucusq; Brasauola melius disseruit, illius verbis placuit subscribere, quæ lib. iij. Aphorismorum ita habent, præsertim super illis Galenianis verbis dicentibus: Hæc autē lactis pars, serosa dicta, vim habet abstergendi, inquit igitur Brasauola: serum abstergium dicitur, propterea dubitandum videtur, quam qualitatem abstergiuam habeat, & an serum tale sit, vimq; exulcerandi habere possit. Videtur in primo statim disputationis vestibulo, si serum abstergium sit, calidam qualitatem habere, imò Dioscorides serum nō solum abstergere dicit, sed etiam è corpore humores educere, quod est caliditatis indicium, vnde & Galenus in iij. lib. de Alimentorum facultatibus, vbi de sero pertractat, inquit: Veteres ad aluum exonerandam creberrima hæc potione vsi sunt, & de lacte ipso tractans, causamq; cur soluat, assignans, inquit esse propter multum serum, quod habet admixtum in fine etiam huius partis, in qua de lacte agit, lac triplicem substantiam habere docet, caseosam, serosam, & butyrosam: de serosa parte loquens, inquit: crassitiem humorum extenuat, & aluum subducit. Et in fine illius partis, in qua de acido lacte disserit, inquit: Tanto magis lac subducere, quanto plus habebit seri, hæc autem sunt caliditatis opera, nosq; experiētia docet iccoris obstructionem sero aperiri, & singulis annis multi ex seri caprini potu ab obstructione liberantur. Mauritani quoq; & Damasceni medici serum calidum esse testantur. Mesue etiā dicit, aquam lactis, calidæ & siccæ complexionis esse in primo gradu, vsque ad secundum: & Auicenna, cap. 444. ij lib. de lacte tractans, inquit, quod natura eius aquositatis est calida, nosq; idem hoc medio suadere possumus, quia nullus est, qui

Qui non concedat, vrinam esse calidam. Vrina autem est aquositas sanguinis. At simile est in lacte serum, quod in sanguine aquositas, ideo eandem qualitatem habebit: à natura enim aquositas ad hunc finem generatur, vt sanguis per omnes corporis venas deducatur. Deinde illa aquositas reuertitur, & ad vrinæ meatus transit, atque exit, quia nullum aliud officium habet, nec nutrire potest: in lacte serum est hæc aquositas, quæ lacti mixta est, lac enim nihil aliud est quàm sanguis in carne illa mammillarum glandulosa iterum coctus, quæ dum concoquit, rubrum colorem aufert, & album inducit: talis autem glandulosa caro frigida & humida est, vnde hoc quod in lacte serum dicitur, est sanguinis aquositas: quæ cum per vias vrinarias exit, vrina nuncupatur, quum verò vrina sit calida, & ipsa sit aquositas sanguinis, quæ serum dicitur, serum ipsum calidum esse oportet. Nec ad illud tanquam ad asylum fugiendum est, quod vrina in renibus caliditatem acquisiuerit per quos aquositas illa quæ serum dicitur, non transiit, quoniam & in ipsis mammis altera coctio facta est. Nec ad istud tutò confugere poteris, quod mammarum caro frigida sit, quia id opus concoctionis lactis per caliditatem fit. Adde, quod in venarum dissectionibus, aquositas illa quæ à sanguine separatur, calorem, saporem, & vrinæ substantiam habet, tamè ad renes adhuc non transiit: nec tamen iremus inficias, illius aquositatis caliditatem in renibus magis intèdi, quum & ipsa suapte natura calida sit: quum verò ad renes profluit, & per meatum vrinarum exit, sanguinis dispositionem ostendere putatur, ex his igitur inferendum videtur, serum calidæ temperaturæ esse. At in oppositam sententiam, Galeni verba facere videntur, qui lib. iiii. de Simplic. medic. facultatib. cap. 16. vbi disputat, propter quid mel ob caliditatem validiorem amaritudinem contrahat: lac verò dulcius efficiatur, in illo capite dicit, lac ex tribus substantiis compositum esse, caseo butyro & sero: postea addit, at excrementum illud serosum & frigidum & humidum est, & in tertio lib. de Arte curandi, serum frigidum facit, & in septimo eiusdem de Arte curandi libro, idem colligi potest, imò & ad hoc probandum ratio quædam philosophica in promptu est: Nam Aristoteles in quarto lib. Meteororum, si is liber Aristotelis sit, docet, so-

Lactis dis-
finitio.

Galenus.

lum ea quæ frigida sunt, liquida, coagulari per frigus. At illa enumerans quæ frigore coagulantur, inquit: vt sunt quædam vina, acetum, lixiuium, serum, igitur serum frigidum est, tum ex philosophi sententia, tum ex ratione ipsa quæ ita esse demonstrat. In hac igitur ambiguitate, quid dicere oporteat, inexplicatum videtur: quoniam rationes & magnorum virorum authoritates hinc inde tanquam instructæ acies militare videntur, imò si calidum sit quia euacuat, & abstergit, erit in Galeno contradictio, qui in iij. lib. de Alimentorû facultatibus, ipsum soluere dicit, in quarto autem de Simplicium medic. facultat. cap. 16. frigidum & humidum esse iudicauit, imò & in decimo de Simplicium medic. facultat. ipsum calidum ponit, quia & extergendi & subducendi vim habet: Nos igitur vt hanc controuersiam eo meliori modo quo fieri potest cõcilie-
 mus, aliquam caliditatem sero inesse dicamus, tamen non talem, tantamve, quin à frigidioribus partibus superetur, ratione huius caliditatis & acredinis cuiusdam, non multum manifestæ, tamen quæ aliquo modo sentiatur, si quis pensiculate gustet, in ipso vires sunt attenuandi, detergendi, & subducendi per aluum, suapte autem natura, & pro maiori parte frigidum & humidum est, ob maiore mixtæ
 quotitatis copiam. Dioscorides lib. ij. propter hanc paruam caliditatem & acredinem dicit serum efficacius in purgando esse quàm lac, & quod his datur, quos sine acrimonia purgare volueris, quales atra bile laborâtes, comitiales, lepræ, elephantiasis, & toto corpore papularû eruptiones. Experientia verò frigidum esse docet, propterea vulgus nostrum in mense Maij, vt bilis calorem supprimat, & erumpentibus pruriginosis pustulis succurrat, serum copiose propinat, sed caprinum potissimum quærit, aut asininum, & intentum allequitur: adde, quòd id lac apud authores frigidius existimatur in quo plus serî inuētum sit, vt de asinino Galenus infert. Serum igitur frigidum esse constat, quod eius quoq; gustus, qui insipidus est probare videtur. Nec ratio illa te commoueat, vt ipsum calidum esse fatearis, quoniam abstergat, etenim aqua ordeï idem efficit, tamen frigidam esse constat, subducit verò serum ob modicam illam acredinem & caliditatem, quam in se habet. Hæc de sero dicta supersint, in quo & caliditatem
 aliq

serum frigidum est, sed secunda in parte calidum.

Serum frigidum est.

aliquam, & aliquam acredinem inesse putamus, quæ abstergit, & aphthas in puerorum ore facit, his autem modicis qualitatibus, Damasceni & Mauritanii illecti, serum calidum esse professi sunt, quum tamen absolute non sit.

DE LACTE SCISSILE.

Græcè, σχιστὸν γάλα: Latinè, lac scissile: Hispanicè, leche azeda: Italicè, latte acetoso.

Enarratio LXV.

Lac scissile, acetosum lac est, quod hodierni Græci & Thurcæ in maximo habent usu.

DE CASEO.

Græcè, τυρὸς: Latinè, caseus: Hispanicè, queso: Italicè, formagio cascia: Arabicè, lubon, & gieben: Gallicè, fromage: Germanicè, Kesen.

Enarratio LXVI.

Caseus, ubiq; tanquam vinum, suas habet laudes, vetus verò calidus & siccus est, discutiendiq; vires possidet, ut ex Galeni præclara historia deprehenditur: recens verò, frigidus est, ac astringendi nonnihil virium habens. Proinde qui caseo recenti, viperæ morsus curare nituntur, toto ut dicitur aberrant cælo. Athippace, equinus caseus est, cuius Hippocrates meminit, lib. de Aere, aquis, & locis, ubi de Scythia agit, & lib. iiii. de morbis ubi Morborum causas inquirat, dicens: Et habet hæc res similitudinē ad id quod Schitæ faciunt ex equino lacte, lac enim in caua vasa lignea infusum concutiunt, illud autem dum turbatur, spumescit ac secernitur, & pingue quidem, quod butyrū vocant, quum leue sit, in superficie consistit, graue vero & crassum deorsum fidit, quod etiam secretum siccant, ubi verò concretum ac siccatum fuerit, hippacem ipsum vocant.

Caseus
vetus
calidus
& siccus
est.

Hippace
caseus
equinus.

DE BUTYRO.

Græcè, βούτυρον: Latinè, butyrum: Hispanicè, mantega: Italicè, burro, smalto: Arabicè, zebd: Gallicè, beurre: Germanicè, Butter.

DE LANA.

Græcè, ἰείον: Latinè, lana: Vulgò lana, Arabicè, sauf, vel suf: Gallicè, laine: Germanicè, Schmutzi guollen.

Enarratio LXVIII.

Lana succida, præcipuè ex ouibus extracta, rei medicæ conducibilis est.

OESYPUS.

Græcè, οἶσυν &: Latinè, œsypus: succidarum lanarum pinguedo: Hispanicè, isopilho humido: Italicè, esipo humido: Arabicè, sense, ratab: Gallicè, graisse de laine surge.

Enarratio LXIX.

Oesypus hodie in officinis corruptè isopus humida vocatur, scilicet lanarum succidarum pinguitudo, habet enim concoctoriam vim similiter vt butyrum, & parum quid de discussoria, vt refert Aëtius sermone secundo suæ medicinz.

DE COAGULO.

Græcè, κωτύλα, vel κωτύλα καὶ ὄπδος: Latinè, coagulum: Italicè, caglio: Hispanicè, coaglio, & coalho: Arabicè, anfea: Gallicè, caillé, presseure: Germanicè, Lipp.

Enarratio LXX.

Coagulum ex multis & variis extrahitur animalibus, quod pro coagulando lacte, ex quo caseus resultat deseruit. De quo Galenus lib. x. de Facult. simpl. medic. ita prodit: Coagulum omne acris & digerentis potentiz est, atq; etiam exiccatoriz, nam necessario id superiora comitatur: ac leporis quidem coagulum comitalem morbum, si tam aceto bibatur, præterea profluuium muliebre sanare proditum est, necnon coactum in ventre lac dissoluere, id quod nos sumus haud dubie experti, non solum in leporino, sed etiam in aliorum omnium animalium coagulo, sed & sanguinem in ventre concretum simili modo

do epo

do epotum coagulum leporinum dissoluit, ac efficacius quidem cæteris, verum non solum, quum hoc omni sit commune coagulo.

DE ADIPE.

Gallicè, ἄσπας: Latine, adeps: Hispanicè, gordura: Italicè, seu o vero grasso de animali, o vero assungia: Arabicè, menim: Gallicè, graisse & suif, Germanicè, Feyste, fette.

Enarratio LXXI.

Differt à pinguedine adeps quòd crassior sit ac propterea animantibus totam naturam terrosiorem habentibus, vt bobus & capris, adeps prouenit: velut humidioribus, vt suibus bene habitis, pinguedo. Proinde pinguedo celeriter in igne posita, colliquescit, nec facile vbi semel liquata fuerit, rursus concreuit, aut cogitur: At adeps, nec facile funditur, liquefcitve, & fusus celerissime congelatur. Porro adeps suillus aliorum omnium est humidissimus, ob idq; actione sua vicinam oleo vim possidet: verum qui mordicationes perpetiuntur, aut in recto intestino, aut in colo, iis potius caprinum adipem quàm suillum iniicimus, non quòd plus acrimonias obtundat, sed quòd cõcreseat citius: suillus autem instar olei defluat, quare caprinus potius dysentericis & tinesimosi iniicitur, quando morsum eorum mitigare est consilium. Cæterum, quum inter pinguedinem & adipem differentia sit, tu si voles, oleosam & pinguem in animalibus substantiam omnem, adipem appellato, vt pleriq; medici, sed & pinguem appellare totum hoc genus licet, vt ait Galenus libro xj. de Facultatibus simplicium medicamentorum.

Cæterum vtimur pinguedinibus pro leniendis, ac sedandis doloribus, emolliendisq; tumoribus. Ex auibus vero anserina partium tenuitate penetrabilior præfertur: Deinde gallinacea, mea tamen sententia: anatum & syluestrium anserum pinguedo siue adeps, ea quæ ab anseribus domesticis desumitur adipe tenuioris essentia dicenda est, imò adeps & pinguedo agrestium animantium & volatilium, in vniuersum potetior est, quàm quæ ab animalibus quæ in vrbibus otiose aluntur, extrahitur, modo speciem

Auium pinguedo.

speciem speciei cōferas: & quæ à masculis, calidior quàm quæ à fœminis. Ex quadrupedibus vero leonina primas obtinet, deinde ex pardo, mox quæ ab vrsō habetur, tandem taurina: mox hircina, postea caprina, tandem bubula, deinde vitulina, ac hœdina, suilla vero ita habet, vt intra illam & anserinam gallinacea medium teneat, vt ex Galeno desumitur libro septimo de Compositione medic. secundum genera. & 2. de Febribus ad Glauconem: damæ porro pinguedinem Dioscorides tum Galenus, & Paulus præterierunt, quum tamen pro emolliendis scirrholis tumoribus multum valeat. Cæterum Galenus libr. xj. de Facul. simplic. medic. inquit: Dioscorides Anazarbensis multa profecto bene dixit eorum quæ de medica materia memoriæ prodidit: significata tamen vocum Græcarum non satis pernouit. Hic ergo quum ait, magis esse adstrictorium adipem caprinū suillo, siquidem acriorem significare velit per magis adstrictorium accipimus sermonem ceu verum: At si illud talem habentem qualitatem qualem rhus, rheon, hypocistis, balauustum: haud verum esse sermonem dicemus. Porro quoniam viperarum adipem vbi radicitus pilos sub alis euulseris, prohibere illos recrescere illitum referunt, visum est mihi eius facere periculum esse satius. At vbi prout iubent fecissem, mentitos comperi. Sicut etiam quod initia suffusionum sanet: Verum vrsorum adipem alopecias curare vere est proditum, quum tamen probatiora habemus ad eum affectum remedia. Porro quum dicant vulpinum adipem dolores aurium sanare, nec dicant quos aurium dolores, ceu non noscentibus ipsos distinguere, attendendum non est. Alij piscium adipem laudant, tanquam ad suffusiones aut quencunque alium affectum nominare velint, congruat, & cætera.

Sed & hoc iterum repetere, non extra rationem est, quum quæ bona sunt, bis & ter, vt Plato suadet, repetenda sunt, hircino igitur & caprino sepo, hodie pro cohibendis fluxionibus dysentericis, priscorum more, vtimur, sed animaduertant medici, quod pinguedines emollientes, & parum digerentes pueris & fœminis, & carnes molliores habentibus conueniunt, quales sunt, suilla, gallinacea, & vitulina: corporibus vero durā carnem & siccam possiden

Adeps quadrupedum.

Damæ pinguedo.

Viperarū adeps.

Vrsorum adeps.

Quæ bona sunt, bis et ter repetenda sunt.

*Pingue æ-
stuosum.*

*Pinguedi-
nis dua cõ-
parationes*

*Pinguedo
calida &
frigida di-
ci potest.*

sidentibus, vt messoribus, fossoribus, laboratoribus, & ba-
iulis, digerentes potius pinguedines conueniunt, vt leo-
nina, taurina, vulpina, pardi, hyenæ, damæ & similibus
animalium, inueterascens quoq; pinguedo recenti cali-
dior & tenuior efficitur, ac prõinde quoq; valentius de-
ficcans. Cæterum, omne pingue æstuosum est, & stoma-
chum subuertēs, pauci præterea nutrimenti vt ex Hippo-
crate elicitur libro secundo de Diætâ, & Galeno lib. iij.
de Facul. almen. cap. ii. Verum, dubitant aliqui, an pin-
guedines, calidæ & humidæ natura sint, vel potius siccæ:
ratio huius dubitationis in hoc consistit, quia in Aldino
exemplari Græco legitur *ξηραυτική*, id est, desiccatoria, ita
vt legatur, omnis igitur pinguedinis facultas est calfacto-
ria, & desiccatoria: sed reuera textus iste Aldinus corrup-
tus est, quum loco *βερμαυτική, ξηραυτική* legendum sit, sic:
omnis igitur pinguedinis facultas est humectatoria &
excalfactoria, quâ lectionem cõfirmat quoq; vetus inter-
pres, & Galeni sententia ita legendum monet, quum eo
loco pinguedinum duas faciat cõparationes: alteram ad
corpus humanum: alteram vero pinguedinum inter se:
quum vero ad corpus humanum Galenus pinguedines
refert, eas humidas esse tradit, vt eius indicant verba, quæ
ita habent: Omnis igitur pinguedinis facultas est hume-
ctatoria & excalfactoria, humanorũ corporum, vbi nota
verbum humanorum corporum, & subdit, vt res clarius
comprehendatur: Nam pinguedo suis, vt ad nos quidem,
largius humectare potest, sed non æque excalfacere, sicuti
neq; oleum. Ex quibus satis manifestum est collatione
facta ad corpus humanum, pinguedines calfactoriam &
humectatoriam vim habere: quam Aëtius aduertens, ita
libro ij. suæ medicinæ cap. 152. dixit, omnis pinguedinis
vis est, humana corpora humectandi ac calfaciendi. Alte-
ram vero comparisonem facit Galenus pinguedinum
inter se, quo fit, dicat, pinguedinum vna ficior altera
est, id est, vna non ita humida est veluti altera. vt paucis
igitur absoluamus, lectio communis tanquam verior re-
tinenda. Cæterum pinguedo in quantum pinguedo, cali-
da est, quia sanguinis vnctiosa pars: in quantum vero à
frigore concreta, frigida dicitur: quibus paucis Galeni
varia dicta conciliari possent, vt alibi dicemus. Reliquum
erit

erit in præfenti citare, sepum, quod ex pinguedinibus hodie ad mulierum ornamentum paratur, quod Hispani sepum confectum, Itali vero pomatam vocant, cuius veram descriptionem talem habeto. Recipe adipis cervini, vel illius qui ab hædi renibus extrahitur, libras duas, pinguedinis suillæ recentis libram mediam, quas pinguedines à membranulis purgatas, albo vino lauato, deinde lino panno exprimito: taliter ut à vino pinguedines sincere maneat, quas postea in olla vitreata, aqua rosacea semiplena infundito, modo aqua pinguedines cooperiat, quibus tunc addes, pulueris gariophyllorum vnciam mediam, nucis moschatae drachmas duas, spicæ nardi grana quatuor, pomorum camusiorum mundatorum & incisorum numero octo, postea optime cooperta olla, lenibus prunis eam admoueto, atq; baculo interdum misceto, feruereq; permittito ut aqua ad consumptionem fere deueniat: tandem deposita ab igno olla, contenta per linteum novum in vas fictile rosacea aqua respersum percolato, feces tamen relinquendo, quæ percolata, iterum in alteram infundantur vitreatam ollam, quibus addas, olei amygdalarum dulcium vncias sex, ceræ albæ vncias quatuor, & ad ignem omnia liquefacta, iterum colato, & in vasculum vitreatum, rosacea aqua rosicidum, cadere finito, demum omnia illa aqua rosacea moschata abluta, in vase vitreo optime cooperto seruato, quod albissimum sepum euasit minio tamen rubrum confici potest. Valet autem ut diximus, pro manibus & facie emolliendis, ac dealbandis, labiorum quoq; fissuras & narium ac manuum rupturas sanat, sed id validius efficit, si coralli pauillum admiscueris illi.

*Pomatam si
ue sepum
confectum.*

DE MEDULLA OSSIVM

ANIMALIVM.

Græcè, μυελός: Latinè, medulla: Hispanicè, tuetanos, tutanos, Italicè, midolla d'ossa: Gallicè, moelle, Arabicè, mochial & moch: Ger. Marck.

ENARRATIO LXXII.

DE medullis nihil quicquam melius aut elegantius dici potest, quam quod Galenus de illis scriptum reliquit,

Medulla.

Pessi ex vitulina & ceruinamedulla parantur.

Medulla vomitum irritat.

reliquit lib. xj. de Facul. simpl. medic. proinde illius verba subscribere in præsentî minime grauabor, quæ ita habet: Medulla vim habet corpora indurata & scirrhusa emolliendi, optimam sum expertus semper ceruinam, dein vitulinam: At hircorum & taurorû, tum acrior est, tum ficcior, itaq; durities scirrhusas mollire nequit: ex vitulina igitur & ceruina pessi componuntur, ad emolliendos vteros, & extrinsecus vteris medicamenta imponuntur, quæ ex medulla parantur, vim emolliendi habentia. Accipitur autem non solum medulla ex ossibus, quæ sane reuera est medulla, sed ex spina etiam, quæ tum durior, tum ficcior est altera, vtramq; autem hyeme collectam, in sicca editaque domo cum foliis lauri siccis reponere, ne videlicet computrescat, & cætera. Porro in cibo medullæ sumptæ ad vomitum stomachos incitant.

DE FELLE ANIMALIS.

Græcè, χολή: Latinè, fel: Hispanicè, Hiel: Italicè, fiele, Gallicè, fiel: Arabicè, Sararæ & Merara: Germanicè, Gall.

Enarratio LXXIII.

Fel.

Fel tanto potentius est, calidius, & quanto ab animali desumitur calidiori, proinde taurorû fel calidius quàm castratorum bouum persentitur. Hodie autem ex felle, linimentum contra puerorum lumbricos ab omnibus fere paratur, cuius compositio, vt tyrunculi in re medica addiscant, ita habet: Accipe pomum narantium ab interna medulla excauatum, in quo infunde, fellis taurini vel hircini, aut saltem bouis, pro cavitatis capacitate, cui addas, aloes myrrhæ an. drachmam vnam, croci scriptulum vnum, & supra calidos cineres, calefiat, quo ymbilicus, & anus inungantur, interficit enim vermes, & secedere facit. Cæterum in felle taurino potissimum, & bubulo, lapis quidam reperitur, quem Dioscorides & Galenus præterierunt, magni tamen iuuamenti, vt apud nonnullos legimus authores. Nam in puluerem redactus & vino ebibitus, vesicæ calculos frangit, non minus quoque per nares impulsus visum clarificat, & oculorum ægilopas retrahit, ac epilepsiam emendat, modo per nares cum suc-

Compositio contra lumbricos.

Lapis in felle reperi- tus.

eo maioranæ vel radicis betæ impellatur, quòd vero lapis iste ieiuno stomacho in iure capi exhibitus in crasset, obesumque corpus reddat, ac fedum faciei colorem detegit, experti sumus. Cæterum felle auratæ piscis, vel lucij, aut perdicis, gallive, in coitu mulieres illitè delectari certum est.

DE SANGVINE.

Græcè, rò αἷμα: Latine, sanguis: Arabicè, dem.
 Italicè, sangue: Hispanicè, sangre: Gallicè, sang.
 Germanicè, Bluo.

Enarratio LXXXIII.

Sanguinis vanas promissiones Galenus comperit, quæ de causa, non eo vti satius est. Nam in primis, nec humano aut suillo vnquam vsus fuit, vt eius apparent verba, quum si quis sanguinem humanum morbo alicui vtilem esse dixerit, id in suillo primo experiri oportebat, quum similia effectus similes efficiant tradat, At Marsilius Ficinus, summus Platonicus, libro de vita longa, capite vndecimo senes potu sanguinis boni à iuvene temperato accepti, repuerascere contendit, & ab aniculis dictis strygi- bus, argumentum desumit, quæ puerorum sanguinem, vt reiuueneant, sugunt, quæ vera esse credendum est vt multi alij celebres viri affirmarunt, sed præcipue Comes Mirandulensis, in eo doctissimo libello quem de strygi- bus edidit. Non minus quoque Arnaldus Villanouanus reprehensione dignus est qui in emplastro siue ceroto de pelle arietina, ad crepatos conscripto, sanguinem hominis ruffi admiscere mandat, ac si ab alio animali, efficaciori iuuamento desumi non poterat. Porro Antidotum quod à sanguinibus inscribitur, cõtra venena accommodatum est, vt apud Galenum & omnes fere Græcos videre est. Columbæ tamè sanguine, aut palumbi, turturisve Galenus in vulneribus capitis meninges attingentibus, nunquam vsus est, quum oleum rosaceum pro illa complenda operatione satis illi esset, dicit enim: Ego verò sexcentos noui eorum quibus Romæ perforata fuere capitis ossa, necquicquam ab vsu rosacei, citra columbæ sanguinẽ offensos, & subdit: Itaq; melius inuenire nihil possis in capite perforato, quàm vt rosaceo probo vtare. Item pro san-

Marsilius
Ficinus.

Stryges ve
re reperiuntur.

Arnaldus
Villanouanus.

Antidotũ
ex sanguinibus.

Sanguis columba.

guine

guine in oculo cōcreto, eo quoq; nunquā fuit vsus, quum collyria sunt plurima quæ medeantur hyposphagmatis, & maxime quod plurimam recipit myrrham, quale est, quod à Damocrate compositum est. Ad eundem modum falsum est, quod nocturæ, siue nycticoracis sanguis astmaticis valeat, veluti quod quidam dicitant de sanguine vespertilionis, vt si virginis vberibus illinantur, plurimo tempore ea ab excrementa tueri, & pilos sub alis enasci prohibeat, quod Xenocrates tanquā falsum calumniatus est. Non minus quoq; quod de Galli vel gallinæ sanguine ab aliis ferebatur, quod sanguinis eruptioni meningum conferebat, tanquam inexploratum experimentum, prætermisit, quum periculosa sit huiuscemodi experientia. Agnorum quoq; sanguinē comitiali morbo, potum non mederi tradit ibidem Galenus: quum quæcunque potu iuuant epilepticos, ea facultatis sunt incidentis: At sanguis agninus omnium minime talis est, hædinus quoque sanguis ab eo tanquam inutilis pro sanguinis è pectore reiectione prætermittitur. Ranarum quoq; viridium siue terrestrium sanguinē euulsos ex palpebris pilos inunctum, eorum renascentiam non prohibere, vt nonnulli opinabantur, expertus fuit, vnde hic apud Dioscoridē mendam esse certus sum. At hircinus sanguis præparatus, cōtra calculos renum & vesicæ datur. Cæterum inquit Dioscorides, rabidi canis morsus, sanguinis canini potu curari, cuius causam, quærens Marsilius Ficinus, loco à nobis citato, ita inquit: Galenus atq; Serapio morsum rabidi canis, sanguinis canini potu curari dicunt: rationē verò illis assignare non placuit: ego igitur biduū eam quæritans, opinor denique saliuam canis rabidi venenosam impressam hominis pedi læso per venas paulatim ad eor ascendere more veneni, nisi quid interea distrahat: Si igitur interim canis alterius sanguinem ille biberit, sanguis ille crudus ad multas horas natat in stomacho, eum denique velut peregrinū deiecturo per aluum, interea caninus sanguis iste saliuam caninam superiora membra prehensantem, prius quàm ad præcordia veniat, deriuat ad stomachum: Nam & in canino sanguine virtus est ad saliuā canis attrahendam, & in saliuā vicissim virtus ad similem sanguinem prosequendum: Venenum igitur à corde semotum, sanguiniq;

*Sanguis
nycticora-
ci.*

*Sanguis ue-
spertilio-
nis.*

*Epilepti-
cis medica-
menta con-
uenientia.*

*Textus
Dioscoridis
corruptus
est.*

*Sanguis ca-
ninus opi-
natur
morsui ca-
nis rabidi.*

guiniq̄ue imbibitū in aluo natanti, vnā cum sanguine per inferiora deducitur, hominemq; ita relinquit incolumē. Quorsum hæc? primo quidem vt rei tam occultæ succurrentem inter differendum causam aperuerim, deinde, vt moneam, sanguinem potari posse, & quidem salubriter, atque in sanguine humano virtutem esse, qua humanum sanguinem attrahat, & mutuo prosequatur, ne forte diffidas iuuenilem sanguinem à sene bibitum trahi ad venas, membraq; posse, ibique prodesse quam plurimum. Reliqua verò de sanguine olim abunde disseruimus, in hoc quoq; capite præcipue quærendo, an sanguis anima esset.

Sanguis salubriter bibi potest.

DE STERCORE ANIMALIUM.

Græcè, ἀπόπαις ἢ κόπρος: Latine, stercus: Arabice, hebel: Hispanice, estiercol: Gallicè, fiente: Germanicè, Dreken.

Enarratio LXXV.

STercus alterum altero calidius est, secundum quòd à calidiori excernitur animali: caninū, vt affirmat Galenus, anginam curat, & dysenteriam constringit, præcipue in cocto lacte epotum: non minus quoq; medicamentis maligna vlcera sanantibus adiungitur. Porrò humanum, gutturis phlegmonibus & anginis mederi celebri historia scripsit Galenus, sed lupinum colicis affectibus magno iuuamēto propinatur, præsertim album, super fruticibus collectum. Verum ego, quum lupus interficitur, iubeo illius intestina cum stercore seruari, ac exsiccata & in puluerē redacta in potu contra colicas affectiones dare, non contemnendo profecto iuuamento. Caprarum verò stercus, acris & digerentis est facultatis, proinde strumis & scirrhis tumoribus conuenit, præsertim in corporibus duris, & rusticorum: Secus autem puerorū, ac mulierum. Extrinsicus quoq; pulticulæ modo ventri impositū, ipsius doloribus subuenit: At bubulum exsiccatorix est facultatis, veluti columbinum causticæ, & exedentis potentix quod Abinzoar inter antidota contra pestem adnumerat, & de eo Gal. lib. iij. de Temperamētis historiam de domo in Asia combusta enarrat. Ciconiarum verò, comitiali morbo mederi, falsum Galenus inuenit: At lacertarum

*Stercus caninum.
Humanū stercus.
Lupinum stercus.*

Caprarū.

*Bubulum.
Columbinum.*

Ciconiarū stercus.

*Lacertorū
stercus.*

vnice oculorum nebulas, eorumq; concursus sanguineos delere, certi sumus, de quibus omnibus Gal. consulendus est, lib. x. tam saepe à nobis in hoc opere allegato.

DE VRINA.

*Græcè, ὄσπρον: Latinè, urina, lotium: Vulgò urina,
Arabice, Baul.*

Enarratio LXXVI.

Urina.

Frequenter hodie urinae vsus in clysteriis habetur, quum abstergendi vires obtineat, præcipuè pueri stomachum ieiunum habētis. At Galenus, vlcera digitorum pedis, maxime quæ ex illusione atque offensione essent inflicta, sæpenumero, vbi nimirum phlegmone carerēt, curabat hoc præcipuè in seruis & rusticis, & in agro, & rure, vbi medicamentorum aliorum non erat copia: nec tantum in prædictis vlceribus, sed omnibus à thorace ad imos vsque pedes corripientibus, vti illa concedit. Capitis porro vlcera, aut faciei, ea lauari nō assentitur Galenus veluti nec eam dare in potu. Proinde orthopnæ curandæ gratia, eam ebibere, necessarium nō esse tradit. Auicenna tamen, illius potu, nonnullos sanitati restitutos memorat, vt ex secundo sui Canonis libro capite proprio percipi potest. Cæterum urina hominis omnium propè aliarum vrinarum est imbecillima, excepta ea quæ à sue castrato domestico mingitur, quum hæc humanæ perfimilis sit. Aprorum verò valida est, vt eius acutus indicat odor, quam Florentini in propria vesica oleo admixtam ad fumum seruant, appenduntve, & ea mellis crassitudine inspissata, contra puerorum vermes vtuntur, nares & pulsus ac abdomen inungendo. Ex urina verò chrysocolle conficitur, vt Galenus bis docuit, & nos ipsi experti sumus, quanquam vera chrysocolle minerale esse sciamus, quod potissimum ex India in Lusitaniã adferri solet. Cæterum laps linearion dictus, electri species est, alio nomine quia plumas attrahit, pterygophoron appellatus, vnde qui lapidem istum vrinam lyncis siue lupi ceruarij esse opinantur, toto vt dicitur, aberrāt cælo, vt capite de electro quoque meminimus: Respondet urinae salina, cuius vis differens quoque est, tum in animalium speciebus, tum in eorum vnoquoque sano, & agro, ieiuno & sitibundo, aut

Salina.

contra.

contrà. Etenim vt vrina & fel, sic & saliuâ sumpto quidem cibo imbecilla est, valida proculdubio & acris est eorum qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur: sed in medio vtriusque est eorum qui probe concoxerunt, nondum tamen cibum potum ve hausere, qua puerorum lichenes, id est impetigines curantur, non minusque illius causa, triticum ore mansum dothienes, id est furunculos concoquit, & digerit, porro saliuam, scorprios interficere, memoriæ tradidit Nicander, & Galenus vt verum quoq; approbat, quod nos ita esse quoq; experientia nouimus.

DE MELLE.

Græcè, μέλι: Latine, mel: Gallicè, miel. & Hispanicè, Mele. Italicè, Mele. Arabicè, hael: Germanicè, Honig.

Enarratio LXXVII.

MEL, liquor dulcis, ab apibus condensatus, ac fabricatus, vbiq; vulgatissimus est, quod rutili coloris Dioscorides & medici desiderant, quum tamen hodie albissimum primas obtinere sciamus, præsertim quod à nimia caliditate ita album traxit colorem: Nam album ob frigiditatem multam habens spumam, quod incoctum recte dixerimus, nō bonum est. Reperitur enim præstans hoc mel tanquam butyrum albissimum apud Olyssipponenses: quod ex oppido Hueiras dicto aduehitur. Cæterum venenosum mel, varia symptomata inducens, variis in locis reperitur, præcipuè vbi apes rosa nerienis, vel flore aconiti, vel napelli cucullato, pastæ fuerint. Subducit autem mel crudum aluum magis quàm coctum, vt libro primo capite de Rosis diximus, quod desiccandi & ex-calfaciendi secundo ordine vires habet, facile enim calidis in corporibus in bilem vertitur: proinde pituitosis summum est iuuamen. Verùm, saccarum quod Dioscorides mellis genus, in India & Felici in Arabia proueniens facit, absq; verborum ambagibus & controuersia vlla, nostrum vulgatum & commune est succharum. Magna etenim succhari copia, & prouentus apud Indos semper fuit, & est hodie, vt quoq; Lusitani nostri fatentur: apud quos ordo ac modus illius conficiendi,

Mel venenosum.

Mel crudum subducit aluum.

Succharum antiqui cognouerunt.

non ita pridem fuit exploratus, quum saccharum de locis ad locos in vtribus deferebant inclusum. Vnde non mirandum si Dioscorides & Galenus, cæteri q; qui de saccharo locuti fuerunt, tanquam de re illis non probe cognita & explorata locuti fuere, vnde saccharum, mel, aut sal in harundinibus concretū dixerunt: nec ab re, quum in ipsis harundinibus non quidem fistulosis, sed succo plenis, magno æstu, succus foris attrahitur, & ibidem ac resina, vel gummi, in ipsis harundinibus densatur ac cōcrescit, similis omnino saccharo cando dicto, hodie arte parato, vel

Sal Indicum saccharum est.

fali dulci, vnde, multi illum salem Indicum appellabant: Nec tantum in India hoc euenire nouimus: sed etiā hodie in insulis Maderiæ, & sancti Thomæ, ac Fortunatis, quas Canarias dicunt, in quibus sicuti in nonnullis Italiæ locis, ac Aegypto, & noua terra Brasilio dicta, fertilis est prouētus, cuius modus conficiēdi ac in turbinatas massas reddēdi, nouus est, & antiquis plane ignotus: imò si verum fateri debemus, saccharum olim in perexigua reperiebatur copia, adeo vt illius vsus, parua aut nulla erat cura, vtcunq; tamen sit, illius Varro meminit, iis carminibus.

Varro meminit sacchari.

Indica, non magna nimis arbore, crescit harundo,

Illius & lentis premitur radicibus humor,

Dulcis, cui nequeant succo contendere mella.

Floruit enim Varro Narbonensis, Latine linguæ peritus ante Dioscoridem & Galenum, annis multis, qui iis carminibus adeo saccharum describit, ac suis coloribus depingit, vt nihil amplius desiderare queas. Illius quoq; Galenus noster meminit, non solum libris Simplicium, sed libro octauo Methodi medēdi, capite quarto, vbi saccharum inter res febribus vt excessiue nō calidas, conuenientes adnumerat, vt liquido cōstet, antiquorum saccharum, nostrum cōmune esse. Nec enim Manardus, aut Fuchsius, qui oppositum contēdunt, audiendi sunt: quum nullis aut momenti alicuius rationibus fulciātur, nobiscum autem Leonicensis agit atq; Curtius, aliiq; celebres viri, vt demū concludere debeam, hoc saccharum Dioscoridis nostrum commune esse. Sed Dioscoridis tēpore, parua admodum extabat copia, ita vt Plinius libr. xij. cap. 8. dicat, suo tempore ad medicinæ vsus tantum stare: nunc vero illius magna est copia, & ad multos venit vsus, ganæ præsertim,

quia

Saccharū antiquorū

Manardus & Fuchsius errant.

quia stomacho pergratū sit, & pectori proffit, quod quanto albidius redditur, tanto magis caliditatis metas fugit. Succharum vero quod ex insula sancti Thomæ affertur, officinæ rubrum appellant, caliditatis primum gradum non excedens, ex quo Venetiis albissimum, resinatum dictum, præcipue paratur. Porro in succhari cōfectura, mel *Remel quid.* liquidum & crassum quoddam remanet, quod remel dicitur, cuius magna copia ex insula Maderiæ, Anthuerpiam florentissimum emporiū aduehitur, & ex eo non nisi placentalæ popularibus hominibus dicatæ conficiuntur.

DE CERA.

Gracè, κηρός: Latinè, Cera: Italicè, cera, Hispanicè, Ciera, Gallicè, Cire: Arabicè, hamaha: Germanicè, Vvachs.

Enarratio LXXVIII.

Cera vt testatur Galenus septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, medium quodam modo tenet calfacientium, refrigerantium, humectantium, & desiccantium: habet vero quiddam etiam essentię crassæ atq; emplasticum, quamobrem aliorum medicamentorum materia existit: ipsa autem per se ex genere fuerit debiliter concoquentium, habet tamen quiddam digerentis, calidæq; potentię, quæ plurima melli inerat. *Cera temperata est.*

DE PROPOLI.

Gracè, πρόπολις: Latinè, Propolis: Hispanicè, betun de colmena, Arabicè, Mum: Germanicè, Vorstofs.

Enarratio LXXIX.

Propolis fauorum stabilimentum, vt Plinio placet, est: quanquam Dioscorides & Varro, circa alueorum foramina, per quæ apes ingrediuntur, reperiri tradant: de qua Galenus libro octauo tam sæpe citato dixit: propolis modice quidem extergit, cæterum valide trahit: est enim essentia tenui, excalfacit porro ordine secundo completo, aut certe incipiente tertio. *Propolis.*

DE TRITICO.

Græcè, *πυρρός*: Latine, *triticum*, *frumentum*: Hispanicè, *trigo*: Italicè, *grano*, *formento*: Gallicè, *Blé*, ou *froment* vel *fourment*: Arabicè, *henca*: Germanicè, *Vveytzen*.

Trimestre.

Triticum.

Enarratio LXXX.

Triticum. **T**Riticum vt bonum dicatur, optime maturum sit oportet, contumax frangenti, plenum, graue, lucidum, splendidum, auri colorem fere referens, ex tali enim trium mensium ætate, farina fieri debet. Nam præstans triticum plus farinæ reddit: deterius vero minus. Porro farina recens calida est, vetus vero frigida, qua de causa mediæ ætatis eligenda est, ex qua panis quinque genera, vt placet Galeno libro primo de alimentis, parantur. Omnium purissimus siligineus est, ex siligine, parte subtiliori

tiliori farinæ tritici factus: secundus autem panis similagineus dicitur, ex similagine paratus, farina tritici, non tam perfecte pura, quam hodie è Græcia, ad nos Turcæ & Græci homines aduehunt, farinam scilicet granulofam, albissimam, arenæ similem, quam semolam vel similam vocant, quam Galenus dixit esse difficilis coctionis, ac obstructions gignentis, vt libro quinto de Sanitate tuenda, vbi senum regimen describit, legere est: tertius panis, autopyros, cum ipsis furfuribus coctus & conflat, ex toto tritico dicitur: quartus, sordidus ex multis furfuribus confectus: quintus, totus est furfuraceus, canibus tantum deseruiens. Vt autem panis optimus dicatur, opus est, sit bene fermentatus, bene subactus, optime pinsus, mediocriter salitus, ac iuste coctus, non est edendus calidus panis, quia æstuosus est, & capiti & ventriculo nocet: nec multorum dierum coctus, quia natiuam caliditatem humiditati naturali coniunctam deperditam habet, vt ex Hippocrate libro secundo de Diæta desumitur. Panes porrò caseo, aut butyro, lactëve confecti difficilis coctionis sunt, & in epate obstructions parientes, cum oleo verò parati, sulphuri, vt Auerroi placet, simulantur. Maza quoque oleo frixa, aut clibano, vel sub cineribus cocta, veluti quoque azymus panis, maxime obstruunt, & multum lædunt, melle tamen hæc comesta, ab noxiis suis temperantur, remittunturque, veluti ex farina triticea omnes paratæ placentæ, vt tradit Galenus libro quinto, de Sanitate tuenda, & primo de Alimentorum facultatibus, capite tertio. Triticum aqua coctum, difficilime in stomacho coquitur, vt ex Galeni historia percipitur libro primo de Facultatibus alimentorum, capite septimo, qui fame urgente cum duobus adolescentibus suis, semel in rure comedit. Est demum triticum, vt refert Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum calidum primo ordine, non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifesto potest: habet verò etiam quiddam lentoris obstruentisque naturæ. Ex eo verò oleum ferramentis candentibus extrahitur ad multos vsus accommodatum, vt ex variis authoribus percipi potest. Non hic tamen

Panis quinque genera.

Tritici temperatura.

silentio prætereundus est panis dissectus, & aqua lauatus, quem hodie succcharo respersum febricitantibus concedimus vt Galenus olim quoq; suis propinabat ægrotatibus, quâ optimi sit nutrimenti, vt ex curatione Sexti filij Antonini Imperatoris apud eundem Gale. lib. de Præcognitione percipitur, vt librum primum de Alimentis tam sæpe repetitum fileam, in quo illius abunde laudes describit. De fermento vero Dioscorides abunde disserit, & ea de causa de illo nihil quicquam agimus.

DE HORDEO.

Græcè, *κριθή*: Latinè, *hordeum*: Hispanicè, *ceuada*: Italicè, *orzo*: Arabicè, *Shair*: Gallicè, *orge*: Germanicè, *Gersten*.

Enarratio LXXXI.

Hordeum.

HOrdei duplex species reperitur, altera communis, equis & iumentis in cibo deseruiens: altera verò Gallis, & nonnullis Italię populis familiaris, granum scilicet habens ab spicæ paleis faciliè explicabile, vnde ordeum mundum appellari meretur, Granum per omnia ferè grano tritici simile, sed crassius & albidius, ex quo ptisanam olim præparari crediderim, quum cibo idoneum sit, & hodie quoq; sorbitiunculæ ex eo febricitantibus conuenientes conficiantur. Vnde Manardus Ferrariensis, hæc hordei differentiam parum aduertens, in totam ptisanam, & hordei vsum, tanquam reprobum damnauit. Reuera tamen ex isto

isto hordeo mūdo à Galeno nudo dicto, ptisana ita valida & potens ac antiquorum ptisana parari possit, quę duplici modo conficitur, colata, & nō colata: Non colata ptisana ea dicitur, quando hordeum totum probe decoctum, cum ipsa aqua manet: Colata verò, quando ab hordeo probe decocto, expressio fit, quam cremorem ptisanę nonnulli quoq; appellant: quanquam Galeno succum ptisanę eam aliquando appellare placuit: tamen nō ignorem aliquos, qui differentiam, inter ptisanam non colatam, & cremorem ptisanę faciant. De ptisana verò Galenus libro de Euchymia & cacochymia ita tradit: Ptisana probe ex optimo hordeo confecta, inter cibaria omnia prorsus omni noxa caret: nutrit tamen quàm panis minus: de qua plura legito lib. de Ptisana Galeno inscripto, ac lib. de Ratione victus in morbis acutis. Humectat enim ipsa ptisana, vbi plurimū intumuerit coctione longa vt refert Gal. lib. de Alimentis, cap. de hordeo, quod & de aqua hordei idem dicendum crediderim. Nam hordeum in exiccando & refrigerando primi est ordinis, habetq; paxillum absterfionis, vt Hippocr. lib. ij. de Diata non procul à principio tradit: At secundum se totum hordeum à paleis non purgatum, magis abstergit & purgat: decorticatum verò magis refrigerat, & aluum sistit.

*Herdeitē.
peratura.*

DE ZYTHO ET CVRMI.

*Gracè, ζυθος, & κρημι: Latine, zythum, curmi, ceruisia
genera: Gallicè, ceruoise, biere: Germ. Bier.*

Enarratio LXXXII.

Habet vnaquęq; regio, vini loco, suas sibi deputatas potiones. Nam Aegyptus olim vt testatur Plin. lib. xxij. vltimis verbis: zythum habebat, Cantabria verò ex pomis in hunc vsq; diē suam careā parat: Angli, Flandri, multi Germani, Boēmi, atq; Galli nonnulli ceruisiam parant ex hordeo & tritico lupulorum adiectis floribus, in aqua maceratis: aliquando simplicem, nonnunquam verò lauri baccis compositā. Est proculdubio ceruisia optimus potus, & febricitātibus cōuenientissimus, præsertim simplex. Quia lupulus, quē Diosco. & Gal. præterierunt, & salictarium, siue reptitiū lupū Plin. appellat, iecori maxime conuenit, & illius obstructiones curat, ex quo hodie syru-
pus

*Zythum.
Careā.
Ceruisia.*

pus in officinis instructioribus paratus habetur, veluti & aqua per campanam siue lambicum destillata. Nam herba ipsa vt paucis dicam, in vniuersa Germania, & Flãdria, ac Anglia seritur, non nisi pro hac cõficienda ceruifia, quam sua sponte in topiariis passim proueniat, folio vitis aspero, allia, & vinum, fricato subolente: vnde herbam hanc calidam aliquantulum esse affirmarẽ, tametsi Ioan. Ruellius, natura frigidam, peramplo suo volumine, eam constituit: sed qua fulcitus methodo, ignoro. Huius enim stolonibus, ac asparagis in acetariis vtimur. Vocat autem herbam hanc Hispania luparum, Italia verò lupulum, & nonnunquã, quia arboribus circũuertitur, verticem. At ebur, in zytho madens tractabile, & plicabile fieri, vt allium prætermittimus.

DE ZEA.

Gracè, Ζαΐδ: Latinè, Zea, semen, spelta: Longobardicè, alga: Arabicè, hais: Italicè, biada: Hispanicè, spelta: Gallicè, esseantre: Ger. Speltz alij dinckel.

ENARRATIO LXXXIII.

ZEa, quæ olim priuatim semen à Latinis dicebatur, hodie spelta appellatur, & eitis duas dignoscimus species, equis & mulis in cibum venientes, de quibus legito caput 89. huius præsentis libri.

Curmi.

Zea.
Spelta.

DE CRIMNO.

Gracè, κρίνον: Latinè, crimum, granum tritici, vel spelta crasso modo tritum: Hispanicè, farina ator colada

colada, rotum: Germanicè, Griecs.

Enarratio LXXXIII.

Quum enim triticū, vel spelta, zea dicta, crasso quodammodo moluntur pinunturque farina resultans erimnon dicitur, ex qua quondam Romani pultem parabant, & ea panis loco vsū fuere, vt refert Plinius libro decimo octauo capite octauo.

DE OLYRA.

Grecè, ὄλυρα: Latinè, olyra: Hispanicè, centeno blanco: Italicè, segala bianca: Gallicè, du seigle blanche: Germanicè, Rocken vnd Korn.

Enarratio LXXXV.

Olyra, semen est, in Orientalibus præcipuè regionibus nascens, quod Hispani centenum, Itali verò segalam appellitant, quod ideo centenum Hispani nominant, quia ab vno grano centena enascuntur, hoc verò falso quidam filiginem appellitāt, quum siligo purissimum optimūq; triticum sit. Apud Plinium tamen, centenum hoc, siue secala, farrago dicitur, vt libro xvj. cap. 18. videri potest, nigrum omnino & aspectu triste. Nam olyra, dubio procul candidū est, ex quo post triticeos panes, optimi conficiuntur, quibus rustici in Hispania, veluti nobiles septentrionales cum butyro aluntur, à quibus tiphini panes, à tipha sic dicti, parum differunt: qui, referente Galeno, calidi adhuc furni caliditatem retinentes, minime verò duri, trium quatuorve dierum, edendi sunt. Est enim tipha semen in Asia frequens, parum à zea differens, quod Asiani sua voce brizani vocant, vt dixit Galenus j. lib. de Facultatibus alimentorum, capit. decimotertio. Animaduertat tamen candidus lector, quod tipha à typha differt, nam tipha semen de quo diximus est: typha verò iuncus quidam, de quo suo dicemus capite.

Olyra.

Farrago segala est.

Tipha à typha differt

DE ATHERA PULTICVLA.

Grecè, ἀθήρα: Latinè, athera: Hispanicè, papas: Germanicè, Brey, Muos.

Enar

Enarratio LXXXVI.

*Athera dif-
fert à crim-
no.*

Athera, puls ex zea in tenuissimum pollinem sub-
mola redacta est, quam hodie quoque non solum ex
spelta, sed tritici & milij farina, pro pueris & adultis,
Germani & Lusitani cum lacte, vel melle parant. Differt
enim crimnon ab athera, quod crimnon ex non bene mo-
lita & pista farina paratur: athera vero ex subtilissima.

Tragus.

DE TRAGO.

*Gracè, τραγῶ: Latinè, tragus: Arabi-
cè, Sult: Germanicè,
Hamelkorn.*

Enarrat. LXXXVII.

Tragus, semen far-
ri, aut zea persi-
mile describitur, quod
olim ex Orientali plaga
aduectum erat, nunc ve-
rò eo caremus. Hippo-
crates porro lib. secun-
do de Dieta, tragū cum
olyra idem facit.

DE BROMO.

*Gracè, βρόμῶ: Latinè, auena: Hispanicè, auena:
anea: Italicè, Biada, vena: Gallicè, auoyne: Ara-
bicè, Churtal: Germanicè, Habern.*

Enarratio LXXXVIII.

Auena.

AVena, granum vulgatissimum est, iumentorum ci-
bo deseruiens, ex cuius farina, Germanorum non-
nulli pulticulam parant, quam muos ab illis nominari,
capite

Avena.

capite de Athera diximus. Est enim semē hoc calidum, digerendi vim possidēs, id quod ex gustu patet, leuiter enim est acre, vnde & ex eo liquet, quod phlegmonas induratas, & egilopas sanat. Est enim semen hoc, vt Hippocrati placet, natura frigidum, vt verò Galeno libro primo Alimentorū calidum: Nam hæc de qua agimus auena, domestica est, & cultura elaborata: de syluestri verò, sua sponte in agro veniente, quarto libro, capite de ægilope, videndum est.

Galenus
ab Hipp.
discrepat.

DE ORYZA.

Græcè, ὄρυζα: Latine, oryza: Hispanicè, atroz: Italicè, riso: Gallicè, ris: Arabicè, ars & arzi: Germanicè, Reys.

Enarratio LXXXIX.

Oryza, in genere frumentaceo etiam adscribitur, hominum non aspernandum edulium, quo pro competenda aluo passim vtimur.

DE CHONDRO ET FARRE.

Græcè, χόνδρον: Latine, alica, altera spelta, far: Italicè, scandella, farro: Arabicè, chandaros.

Enarratio XC.

Chondrus, vagum nomen est, nam quandoque valentissimum significat triticū, quod Hispani triticum à Candia: Lusitani verò canorum: Itali autem album, siue caluisium triticum appellant, ex quo panes albissimi hodie

Chondri,
nomen vs
gum.

die

Alix quid

die parantur, in quo significatu apud Galenum semper reperitur, pulicula verò ab hoc tritico parata alix vel chondrus appellatur. In alio verò significato chondrus reperitur, zeë id est speltę specië quandã significans, quę in spica alas duas tantum habet, id est duos ordines, in quibus granum continet, qua de causa, dicocum quasi duo habens grana vel duos ordines, à Dioscoride vocatur, quum tamen in hordeo quatuor comperiantur, hoc autem frugis & zeë genus, ab Italis scandella dicitur, ex qua far paratur, quanquam ex Galeni chondro, far quoq; parari sciamus. Huius verò scandellę pulicula halica appellatur. Olim granum hoc gypso siue creta conseruabatur, veluti hodie zinziber rubra terra, à qua quũ pro cibo sumebatur, optime lauabatur, vt meminit Gal. li. j. Alimët. cap. 6.

DE MILIO.

Gracè, κέρυς Ⓞ : Latine, milium : Hispan. milho miyo :
 Italicè, miglio : Arabicè, giaures : Gallicè, mil, ou,
 millet : Germanicè, Hirs.

Sorgi.

Miliun.

Enarratio xci.

Milium, vulgo notū semen, quod foris impositum in sacculis, colicis doloribus, idoneū est remediū, Verū Galenus ipsum refrigerare primo ordine, tertio verò exiccare lib. 7. fatetur: Posteriores verò illi vires refrigerandi, in tertio gradu, siccandi verò in secundo assignarunt. At ex illius farina cū lacte placenta paratur, quas rustici in victu tanquā Deorū ambrosiam habēt: non minus quoq; panes ex ea cū melle conficiunt, quibus rustici præcipue Portugallię maxime oblectantur, & eos sua voce bo-roas appellitant. Cæterū aliud milium crassum est, figura & colore malignetæ, ex quo Italia infima plebs panes conficit, & illud sua voce, meleguā, vel sorgū, veluti Lusitani, milium zaburrū vocant: vnde Ruellius hic taxandus venit, qui panicum apud Italos meleguam appellari dixit.

Milium.

Ruellius
fallitur.

DE PANICO.

Græcè, ἔλυμϑ: Latinè, panicum: Hisp. paniz, painso:
Italicè, panico: Arabicè, dochon: Gallicè, paniz:
Ger. Heydenfenich, oder fenich.

Panicum.

Enarratio xcii.

IN Hispania, & vniuersa Italia, panicum suauius quàm in Asia prouenit, vt refert Gal. lib. j. de Facul. aliment. cap. 151. & vt li. 6. de Facul. simplic. medicam. ait, ex leguminum genere est, milio specie simile, facultate certe pauci nutrimenti, & exsiccatoria, sistit quoque nonnihil ventris fluxus, ceu ipsum etiam milium, si vero foris illinatur exsiccat atque refrigerat, At huius farinam, ad eisdem vsus, rustici vsurpant, ad quos, milij.

Panicum.

AMATI LV SIT. COMMENT.
DE SESAMO.

Græcè, σίσαμπος: Latine, Sesamum: Hispan. Iorgilim,
alegria: Italicè, Sisamo: Gallicè, Sisame, ou Iu-
gliome, vel Iugioline: Arabicè, sensera.

Enarratio XCIII.

*sesamum
stomacho
gratum.*

*Oleum se-
saminum.*

Non tam contempnendum Sesamum in cibo est, quam hic à Dioscoride & Græcis describitur: quum re vera sesamum gratum stomacho esse percipiamus, abunde corpora pinguia efficiens: ex quo placentulæ sesamoides cum melle, non quidem crudo, vt Galeni tempore, sed discocto hodie conficiuntur, stomacho admodum gratæ. Ex eo verò oleum, apud Græcos & Turchas in maxima copia hodie paratur: in cibo secundum locum bonitatis post oleum oliuæ habens. Nascitur autè sesamum, vt propriis vidimus oculis in planta quadam tricubitalis altitudinis, caule quadrato, folio parietariæ sed ampliori, siliculis triquetris: in quibus semen obcluditur sesamum dictum, quod moderate calidum esse Galenus libr. viij. de Facult. simpl. medicæ, fatetur dicens: sesamon non parum in se continet viscosum & pingue, quare emplasticum est & emolliens, ac moderate calidum. Eiusdem facultatis est quod ex eo conficitur oleum, & herbæ quoq; decoctum similem vim obtinet, cætera vero apud ipsum libr. j. de Facul. alimen. cap. xxx. legere ne pigeat.

DE LOLIO.

Græcè, ἀρα: Latine, Lolium: Hispanicè, yoio: Italicè, Loglio, Gallicè, yuraie: Arabicè, Zeuen: Germanicè, Raden, Iuualch:

Enarratio XCIII.

Qui mecum olim lolium pseudomelanthiū esse opinabantur, omnino retrahendi sunt, quum reuera, lolium granum perniciosissimum inter triticum & farraginem hordeūmve nascens, sit: non vero pseudomelanthium dictum, flosculus scilicet purpureus, segetibus frequens. Est igitur lolium, quod Hispani & Itali seruata voce, parum tamen corrupta Iolium appellant, granum scilicet farragini, secale dicto, persimile, quod quum anni
constit

constitutio parua, pluuiosa, & plus iusto humida est, multum innasci contingit, quinimo tunc triticum in lolium vertitur. vt Galeni pater agriculturæ, studiosior factus, adnotauit, vt de eo Galenus vltimo capite libri primi de Facul. alimen. memoriæ commendauit. Est enim lolium, vt eodem loco idem meminit, ingratiſſimum perniciſſimumq; hominibus, capitis grauedines, dolores, & vertigines faciens, imò homines ipsos furiosos, & cæcutientes reddens: Vnde & merito Aristoteles, in libro de Somno & Vigilia, inter ea quæ capitis grauedinem efficiunt, lolium adnumerat. Curandum igitur est, triticum optime à lolio purgetur, quum eius esu succorum prauitas maxima gignatur, à quibus tot tantaq; dicta mala oriuntur: eius tamen farina, ad curandas nomas, vetera vlcera, gangrænas, lichenes, strumas & lepras multum valet. Cæterum spica lolij, parum à phœnicis herbæ spica differt, & nisi quis exacte instructus in re herbaria fuerit, proculdubio inter vtranq; discrimē ponere nesciet. habet enim lolium, folia super spicam, phœnix vero non habet, calidum enim lolium est, in principio tertij ordinis ex-calfacientium, secundi vero extremo exiccantium, vt Galenum adnotasse legimus lib. vj. de Facul. simpl. medic.

*Triticum
in lolium
vertitur.*

Lolij farina.

Phœnix.

*Lolium ca-
lidum in 3.
siccum ve-
rò secūdo.*

DE AMYLO.

*Græcè, ἄμυλον: Latinè, amyllum: Hispanicè, Italicè,
amido: Arabicè, nixe: Gallicè, & Hisp. amydon:
Germanicè, Ammelmel, amlung.*

Enarratio xcv.

Amylon.

A Mylon ex tritico fit, sic dictum quòd sine mola conficiatur, hodie verò indocte aromatarij amidum vocant, quod natura frigidum est: vt tradit Gal. lib. viij. simplicium, capite de tritico: Similem quoq; panibus lotis facultatem habet, vt ipsemet scribit lib. j. de Alimentorum facultatibus, ex eo verò & succharo, sauonea pectoris & pulmonis vitis accommodatum medicamentum paratur. Nam amyli quoq; in re medica multus vsus est: miscetur enim maximo iuuamento clysteribus ad dysenterias & biliosos fluxus faciētibus, quia qualitatis expertus est, & adstrictiōnis particeps.

Græcè, τῆλιν, βένδρος: Latine, fœnogræcum, fœnum
græcum: Hisp. alforuas, alholuas: Italicè. fien greco:
Arabice, olba: Gallicè, fœnigræc, ou fenegre: Ger-
manicè, Bocks horn, oder kuohorn.

CONSTANTINVS.

Fœnumgræcum à Græcis authoribus, multis vocatur nomi-
nibus, dicitur τῆλιν καὶ κάρφον καὶ αἰγίνερας καὶ βένδρος
Theophrasto lib. iij. de historia plantarum Cap. 5. Necnon Gale-
no (tametsi Menerheus adnotarit hac voce etiam Anagallidem
significari) Latinum etiam nomen habet, nam quia corniculi
instar siliquatur, vocatur etiam à Columella libro vndecimo, si-
liqua, à Plinio vero lib. xxiiij. Cap. 8. in quo recenset Fœnigræci
vtilitates in medicina, nominatur Silicia: cuius hac verba:
Nec Fœnogræco minor authoritas quod telin vocant, alij car-
phos. Aliqui buceras, alij egoceras, quoniam corniculis semen
est simile, nos Siliciam, quam idem author libr. xvij. Cap. 21.
Sicuti & phaseolos, tradit occari tantum, non autem runcari.

Enarratio xcvi.

Fœnumgræcum, se-
men vulgatum est, in
siliiculis corniculatis, cu-
iusdam herbæ trifolio
perfamilis, nascens: quod
referete Galeno lib. viij.
Simplicium, calidum est
secundi ordinis, desiccatur
primo. Proinde feruētēs
phlegmonas irritat, acer-
batq;: quæ verò minus
sunt calidæ & magis du-
ræ, eas digerendo curat.
Verum admiscendū est
fœnogræcū decoctioni-
bus & medicamentis pe-
ctori conuenientibus, vt
ex Gal. deprehēditur lib.
j. de Facul. alimē, cap. 25.

DE

Fœnogræ-
cum calidū
2. ordine,
siccum pri-
mo.

Fœnumgræcum.

DE LINO.

Græcè, λίνον: Latinè, *linum*: Vulgò, *lino*: Arabicè, *bazarichichen*: Gallicè, *lin*: Germanicè, *Flachs*.

Enaratio XC VII.

Linum.

eo confectum oleum ad neruorum ægri tudines multum valet.

DE CICERE.

Græcè, ῥέβινθος: Latinè, *cicer*: Hispanicè, *grauancos*: Italicè, *cice, ceci*: Arabicè, *chemps*: Gallicè, *pois ciches*: Germanicè, *Zyfern*.

Enarratio XC VIII.

TRia hodie cicerum genera reperiuntur, alba, rubra, & nigra: Alba in victus vsu cæteris meliora sunt: nigra verò & rubra, rei medicæ expetuntur, præsertim arietina, quæ nigra & parua sunt, arietina dicta, quia cap

Lini semen temperatè frigidū est.

Non opus est quicquam de lino dicamus, quum vbiq; vulgatissimum sit, cuius semen ad eosdem ferè vsus medicos vsurpatur, ad quos scænu græcum deseruit, eo tamen lini semen temperatius est, quum Hippocrate teste, libro secundo de Diæta, comestum aluum fistit, habet & quiddam frigefactoriū. Quibus verbis Paulus subscribit: Galenus tamen, in primo ordine quodammodo calidum, ac humiditatis & siccitatis medium tenens, libro septimo simplicium collocat: At ex

Cicerū tria genera. Arietinum cicer.

Cicerum
vires.

Cicer.

Cicer viri-
ce.

nus eadem vi pollet, puta attrahendi, digerendi, incidendi, extergendi, sunt enim calidi & modice sicci, participes item amaritatis: cuius vi & liené & iecur, & renes expurgant, psorasq; & lepras & lichenes extergunt, tum parotidas, & testes induratos discutit, tum vlcera maligna cum melle sanant. Viridia nanq; cicera, ab effrenatis pueris, & gulosis hominibus ubiq; hodie comeduntur, quæ excrementosum alimentum, & humidum præbent, non minus frixa sale, vt tempore Galeni quoque ac fabæ parantur: quæ licet flatum deponant, concoctu tamen sunt difficiliora, & succi crassi alimentum corpori exhibent, vt de aliis omnibus latius Galen. libro primo de Alimen. facultatibus capite nono disserit.

DE FABIS.

Græcè, *κίχου*: *Latinè*, *fabæ*: *Vulgò*, *faua*: *Gallicè*, *febue*: *Arabicè*, *Bachale*: *Germanicè*, *Bonen*.

Enarra

Enarratio XCIX.

Faba.

K *βαυ*, faba oblonga, aliquantulum plana, compressaq; facie, in siliquis, nunc ternæ quaternæq; nascuntur, nigro umbilico, seu oculo, ita magnæ, ut duæ drachmâ vnam pendât, qua ratione, nostratam fabam, diuersam ab antiquorum faba esse certo crediderim: & primo quòd ita res se habeat, môstratur, quia antiquorû fabæ, non latæ, planæ, aut oblongæ sunt, imò potius rotundæ ac admodû paruæ, quod ex Galeno elicitur lib. j. de Facultat. aliment. capite de aphaca & vitia, vbi inquit: Horum semi-

num figura non rotunda veluti fabarû, sed aliquantulum latiuscula similiter lenti, ex qua comparatione similitudinêve facta, satis percipitur, fabas antiquorum, rotundas paruasque esse. Item Galenus lib. xj. de Facult. simpli. medic. oniscos, multipedes vermes, etiam cyamos, id est fabas appellari tradit, hac tantum de causa, quia dum contrahuntur, fabarum figurâ imitantur: nunc verò easdem bestiolas in rotundissimas pilulas conuolui experientia indicat, cui subscripsit Scribonius Largus, ac Paulus lib. vij. suæ medicinæ, quum dicat: onisci vermes in humidis locis agunt, & tacti in orbem se conduplicant: iis Dioscoridis verba suffragantur capite de iunipero, in quo illius semina rotunda, fabis comparate videtur. Præterea describunt authores caput, cui titulus est, si faba, vel aliud quippiam rotundum in aures ceciderit. Quibus omnibus satis conuincitur, quòd antiquorû faba exigua rotundaq; sit. Accedût quoque dictis, quod libello Galeno inscripto,

Antiquorû faba exigua & rotunda erat.

*Obolus
quid.*

de ponderibus & mensuris, legimus, in Aegypto cyamo obolus semis, id est, Aegyptia faba semi obolum pōderis habet. At obolus drachmæ sexta pars est, ita vt fabam Aegyptiam duodecimā drachmæ partem habere statuatur, quum semioboli pondus habeat, sed quum faba hæc Aegyptia multò maior sit, quàm hæc à Dioscoride & Græcorum nonnullis descripta, sequitur fabam hanc Dioscoridis admodum paruā esse, quum semiobolum nondum ponderare tradat. Sed quòd faba Aegyptia, Dioscoridis hæc descripta faba sit maior, sequentis capituli verba attestantur, quæ ita habent: comeditur viridis faba hæc, etiam nigrescit siccata, maiorq; communi faba est, ex quibus verbis luce meridiana clarius patet, quòd fabæ hæc Græcorum, multum à nostratibus sunt differentes, quum nostrates, non tam obolum, quàm semi drachmam ferè ponderent, quare antiquorū fabas à nostratibus diuersas esse, nemo deinceps dubitabit. Cætera verò de fabis, legito apud Galenum, & Erasmum Roterod. libro Chiliadum. Sunt enim fabæ frigida & sicca, ac flatuosa, vt libro vij. de facult. simpli. medicamentorum legitur.

DE FABAE AEGYPTIAE.

Græcè, κβαμϞ ἀγυπτίϞ : Latine, Faba Aegyptia : Hispanicè, inhame : Italicè, faba de Egitto.

Enarratio centesimi capituli.

Faba Aegyptia inhame est.

REcte admodum tradit Dioscorides Aegyptiæ fabæ radicem, olim homines comedere, quum hodie sciamus, ea, multo plures quàm tritico aut fruge altera ali. Nam innumeri ferè dixerim Aethiopum populi, Nigritarumq; amplissima regio, hanc radicem in cibo, panis loco, tantum habent, quam sua voce, inhame vocant, radicem albam, quam meliorem dicunt: ruffam verò minus bonam, brachialis crassitudinis, magnitudinis verò vulgarium raporum: quam crudam, & sub cineribus coctam, aut aqua elixam, per se vel cum oryza mandunt: Nec enim in Aethiopia tantum, aut Aegypto, vbi colocasium appellatur, radix hæc inuenitur, sed in Lusitania, præcipue apud Salatium, oppidum Setubalum hodie dictum, vbi in lacubus nonnullis perbelle crescit, Dioscoridis

dis historiae in vniuersum respōdens: nec minus Venetiis faba hæc Aegyptia, in nonnullis amœnissimis hortis sata cernitur, folio peramplo, nenupharino æquali, quod Ioannes Falconerius Anglus, vir doctus, & simpliciū medicamentorum diligentissimus inuestigator, mihi & doctissimo Brasauolæ tanquam rem raram Ferrariæ monstrauit. Nos verò vt verum dicamus, millies hanc comedimus radicem, & illam quidem sub cineribus coctā, cuius sapor, castanearum sapor respōdet. Nam alimentum penitus humidum radix hæc præbet, non minus ac radices aliæ, quæ ex insulis Capiuiridis afferuntur, batatæ dictæ: quibus quoq; populi illi, loco panis vtuntur, & eas Olyssipponenses frequentissimè habent, & in victu pro delitiis sumunt. Prætereo alias plures apud insulam Maderiæ nascentes radices quæ inter res nouiter inuentas adnumerari debent, de quibus volumen amplum confici possit.

Batatæ re
dix.

DE LENTIBVS.

Græcè, φακός: Latine, lens: Hisp. lēteyas: Ital. lentichie:
Arab. hades: Gallicè, lentilles: Ger. Linsen.

Enarratio c i.

ΦΑΚΟΣ, lens est, legumen vulgò notum, quòd comeditur & in cibi vsu hominibus venit: Cæterum dissonantiam inter Dioscoridis interpretes habitam, prætermittam facimus, quum quidam, lentem cum suo cortice in cibo sumptam aluum cohibere tradat: Alter verò, potius eam emollire fateatur: cum reuera Galeno, ac Paulo, imò & Plinio adherentes, fatendum est, lentem secundum sui totum corpus adstringere, sed in præsentem mirari satis non possum, medicorum tam stupidam credulitatem (ne vecordem cæcitatem dicam) eorum præcipuè qui lentes ægrotis, maximo, vt dicunt, porrigunt iuuamento, quum reuera, vt Antiquis placet, maxime obsint, & sæua secum afferant symptomata: Sed quòd ita sit, nemo est qui ignorat, quum omnes ferme nostri seculi medici id maxime conentur, vt omnibus ægrotantibus, tertiana, quartana, scotomia, vertigine, ac cephalalgio, veluti aliis morbis, inter quos pleuritim nominare est, lentes, tanquam præstantissimas ac boni succi, in victus ratione, dent: quòd

quant

quantum errent, ac cōtra rationem agant, primo veterum testimoniis: deinde ratione vna aut altera demōstrabimus. Ne tamen Andabatarum more incedamus: sciant qui hęc legerint, si modo quis legerit, errorem, & malam consuetudinem istam, ex quibusdā male versis ac traductis Auicennæ verbis, Fendecima libri tertij, de Cura pleuritidis, effluxisse, quæ sic habent: Et maximi quidem erroris est, in potu tribuere infrigidantia vehementia, nisi in factis excolora, & non dentur in potu infrigidantia styptica, & cibi eorum sint sicut lentes, cum acetositate, & similibus. Hæc Auicennæ verba, quæ vt non solum, reliquis in ægritudinibus ansam, medici lentes concederent, sed etiam in pleuritide dederunt: quibus simul Rasis verba annectere possumus, libro ad regem Almanforem nono, capite de Cephalgia, id est capitis dolore, qui tapsil siue taxil ibi concedit. Est autem taxil, ipso Rasi teste libro suorum Synonymorum, cibus qui de lentibus coctis fit, quibus quoq; addere possumus sexcentorum aliorum Arabum confirmationes quorum autoritatibus fulciti hoc tempore practici, præcipuè Hispaniæ, omnibus ægrotantibus lentes dare nituntur: Sed quàm male agant, ac contra rationem operentur. indicemus, & primo, occurrit Galenus commentario primo, de Ratione victus in morbis acutis, enarratione decima octaua, cuius verba ita habent: Lens siquidem, & milium, & fœnogræcum tanquam medicamenta ob quosdā ventris morbos exhibentur, & non tanquam nutritura cibaria, hæc Galenus. Quibus percipitur, quod lentes inter cibaria non reponuntur, ac inde nullatenus pro victus ratione ægrotis dandas fore concludendum est, quod sane Galenus diligens, quanquam ibidem non exposuit, alibi tamen non siluit, quin imo non minorem in hac re legem sanxiuit, illa Platonis, lib. ix. de Legibus, quæ habet, medici qui curantes sponte occiderint, morte plectantur. locus autem Galeni est, commentatio citato, enarratione vero vigesima septima, vbi ni fallor suadet, monetq; capitali pœna, ne lenticibus quisq; vtatur, sed præcipuè in pleuritico morbo, in quo & Auicenna eiusq; sequaces vnanimiter maxime laudant. Galeni igitur hæc sunt verba: Qui lenticulam ex aceto confectam pleuritico in ea morbi declinatione, quæ nihil aliud

quàm

*Taxil
quid.*

*Medici len-
tibus in
pleuritide
vti non de-
bent.*

quàm coctorum expuitione desideraret, exhibuit: is non immerito languenti ipsi qui sequente nocte suffocatus est, mortis occasionem dedisse est visus, imo lenticulam nemo qui mentis compos fuerit dederit. Haecenus Galenus, qui clarissime inquit, nullum medicum rationis participem esse qui lentibus alar ægrotantes pleuritide affectos: quòd si quis vero ita amulos, & irrationalis, declinante iam morbo, ægrotanti eas dederit, & sequenti die obierit, talem medicum mortis causam esse, tanquam legem adscribit, vt inde iudices, & recuperatores, damnum illatæ mortis vindicarent, sed hæc multo clarius Vetus traductio indicat, quæ sic habet: & medicus etiam qui dat infirmo, qui habet pleuresim, postquam declinat eius ægritudo declinatione completa, ita vt indigeat non aliqua rerum, excepto sputo illorum humorum qui digesti sunt cum sputo, lentes frigidæ factas cum aceto, necessario putatur de eo, quia ipse est causa mortis eius, propterea quòd suffocatur in nocte secunda: Verumtamen, tu non inuenies aliquem ex iis quibus est ratio, qui lentibus cibet infirmos. Haecenus vetus traductio, quæ vniuersaliter quàm noua loqui videtur, nec sane immerito hæc à Galeno prodita sunt, quum leates omnino pessimi sint nutrimenti, ac multarum affectionum causæ primariæ, vt Dioscoridis præsentia verba indicant, quæ ita habent: Lens hebetat oculorum aciem, si eius multus est cibus, ægre eadem concoquitur, stomacho nocet, stomachum & intestina inflat, aluum cum suo cortice in cibo sumpta compescit, adstringendi vis & natura ei est, ideoq; aluum sistit, cortice suo denudata diligenterque elixa, & prima in coquendo diffusa aqua. Aluum enim soluit primum eius decoctum: graua etiam & tumultuosa insomnia lens facit, neruis, pulmonibus, & capiti inimica, felicior illi contra alii fluores sua vis est, Hæc inter multa Dioscoridis. Quibus Galenus libro primo alimentorum, & octauo de Facul. simpl. medic. subscripsit, qui iis in locis lentibus, adstrictoriam vim tanquam præcipuam tribuit, à quo nec Paulus disidet, imo Auicenna ea omnia dicta confirmat, dicens lib. .ij. sui Canonis: lens est inflatiua, & composita ex virtute constrictiua & abstersiua, & facit videre somnia mala, & stypticitas eius corticis est pluri-

*Lentiana
tura.*

Auicenna.

ma,

Rasis.

ma, & in ipsa tota est inflatio plurima, & inspissat sanguinem, vt non currat in venis, & ipsa minorat vrinam & menstrua propter illud, & generatur ex ea humor melancholicus, & ægri tudines melancholicæ, & fortassis res hordei est lei contraria. Rasis præterea libr. iij. ad Almanforem cap. ij. non procul à dictis, inquit, lenticulæ frigidæ sunt & siccæ, & sanguinem generant melancholicum, corpusq; desiccant, sperma quoque destruant, atq; sanguinem sedant, cuius quoq; extinguunt caliditatem, infrigidant enim, atq; oculorum tenebrositatem & melancholicas ægri tudines efficiunt: præsertim quum aliquis in comestione eis frequenter vtitur, quod & in Aphorismis, vt verum, veluti multis aliis in locis, repetere voluit. Si igitur à lentibus tales oriuntur affectus, vt omnes fateantur, proculdubio earum vsus reprobus iudicandus est. Nam earum præcipuum iuuamentum, sanguinem condensare est, vt omnes ipsis vtetes, pro victus ratione ægrotantium fatentur: Nocumenta vero quàm plurima dicta sunt, quare non mentis compos medicus cum Galeno dicendus est ille, qui propter vnum, tam multa obnoxia ac sæua accidentia inducere ægrotis veritus non est, præsertim quum eius intentio reliquis non ita pessimis medicamentis, aut cibariis perfici posset: sed age, illas nullius, in medico vsu, commodi esse, indicemus, & primo præter tam multa quæ habent incommoda, pauca hæc attestantur, ægrè concoquuntur, prægrauant stomachum, difficillimum reddunt ventris officium, grauia & tumultuosa insomnia faciunt, quorum quodlibet ægrotis superueniens, maximum est malum, & ægrum ad vitæ periculum trahens. Non me præteriit tamen, hac in re nonnullos extare, qui lentium substantia ægrotos non ali, sed earum decocto tantum asserant, qui mea sententia, non minore errore quàm cæteri comprehenduntur: Nam vt cætera mala lentibus omnes tribuunt, sic earum decoctum primum, alium proritare fatentur: qua ratione, reliqui earum iure siue decocto tantum vtantur, non vero substantia, suadent: sed reuera à ratione quàm maxime distrahuntur hi, quum & si earum decoctum ventrem subducendi vim habeat, non ea tamen de causa, vt rem bonam ægrotis propinare debent. Iure enim censendum est, quum len-

tes pessimæ sint, earum quoque decoctum pessimum esse, præsertim hodie, quum & si decocto earum ægri tantum vtantur, lentibus ipsis reiectis, quod difficile fieri est: ipsarum tamen cortices à decocto inseparabiles sunt, qui lentium corporibus peiores sunt, vt testatur Hippocrates, lib. iiii. de Ratione victus in morbis acutis, quum dicat: lens adstringit, atque turbationem facit, si non detracto cortice ingeratur: cuius verba enarrans Galenus, ibidem ita inquit: Vocem hanc *ἀμασσορ* turbationem quandam, & veluti pugnam quæ in ventre ex discrepantibus facultate cibariis oritur, significare dixi, quomodo & nunc significat, si cū cortice adsumatur, vt pote quæ quàm caro ipsius longe coctu difficilior existat. Hæc Galenus. Quibus satis monstratur, lentium cortices, qui cum decocto eueniunt, lentium ipsarum corporibus peiores esse, atque inde ipsorum decoctum, propter corticum admixtionem malum proculdubio censendum est. Dictis adde, quòd licet cortices decocto non misceantur, non eo tamen vti debemus, quum olim si lentium vllus erat vsus, præparabantur tamen oleo, garo, satureia, vel pulegio admixto, quod sane hisce temporibus minime fit, vel saltem alijs ipsas commiscebant eduliis, vt ptisanæ, illis contrariam facultatem habenti: ex quorum commixtione, quoddam præstâtissimum edulium componebatur, quod Græci sua voce *φακοπισηάνλω* vocant, vel potius betis adiungebantur, vt Heraclites Tarentinus consuevit, qui mixtum inde resultans, *τενιλοφάνλω* appellare consuebat. Quum igitur iis temporibus, nullo horum modorum, lentes præparantur, sanum consilium esse crederem, si ipsis nequam vteremur: quum per se sumptæ, malæ sint, imò omnino interdiciendæ, vti fabæ inter Pythagoricos. Prædictis Hippocratis verba astipulantur libro de Ratione victus in morbis acutis, quum dicat, legumina omnia flatuosa sunt, & cruda, vbi ea omnia seu suam singulâ malignitatem habentia, penitus à consortio bonorum ciborum eliminantur. Cui sententiæ Cornelius Celsus libr. ij. suæ medicinæ apertissime subscribit: quare nullatenus lentes esse dandas manifeste percipitur, atque id magis, quum quoque illud sit notum ex Epidemiarum libro, quàm malè id successerit iis qui in æno legumina esitarunt, quod
etiam

*Lens fune-
bre edulium
est.*

*Brudus
Lusita-
nus.*

etiam Galenus repetit lib. iij. Aphorismorum, aphorismo decimo septimo: quibus perpendere debemus, omnino noxium esse ægrotos ipsis leguminibus alere, inter quæ lentès præcipuè adnumerare est, quas non immeritò ludæi tanquam funebre edulium, in cibo, luctus tempore accipiunt. Præterea cibi illi qui non conueniunt sanis, minus conueniunt ægrotis quatenus cibi sunt, sed nulla legumina quatenus cibi rationem subeunt, sunt sanis conducentia, vt ex Auicenna percipitur, cap. de eo quod comeditur & bibitur; & Hippocrate, vltimis verbis libri de affectionibus, quæ habent: eibaria & potus & obsonia excepto pane, & maza, & carnibus, & piscibus, & vino, & aqua, reliqua omnia tenues ac debiles vtilitates exhibent ad augmentum, & ad robur, & ad sanitatem, tenuia item ac debilia mala ab ipsis fiunt: sequitur quod nec ægrotis danda sunt. Iis adde præcipuè lentès quum Galeno authore libro secundo de Locis affectis capite sexto, leguminum omnium maximè lentès inter melancholicos cibos numerantur. Animaduertant igitur, qui libros de Victus ratione febricitantium, inscribunt, in quibus lentès laudant, quanto deprehensi sint errore, præcipuè Brudus Lusitanus, qui etsi sæpe à me de hac re monitus fuerit, nunquam tamen à prauo errore & inueterato se abstinere & retrahere voluit, forsan patris sui secutus opinionem, qui Arabum maximus erat assecla, nomine Dionysius, qui olim cum Brisoto Gallo, de pleuritide longos habuit sermones. De qua re extant vtriusq; Apologiæ. Cæterum si quis nobis opponat Paulum & alios Græcos viros, lentès ægrotantibus dare, id verum esse fatemur, quum eas tanquam repercussorium medicamen concedunt, vt capite de dolore capitis proueniente ex vini nimio potu legitur, veluti pro exiccandis corporum humiditatibus, & sanguine condensando, illis Galenus & Hippocrates vtuntur. Vt receptui igitur canamus, firmiter asseueramus, lentibus nullatenus in victus vsu vtendum esse, quum atrabiliosæ sunt, vitiosum ac pessimū succum gignentès, vt ex dictis luce meridiana clarius percipitur. Nec enim candide lector, te moueat Auicennæ autoritas à nobis allegata, quum proculdubio nobiscum agit, & ad Galeni mentem, à lentibus & rebus

& rebus stypticis in pleuritide abstinendum esse suadet, ita enim Bellunenſis lectio habet, & maximi quidem erroris eſt, in potu tribuere inſtigidantia, vehementia, niſi in factis ex cholera, & dare in potu inſtigidantia ſtyptica, aut dare eis in cibo lentes cum aceto, & ſimilibus. Hæc enim Auicennæ verba, ſic à lentibus pleuriticū abſtemium eſſe mandant, vt nihil clarius dici, aut excogitari poſſit, vt olim Doctor Alteretus præceptor meus nunquam pœnitendus, Salmantica, primus, viua voce detexit.

DE PHASEOLO.

Græcè, φασιολῶν: Latine, *phaſiolus, phaſcolus, dolichus, lobus, eruilia*: Hiſpanicè, *eruiyas fauas, eruilhas fauas*: Italicè, *rouiglione grandi*: Gallicè, *phaſcoles*.

Enarratio CII.

Phasioli.

Phaſcolus ſiue phaſiolus, quadruplici ſyllaba ſcriptus, magna & non vulgæis eruilia eſt, magnam dico, ad differentiã alterius parua, & communioris eruiliæ, quam Galenus ochron appellat. Hæc igitur de qua agimus eruilia, à Theophaſto dolichus vocatur, quæ Galeni tempore, phaſcolus vel lobus appellabatur, quam vocè vel hodie adhuc Luſitani noſtri, maximi Græcanicari vocū ſeruatores, incorruptam ſeruarūt, vocantes utiq; eruiliam hanc, eruiliam fabam:

nam quum fabã ſuperaddunt, ſiliquam magnã vel vaginam, qua eruiliū iſtud grana ſua occluſa habet, ob quam quoq;

*Phaſcolus
eruilia.*

Ochroa er
uilia vul-
gari.

quoq; olim lobos appellari meruit, intelligūt, vnde Theodorus Gaza optimē admodum (vt mea fert opinio) hanc filiquam vertit, tametsi alteri quoq; legumini vox hęc conueniat. Crescit enim eruilia hęc ita procere, vt ex ea & tentoria, & scenę ac tabernacula recte cooperiri possint, cuius filiquę videtur magnę, oblongę, splendentes, & minime pilosę: Communis vero eruilia parum propagatur, serpit ve, cuius filiquę semidigitales sunt crassę & hirsutę, quas Galenus, vt dixi, lib. j. de Facul. alimen. cap. 28. ochron appellat, & de illis Hippocrates, libro de Dięta secundo, mentionē facit. Nam phaselus tribus syllabis inscriptus apud Dioscoridem smilax hortensis est, hodie phaselus nominatus.

DE OROBO.

Gręcę, ὄροβος: Latinę, Orobus, eruum: Hispanicę, Ieruos, hiezgos, cizylaon, eruilhaqua: Italicę, Mocho: Gallicę, ers: Arabicę, Kersene: Germanicę, Vvicken, Eruen.

Enarratio ciii.

Eruum ru-
brum eligē-
dum.

Eruum tem-
peratura.

Eruum.

O Robum verū pauci dignoscunt, quū plerique eius loco eruiliam accipiunt, non sine ingenti tamen errore, etenim vero multi hodie album dant, albo, & rubro: nam album in eius paranda farina Dioscorides eligendum suadet, Galenus vero rubrū potius desiderat, quum potentius albo sit, vt libr. j. de Facul. alimē. legitur, & de illius viribus octauo de Facul. simpl. medi. ita quoq; tradit: Desiccatur quidem excessu secundo intenso, calfacit vero

vero primo : porro quatenus amaritatis est particeps, eatenus incidit, extergit, atq; obstructions expedit. Cæterû si sumatur copiose, sanguinem per vrinas euocat.

DE LUPINIS.

Græcè, *ἄλκυον* : Latinè, *Lupinus* : Hispanicè, *Entra mucas*, *entra mocos* : Italicè, *Lupini* : Gallicè, *Lupin* : Arabicè, *Arinus* : Germ. *Feigbon*.

Enarratio CIIII.

Lupini.

Lupini vbique sati, *Lupinicalidi.*
 prospere crescunt, qui circa triticum, & segetes, seruntur, vt terram nidorosam, ad se, tanquam proportionatum nutrimentû trahant. Sunt enim vt tradit Hippocrates libro de Diæta secundo, natura robusti & calidi, verum per præparationem leuiorres ac frigidiores fiût & aluo secedunt. Galenus porro de lupinis ita tradit: Lupini dura ac terrestris est substãtia, quo circa ipse concoctu sit difficilis, succumq; crassum gignat est necesse, ex quo nõ probe inuenis

confecto crudus proprie appellatus succus aceruatur. Hęc de amaris. De dulcibus vero ita subdit. Cæterû, quum inter parandû quicquid habuit amaritudinis deponat, *αἰσίου*, id est, qualitatibus, id est, qualitatibus quæ sensu deprehendatur expertibus, similis euadit: par igitur est ipsum neq; ad deiectionem, neq; vt adstringentia, ad fluentis ventris cohibitionem esse accommodatû, & tarde descendere & difficulter deiici, ac pertransire, &c. Huius vero farina in officinis parata habetur, quæ exterius vmbilico admota aliis admixta rebus,

Lupinidudes.

Syrupus de cichorea examinatur. puerorum vermes interficit. Cæterum, in descriptione syrupi de cichorea legitur, Lupinorum, loco, vt arbitror, lupulorum, tamen si lupini in eo syrupo merito iniici possint, quia extergendi digerendiq; ac iecur & lienem expurgandi vires possideant.

DE RAPIS.

Græcè, γοργύλη: Latinè, rapum, rapa: Hispanicè, nabos: Italicè, rape: Arab. selgen: Gallicè, naueau: Theutonicè, rape, Ruoben.

Rapum sativum.

Rapum sylvestre.

Enarratio c v.

Rapa. S Vnt esui communissima rapa, quorum oblonga quædam sunt, alia verò rotunda, alia alba, alia verò rubra, & ex illis quædam parua, nonnulla verò ingentis magnitudinis, vt singula. 50. & 60. pendeant libras, vt apud Sabaudienses cõspicitur, & Lusitanos, in oppido Sabugalio dicto: Nam apud Hispanos parua quædam oblonga reperiuntur, non nisi tenera, optima, & gustui perquã grata, quæ à loco vbi nascuntur, beyarana appellantur, quibus

Rapa beyarana.

Ferrat

Ferrariensia non cedunt figura, colore, & sapore, ac co-
ctura. Rapa crassum & flatuosum generant nutrimentum,
cocta verò præfertim cum carnibus non aspernenda sunt,
quum optimum gignant sanguinè, & venerem incitent,
atq; vt nonnulli opinantur, visum acuant. De quibus Gal.
lib. vj. de Facul. simpl. medi. ita tradit: Gongylidis semen
venerè excitat, vtpote spiritum flatuosum procreans:
Sic & radix coctu difficilis est, inflatq; & semen generat.
Hæc Galen. Sylvestre vero rapum apud Hispanos in aruis
nascitur, quod Itali non contènenda cura in hortis serunt,
& eum omnes cõmuni voce raponeolum siue ripancum
appellant, alij verò locustam, vt alibi quoq; meminimus,
ex quo acetarium non aspernendum parant.

Rapum
natura.

sylvestre
rapum ra-
poneolum
est.

DE NAPO.

Græcè, Βρυάς: Latinè, napum: Hispanicè, nabiceas:
Italicè, nagoni: Gallicè, nauet: Germanicè, Steckruoben.

Napum.

Radix.

Enarratio CVI.

*Napus bu-
nias.*

Est enim napum bunias dictum, raporum species, cuius semen antidotis contra venenum miscetur: animaduertat tamen diligens lector, quòd bunias napum, à bunio napo differt, de quo lib. iiii. sermo habendus est.

DE RAPHANO.

Græcè, ῥάφανος: Latinè, raphanus, radicula: Hispanicè, rauano: Italicè, rauanello, radice: Gallicè, raue, ou rayfort: Germanicè, Rettich.

Raphanus.

Raphanus sylvestris.

Enarratio CVII.

*Raphanus
radicula di-
citur.*

Raphanum Columella radiculam appellat oleris vulgatissimum genus, quo ad ciborum prouocandam appetentiam, & vrinam promouendam vtimur, herba caule vno arboreo ferè vt in ruta conspicitur, assurgens: quare multorum Græci, *σκούρα ἀνακρύου*, quasi olus arborescens nominant, Nec gaza Theophrasti interpretes aliter vertit. Huius prætereà tria Plinius memorauit genera, leue,

leue, crispum, & campestre. Dioscorides quoque simul trium mentionem facit, hortulani, syluestris, atq; alterius apios dicti, de quo in sequentibus sermonem habebimus. Porro hortulani seminis decocto, plerunq; Galeni consilio, ad prorritandum vomitum vtimur. Nam supremi raphani cortices, cibum in stomacho, vt aiunt coquere adiuuat, secus vero illius medullaris pars, quum terrestris & difficilis concoctionis sit: Si quid tamen in se caliditatis habet, id à corticibus traxisse credendum est. Verum Radicula vt tradit Galenus lib. viij. de Facul. simpl. medica. tertio gradu ex calfacit, secundo vero desiccet, & vt lib. ij. de Facultatibus alimentorum legitur, eius radix ex iis est quibus assidue vescimur: estq; obsonium magis quam alimentum nimirum quæ & ipsa cum manifesta calefactione attenuandi facultatem sortitur: nam qualitas acris in ipsa superat, sed caulis eius elixus magis nutrit quam cruda radícula: paucissimum tamen & ipse alimentum præstat. Mirari autē subit eos medicos & idiotas, qui non sine multorum incommodo, post cœnam, crudas eas esitandas tradunt. Hæc Galenus, qui Dioscoridi in præsentia omnino contradicit, quum eos taxet medicos, atq; idiotas, qui post cœnam coctionis iuuandæ gratia, crudas radículas esitant, quum potius in principio cœnæ comedendæ sint, quæ verba vt nostis in vniuersum Dioscoridi contradicunt, quū Dioscorides ex illis est, qui post cœnam, radículas comedendas esse tradūt, quem sequitur quoq; Alexander Trallianus, pro quibus conciliandis authoribus, dicimus. Si ventriculus calidus sit, & facile fluat, nec ad flatum gignendum aptus sit, tunc radículas in initio cœnæ esitare bonum esse: Si vero contrà, post cœnam satius esse. Hanc vero nostram conciliationem Simoni Sethi, vt verum dicamus, acceptam referimus. Syluestris porro radícula, in aruis & campestribus nascitur, à satiua non multum ab similis.

*Radicula
tertio ordi
ne calfacit
secundo de
siccet.*

*Galenus
contradi-
cit Diosco-
ridi.*

*Concilia-
tio.*

DE SISARO.

*Græcè, σισαρον: Latinè, Siser: Hispanicè, chirilias
Gallicè, Cheruy, Arabicè, Culcas: Germanicè,
Geirlin & girgelin.*

*Sifer sativum.**Sifer sylvestre.*

Enarratio CVIII.

Sifer quid.

IN altum procere sifer crescit, folio elaphobosco vel Lappio grandiori persimili, cuius radices apud Hispanos Lusitanosq; in victu frequentes sunt, quas Græca voce deprauata, suo idiomate chiriuias appellant. Qui verò sifer bauciam albam esse credunt, omnino falluntur, quum in siferis centro, neruea quædam pars admodum dura reperitur, & eam vt inutilem, quum radice vtuntur, reiciunt: quam in baucia non videmus. Cæterum adeo gustui gratæ radices istę sunt, vt olim Tiberius Cæsar (vt narrat Plinius) eas singulis annis, è Germania Romã, pro suo victu afferre curauerit, de quarũ viribus ita tradit Gal. lib. viij. de Facul. simplic. medic. Sifari radix stomacho grata est, & vrinam mouet, secundo ordine exalfaciens, adiectam habens amaritatem quandam, cum leuicula adstrictione.

DE RVMICE.

Græcè, λάπαθος: Latinè, *Lapathus*, *lapathũ*, *lapatium rumex*, *lapathum acutum*: Hispanicè, *labaca*: Italicè,

licè, rombice, Gallicè, doque, pareille ou patience,
Arabice, humadh. Germ. Mengel vurtz.

DOMESTICVS RUMEX.

Domesticum lapathon, domesticus rumex, spinachia:
Hispanicè, spinaques, spinafres: Italicè, spinachi:
Gallicè, espinarts: Ger. Spinet, oder Binetsch.

OXALIS.

Oxalis, acetosa: Hispanicè, Azederilha, azedas:
Italicè, Acetosa: Gallicè, Ozeille: Germanicè,
Ampffer.

Enarratio CIX.

Lapatum acutum.

rari est, quum spinachia alata vt acetosa quædam est, quæ
in hortis hodie feritur veluti olim quoq; excolta habeba-
tur, spinachia dicta, quia ex Hispania forte primo allata
in alteras regiones fuerit, aut vt ego credo, quia semē spi-
nosum habeat, quam Galenus merito inter olera, lib. ij. de

Sunt rumicis, siue lapa-
thi, plures & illæ qui-
dem vulgatissimæ speci-
es, nam quædam quia in
acutum, aut in mucron-
em, cuspidemque eius
folia tendunt, oxylapa-
thon dicitur, quæ plerū-
que in locis humidis &
aquosis reperitur, & ista
quidem magna, aliquan-
do vero parua, suis &
scrophis saginadis apta.
Nam hippolapathus vel
grādis rumex, foliis per-
magnis enulæ similibus,
in aquosis cernitur lo-
cis. Domesticus verò ru-
mex siue hortense lapa-
thum, spinachia nostra
est: nec enim de hoc mi-

*Rumicis
plures spe-
cies.*

*Rumex do-
mesticus
spinachia
est.*

Oxalis
acetosa est-

Bisacuta
herba.
Oxytri-
phyllon.

alimentorū facultatibus collocat, & eam betæ non gustu modo, sed viribus similem facit, quæ omnia illi conuenire, manifestius est, quã à nobis explicari possit: Nec enim vnquam persuaderi potui vt crederem quòd lapathon, rumex vulgatus, in vsu victus aliquando venisset, quū herba insipida & palato ingrata sit. Oxalis verò, acetosa nostra est, quam Galenus oxylapathum vocat, cuius species plures sunt: nam quædam hortensis est, lata quæ in acetariis plerunque euenit: altera verò parua sagittæ modo alata, quæ plerunq; ad ruffedinem tendit, ex qua aqua per campanam elicitur, & in officinis habetur. Est & tertia, folio hederaceo acetoso, quam bisacutam recentiores vocant, in montibus & saxolis locis plerunq; nascens. Iis oxytriphylon, id est acetosum trifolium, quod a leluia vel acetosellam nonnulli appellant, adiungere est, de quo alibi sermonem habituri sumus: cæterū, omnium harum herbarum acetosarum semen constringendi vires possidet.

CONSTANTINVS.

H Allucinatur Amatus Lusitanus, dum sine auctoritate, aut ratione contendit, lapathum satiuum esse hoc olus, quod recentiores spinachium vocant, & vernacula lingua dicimus, Des espinards, nam inter lapathum & spinachia nulla similitudo in figura, saporibus aut facultatibus: quod facile animaduertet quisquis cognitas has plantas mutuo conferre voluerit. Si veteres spinachium agnouissent, inter tot scriptores aliquid de eo nominatim legeretur. Manardus $\chi\upsilon\sigma\sigma\omicron\lambda\alpha\chi\epsilon\upsilon\varsigma$, siue atriplicis speciem esse ponit meliore ratione, quam tamen in solutū non accipit Mathioli Senensis, recentiores Græci $\sigma\pi\alpha\chi\alpha\delta\omicron\upsilon\varsigma$ vocant: Archirenius verò Adrianopolitanus $\sigma\pi\alpha\chi\alpha\delta\omicron\upsilon\varsigma$ quod in alio opere, à Tralliano $\tau\rho\delta\epsilon\iota\mu\omicron\upsilon\varsigma$ dici ostendemus & ab Arabum familia aspanar: non autem ab hispania eius $\epsilon\tau\upsilon\mu\omicron\upsilon\varsigma$, vt Amatus comminiscitur, sed hoc illi nomen Indidit arabici sermonis proprietates. Falsum etiã quod adducit lapathum satiuum nec vescum esse aut edule, hoc communis vsus multis in locis consutat experientia. Sed est Hortensis oxalidis aliud genus, cuius nec Dioscorides, nec Amatus meminit: folio scilicet rotundo, & carnosiore quã vulgaris, sapore etiam in esculentis, in sculisq; quibus omphacij vices suo acore exhibet, gratiore.

DE LAMPANA.

Græcè, $\lambda\alpha\mu\phi\acute{\alpha}\nu\alpha$: Latinè, lampšana, napum syluestre,
Hispanicè

Hispanicè, samarago: Gallicè, saunes blanches.

E narratio c x.

Qui misera pauperie vexantur, apud Hispanos, lampfanam optime, vel inuite norunt, quum ad eorum mensas quotidie veniat, herba pedalis altitudinis, tria vel quatuor ad summum emittens folia hirsuta, napi similitudine: vnde olus hoc, Hispani samarago, quasi serum napum appellare solent. Dicitur quoque lampfana, quòd foliis humum lambat: nam eius folia terram lambere videntur, illi semper hærentes, Galli quoque; olus hoc, saunas albas, quasi siluestres napsos, nominant. Vnde rectè Dioscorides à Romanis napum appellari dixit. Nascitur enim herba in aruis, & locis, præcipuè iam satis, cuius flos albus est, radix verò inutilis, estur enim herba hæc cocta, malum & pessimum gignens succum, ita vt de ea prouerbiū feratur, vetulas interficere, & Galenus dixerit septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum: equidem es succos prauos procreat: at illita abstergendi nonnullam digerendique facultatem possidet.

Lampfana cur dicitur.

CONSTANTINVS.

Inter syluestres brassicas & Lapsana censetur, à Plinio lib. xx. cap. 9. pedalis altitudinis, hirsutis folijs, napi simillimis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo, aluum leniter emollit. lib. verò xix. cap. 8. olus ab eodem esse traditur syluestre trium foliorum, diui Iulij carminibus præcipuè iocis militaribus celebratum. Alternis quippe versibus exprobrauere lapsana se vixisse apud Dyrachium, præmiorum parsimoniam cauillantes, vocatur etiam Lapsana ab eodem authore cyma siluestris, quæ ῥάφαο & ἐστὶ ἀρπία vt statim exponemus syluestrem brassicam ita nominari, λαψάνη autem melius scribitur, quàm λαμψάνη. & Latine lapsana apud Plinium legitur, non lampfana. λαψάνη enim dicitur quia rapam siue napum refert, rapum enim etiam Græcè dicitur λάψα, ἡγεὶ γέφυρλις quam etiam ex Galeno 2. de Alimentis vocare licet βρυιάλα. Ridicula est igitur etymologia quæ profert Lusitanus, lampfanam scilicet dici, quòd folijs humum lambat: Græca enim vox est & λάμπεω, lucere significat, vt λάπτειω siue λάψαι pro lambere ponitur, à quo potius deriuasset si animaduertisset λαψάνη potius dicendum, quàm λαμψάνη. mala tamen esset interpretatio, quam & mulercula qua segetes runcant refutarent.

Rectis enim folijs assurgit non autem pendulis & ad terram decli-
uibus, nullibi frequenter prouenit quàm in Northmanorū meo-
rum agro, à quibus vocatur des Quelloques, esturq; à tenuis for-
tuna hominibus, vbi annona carior: alias boum gratissimū pabu-
lum. Magis apud nos floret vt brassica. Reprehendendus etiam
Lusitanus, quòd inconsideratè scribat lampsanam ex Dioscoridis
authoritate, à Romanis appellari napum: tribuit enim Dioscoridi,
quod glossematum ignoto interpreti tribuendum, qui linguarum
diuersas nomenclaturas singulis serè Dioscoridis prefixit capitibus.
in quo luto etiam volutatur Theodorus Gaza cum γὰρ αὐτοῦ &
γαρ αὐτοῦ ἀξ apud Aristotelem & Theophrastum vertit radiculam
& radicem: nullum enim habet alium authorem quàm istum in
Dioscoridem Graculum adnotatorem, quo probare possit radica-
lam Latinis esse Gracorum raphanum: raphani enim voce pro
Latina vtuntur omnes rei rustica scriptores, Pliniusq; libro xix.
cap. 3. & lib. xxv. cap. 5. struthion radiculam interpretatur her-
bam spinosam & caule lanuginoso lauandis Lanis succo idoneam.
Sed nihil habet radicuła fullonum herba, cum raphano simile.
Cartilaginei namq; generis sunt raphani, qui cortice & cartila-
gine constant: multuq; eorū cortex crassior etiam quàm quibus-
dam arborum. Amaritudo illi est plurima pro crassitudine corti-
cis. Sed quia in hęc materiam orationis filo decidimus, quum præ-
cedentibus capitibus vrgente librario, nihil potuerimus adnota-
re, hoc in loco raphanorū, naporum, raporumq; naturam et ger-
manitatem explicabimus, Plinium omnium artium præceptorem
secuti. Sed prius de ipsarū nominibus distinguendum, γὰρ αὐτοῦ &
γαρ αὐτοῦ, est κρεμμύδι id est, brassica: At γὰρ αὐτοῦ ἔχει γὰρ αὐτοῦ ἢ γὰρ
αὐτοῦ apud Ionas & Atticos, ἢ γὰρ αὐτοῦ Homero in Ranis est rha-
phanus, quam radicē & radiculam falsò vocasse Gazam ostendi-
mus, Ruellium, multosq; alios. De hac vocum differentia vide Athe-
næum, Pollucem, Ammonium, Aristotelē de natura animalium,
Alexand. Aphrodiseū in problem. lib. ij. nolumus enim multorum
exemplo, restincta siti, inuidiosè et malignè fontem polluere. Gene-
ra igitur raphani Græci fecere tria foliorum differentia, crispi,
atq; leuis. Tertium syluestre est. Latini Algidense à loco, longum
atq; translucidum & alterum rapi figura syriacum dictum, sua-
uissimum ac tenerissimū. At syluestre Græci agrion vocant. Pontici
armon, alij leucem, Romani armoracion, fronde copiosius quàm
corpore. Raphanos crudos dabant medici cum sale (methodico-
rum enim secta, vsitatissima cura fuit per ἀκρυνόματιον ieiunium
ad col

adcolligenda acria viscerum, atq; ita vomitionibus preparabant meatum. Item templo Apollinis Delphis, adeo ceteris cibis praelatus rhabbanus, vt ex auro dicaretur Rhabbanus, beta ex argento, rapum ex plumbo. Hoc oleris genus vtinã tam bene cognitum esset adulteris nostri temporis, quã olim mæchis fuit, quibus censura publica per podicẽ traieciatur: Quod expressit Aristophanes in Nebulis, cum dixit: τίδ' ἴω ραφαυιδωδῆ γε παθόμεν' & τίρρα τι τιλθῆ ἔξ τινὰ γυνάμην, λίσση, τὸ μὴ δὴρὺπρωκ' & εἶναι; Et Catullus ad Aurelium:

Ah tum te miserum malique fati,
 Quem attractis pedibus, patente porta
 Percurrent rhabhanique, muzilesque.

Sed hæc antiquitatem sapiunt, cuius libros iam perductos ad umbilicos, quod sælix, faustumq; sit propediem publicabimus. Sed redeamus cum nostro Columella, ad rapinam & napinam, nimis enim hic locus irriguus, siccaneaq; postulant napi & rapa. Congeneres autem sunt hæc planta, nam, vt inquit Palladius, rapa mutatur in naps, in alio solo per bienniũ sata: alio verò naps transit in rapam. Varro verò et Plinius, ex semine brassica vetere sato, nasci aiunt rapam, & contra ex raporum brassicam. Et iam de rapis abundè dixisse poteramus videri (ne vt ille Morchion Græcus de raphano, sic & nos de rapo librum scriberemus) nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora verò & concava feminini, præstantiora suauitate & ad condiendum faciliora, quæ sæpius sata transeunt in marem. Nam, vt Plinius docet, lib. xvij. cap. 13. raporum genera Græci duo prima facere, masculinum, femininumq; & ea serendi modo ex eodẽ semine, densiore enim sata mascullescere, item in terra difficili. species verò tres omniũ: aut in Latitudinem funditur, aut in rotunditatem globatur: quæ verò tertia species, Sylvestris est radice in longum procurrente. hoc oleris genus inter cartilaginea, Græcis dicitur γοργυλῖς: Straboni quia rotundum & teres, καὶ γοργυλῖς βρωτῆς etiam Galeno: λάραρ etiam vocari tradidimus. Latinus est rapa, vel rapum Martialis: hinc & rapulum quod non pro paruo rapo, sed pro raphano mihi videtur vsurpasse Horatius 2. serm. Satyra 8. cum sic cecinit: In primis Lucanus aper ieni fuit Austro Captus, vt aiebat cæna pater: acria circum Rapula. Idem Satyra 2. Quum rapula plenus, atque acidus mauiat: Inulus. Rhabbano enim hæc omnia cõueniunt non rapo, nisi intelligas de rapitjjs: id est, in rapis, quod in brassicis cyana. Quadrupedes enim Plinio teste libro xvij. cap. 13. & fronde

raporum

raporum gaudent, & homini nō minor rapaciorum suis horis gratia, quā cymarum. quo loco legitur rapaciorū contra antiquorum codicum fidem, pro rapiciorum, vt rapicios coles fieri dixit Cato. Deniq; rapa Columella magis vtilia censet naris, quorum quinq; genera faciūt et praterea syluestre cuius folia eruca similia.

DE BLITO.

Gracè, βλίτων: Latinè, blitum, blitus: Hispanicè, bredos: Italicè, biedoni, blito: Arabicè, bachala, iamenia: Gallicè, blete: Germanicè, Maier.

Enarratio C X I.

Blitum.

Blitum, ignauum, & insipidum ac fatuum omnium olus est, vnde inutiles, & rudes homines, blitos appellamus, & ita vulgare est olus, vt non cognoscenti illud, obiiciatur, blitum te meritò dixerim, qui blitum ignoras. Nascitur enim rubrum & herbaceum, & vt tradit Galenus, frigidum & humidum in secundo gradu, cui mea sententia in coctura acetum vel res aliqua acetosa adiungenda est, quum aliter stomachum subuertit, & vomitum prorritat.

DE MALVIS.

Gracè, μαλάχη: Latinè, malua: Hispanicè, malua: Italicè, malua: Arabicè, chabazi: Gallicè, mauues: Germanicè, Pappel.